

**İSLAHİYE'DEKİ HALK İNANIŞ VE UYGULAMALARININ DİNLER TARİHİ
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yunus ÖZTÜRK

Yüksek Lisans Tezi

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı

Dr. Öğr. Üyesi Fahri GÜZEL

2025

(Her hakkı saklıdır.)

T.C
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN DİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

Yunus ÖZTÜRK

İSLAHİYE'DEKİ HALK İNANIŞ VE UYGULAMALARININ
DİNLER TARİHİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Fahri GÜZEL

Başkan : Doç Dr. Muhammet YEŞİLYURT
Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Fahri GÜZEL
Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Ersin SAVAŞ

AĞRI-2025

..../...../2025

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “İSLAHİYE’DEKİ HALK İNANIŞ VE UYGULAMALARININ DİNLER TARİHİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

..../...../2025

Yunus ÖZTÜRK

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dr. Öğr. Üyesi Fahri GÜZEL danışmanlığında, Yunus ÖZTÜRK tarafından hazırlanan bu çalışma/...../..... tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : **İmza:**

Jüri Üyesi : **İmza:**

Jüri Üyesi : **İmza:**

Jüri Üyesi : **İmza:**

Jüri Üyesi : **İmza:**

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine ait olup;
Enstitü Yönetim Kurulunun .../.../20.. tarih ve / nolu kararı ile onaylanmıştır.

.... /...../.....

Prof. Dr. Mehmet TEYFUR

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖN SÖZ.....	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	viii
GİRİŞ	1
1. Konu	1
2. Amaç	2
3. Kapsam.....	2
4. Yöntem	2
5. İslahiye İle İlgili Genel Bilgiler	3
5.1. İslahiye'nin Tarihi	3
5.2. İslahiye'nin Coğrafi Yapısı ve Özellikleri	4
5.3. İslahiye'nin Ekonomik Durumu.....	5
5.4. İslahiye'nin İdari ve Sosyal Yapısı	5
BİRİNCİ BÖLÜM.....	6
GEÇİŞ DÖNEMLERİ İLE İLGİLİ HALK İNANIŞLARI ve UYGULAMALARI	6
1.1. Doğum	7
1.2. Evlenme.....	31
1.3. Ölüm.....	47
1.4 Ölüm ile İlgili Halk İnanış ve Uygulamaların Değerlendirilmesi.....	56
İKİNCİ BÖLÜM	59
İNSAN DIŞINDAKİ VARLIK VE OLGULARLA İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR.....	59
2.1. Tabiat Olayları İle İlgili İnanış ve Uygulamalar	59
2.1.1. Şimşek	60
2.1.2. Yıldız.....	61
2.1.3. Ateş ve Su.....	62
2.1.4. Tabiat Olayları ile İlgili Halk İnanış ve Uygulamaların Değerlendirilmesi.....	63
2.2. Ağaç ve Orman İle İlgili İnanış ve Uygulamalar	65

2.2.1. Meşe	65
2.2.2. Söğüt.....	66
2.2.3. Çınar	66
2.2.4. Kavak	67
2.2.5. Ağaç ve Orman ile İlgili İnanış ve Uygulamaların Değerlendirilmesi	68
2.3. Hayvanlarla İlgili İnanış ve Uygulamalar	69
2.3.1. Horoz	70
2.3.2. Deve	70
2.3.3. Baykuş	71
2.3.4. Yılan	71
2.3.5. Güvercin	72
2.3.6. Örümcek	73
2.3.7. Kedi ve Köpek.....	73
2.3.8. Hayvanlarla İlgili Halk İnanışlarının Değerlendirilmesi.....	74
2.4. DİĞER İNANIŞ VE UYGULAMALAR	76
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	78
KAYNAK KİŞİLER	81
KAYNAKLAR	84

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSLAHİYE'DEKİ HALK İNANIŞ VE UYGULAMALARININ DİNLER TARİHİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Fahri GÜZEL

2025, 99 sayfa

Jüri: Doç. Dr. Muhammet YEŞİLYURT

Dr. Öğr. Üyesi Fahri GÜZEL

Dr. Öğr. Üyesi Ersin SAVAŞ

İnsan hayatında önemli bir yere sahip olan inanış ve uygulamaların temel kaynaklarını örf, âdet, gelenek ve en önemlisi din oluşturmaktadır. Bu inanış ve uygulamaların hangilerinin dinî kökenli olduğunu hem ilahi hem de beşerî dinler açısından belirlemek mümkündür. Bu çalışmanın amacı, İslahiye ilçesindeki halk inanış ve uygulamalarını tespit ederek gelecek nesiller için kayıt altına almaktır.

Çalışma, Gaziantep ilinin İslahiye ilçesi ve bu ilçeye bağlı mahalleleri kapsamaktadır. Yazılı hale getirilen inanış ve uygulamalar Dinler Tarihi açısından değerlendirilmiştir.

Araştırma kapsamında öncelikle literatür taraması yapılmış, ardından bölgede yaşayan kişilerle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden literatür taraması ve saha araştırması metotları kullanılmıştır. Görüşme yapılan kişilerin aktardığı inanış ve uygulamaların mantıklı ya da mantıksız, doğru ya da yanlış olup olmadığına dair herhangi bir yargıya varılmamış, bu unsurlar yalnızca kökenleri esas alınarak tarafsız biçimde ortaya konmaya çalışılmıştır.

Elde edilen veriler doğrultusunda, İslahiye ilçesindeki bazı inanış ve uygulamaların Eski Türk inancının izlerini taşıdığı, bazılarının ise İslami özellikler kazanarak varlığını sürdürdüğü anlaşılmaktadır.

2025, 98 sayfa

Anahtar Kelimeler: Halk inanışları, Doğum, Evlenme, Ölüm, Dinler Tarihi, İslahiye

ABSTRACT

MASTER THESIS

A SURVEY ON İSLAHIYE FOLK BELIEFS AND PRACTICES IN THE PERSPECTIVE OF HISTORY OF RELIGIONS

Advisor: Assist Prof. Fahri GÜZEL

2025, Page:99

Jury: Associate Professor Muhammet YEŞİLYURT

Doctor Lecturer Fahri GÜZEL

Doctor Lecturer Ersin SAVAŞ

Beliefs and practices hold a significant place in human life, and their primary sources are customs, traditions, conventions, and most importantly, religion. It is possible to determine which of these beliefs and practices are rooted in religion from the perspectives of both divine and human-made religions. The aim of this study is to identify the folk beliefs and practices in the İslahiye district and to register them for future generations.

This study include the İslahiye district of Gaziantep province and its affiliated neighborhoods. The documented folk beliefs and practices have been evaluated within the framework of the History of Religions discipline.

Within the scope of the research, a literature review was firstly conducted, followed by face-to-face interviews with individuals residing in the region. In this study, qualitative research methods specifically literature review and fieldwork were employed. No judgments were made regarding whether the beliefs and practices shared by interviewers whether logical or illogical, right or wrong; instead, they were presented objectively, with a focus on their origins.

Based on the data obtained, it is understood that some of the beliefs and practices in İslahiye reflect traces of ancient Turkic beliefs, while others have continued to exist by adopting Islamic characteristics.

2025, 98 pages

Keywords: Folk beliefs, Birth, Marriage, Death, History of Religions, İslahiye

ÖN SÖZ

Halk inanışları, toplumun benimsediği din ve yaşadığı coğrafyanın etkisiyle şekillenir. İnsan hayatının farklı alanlarını kuşatan halk inanışlarının dinler tarihi disiplini tarafından incelenmesi ve bu inanışların hangi dinden kaynaklandığının belirlenmesi gerekmektedir. Tarihin hiçbir döneminde dinsiz bir toplumun varlığı mümkün değildir. Toplumun kültürünü oluşturan milli ve manevi değerlerin temelinde din yer almakta olup halk inanışlarının oluşumunda da dinin etkisi büyüktür. Halk kültürünün en önemli unsurlarından biri olan inançlar, bir toplumun manevi zenginliğini ortaya koymada büyük önem taşımaktadır.

İnsanlar, yaşamları boyunca karşılaştıkları sevinç ve sorunlar karşısında kendilerini rahatlatmak için birtakım inanışlara yönelmiş, problemleri çözümlene kadar bu inanışlara sığınmak zorunda hissetmişlerdir. Özellikle geçiş dönemlerinde, inanış ve uygulamaların önemi diğer zamanlara kıyasla daha belirgindir. Bu inanış ve uygulamalar insanların karşılaştığı problemler ve bunların çözümüne yönelik olarak ortaya çıkmış ve ağırlıklı olarak sözlü gelenek aracılığıyla nesilden nesile aktarılmıştır.

Günümüzde teknolojik gelişmelerin hız kazanması, bilgiye kolay erişim imkânı ve toplumlar arası etkileşimin artması gibi etkenler, toplumların birçok yenilikle karşılaşmasına yol açmış, bu durum eski inanış ve uygulamaların değişmesine veya yok olmasına sebep olmuştur. Çalışmamızda, değişime uğrayan, unutulmuş veya unutulmaya yüz tutmuş halk inanışlarının yazıya geçirilmesi ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Dinler Tarihi'ni sevdiren kıymetli hocalarım Prof. Dr. Kemal POLAT ve Doç. Dr. İsmail YILMAZ'a saygılarımı sunar, bu çalışmanın oluşum aşamasında aydınlatıcı fikir ve destekleriyle bana yol gösteren Danışman Hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Fahri GÜZEL'e teşekkürü bir borç bilirim.

Eğitimimin tüm süreçlerinde her türlü destekleriyle beni hiç yalnız bırakmayan aileme teşekkür ederim.

....../.../2025

Yunus ÖZTÜRK

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

<i>bkz</i>	Bakınız
<i>c</i>	Cilt
<i>No</i>	Numara
<i>s</i>	Sayfa
<i>S</i>	Sayı
<i>yy</i>	Yüzyıl

GİRİŞ

1. Konu

Bir toplumun millî benliğini; örf, âdet, gelenek, görenek, inanışlar ve uygulamalar gibi unsurlar oluşturur. Anadolu halkı, bu unsurlara bağlı kalmayı bir zorunluluk olarak görmese de büyük ölçüde benimsemiştir. Bazı inanış ve uygulamaların ise din kadar güçlü bir yaptırım gücüne sahip olduğu görülmektedir. İnsanlar, dinî inançlarını nasıl nesilden nesile aktarıyorsa, aynı şekilde halk inanışlarını ve uygulamalarını da kuşaktan kuşağa aktarmaktadır. Özellikle bu inanış ve uygulamalardan olumlu sonuçlar (isteklerinin gerçekleşmesi, sağlıklarına kavuşması vb) elde edilmesi durumunda bunların sonraki nesillere aktarımı sürerken; olumsuz sonuçlar alındığında ise aktarım süreci genellikle sona ermektedir.

Toplumlar, kendilerine özgü bu kültürel unsurları sözlü kültür aracılığıyla nesilden nesile aktararak günümüze kadar ulaştırmışlardır. Bu unsurları sonraki nesillere aktaramayan toplumlar ise millî benliklerini büyük ölçüde yitirmiştir. Millî benliği oluşturan unsurlardan biri de halk inanışları ve uygulamalarıdır. "Halk", aynı coğrafyada yaşayan ve ortak bir kültürü paylaşan insan topluluklarını ifade eder. "İnanış" ise hem "inanma fiili" hem de geleneğe dayalı inanç pratikleri anlamına gelmektedir (Eroğlu ve Kılıç 2010)

İlkel toplumlarda olduğu gibi, en çağdaş toplumlarda da insanların özellikle çaresiz kaldıkları zamanlarda sığındıkları ve çözüm aradıkları birtakım inanış ve uygulamalara başvurduğu gözlemlenmektedir. Günümüzde iletişim araçlarının gelişmesiyle halk inanış ve uygulamalarının diğer toplumları etkilemesi kolaylaşmıştır. Bu nedenle toplumların daha geniş alanlarında benzer inanış ve uygulamalara rastlamak mümkündür.

Araştırma konumuz olan Gaziantep ili İslahiye ilçesi; Gaziantep'e 88 km, Hatay'a 108 km, Osmaniye'ye 61 km, Kahramanmaraş'a 70 km ve Kilis'e 86 km uzaklıktadır. Bu ilçenin halk inanışlarının çevre illerden etkilenmesi kaçınılmazdır. Ancak bu inanış ve uygulamaların hangi bölgeden kaynaklandığını belirlemek oldukça güçtür. Araştırmamız Gaziantep ili İslahiye ilçesinin halk inanış ve uygulamalarını bir araya getirip dinler tarihi açısından değerlendirilmesi konu edinmektedir.

2. Amaç

Bu araştırmada, yöre halkı için önemli bir yere sahip olan inanış ve uygulamalar tespit edilerek yazıya geçirilmiş ve bu inanış ve uygulamalar dinler tarihi açısından değerlendirilmiştir. Çalışmada, inanış ve uygulamaların dini ya da bilimsel doğruluğu veya yanlışlığı sorgulanmamış; öncelikli olarak kaynaklarının tespit edilmesine odaklanılmıştır. Araştırmanın amacı, elde edilen bilgileri kayıt altına alarak yöre insanının kültürel mirasına katkıda bulunmak ve bu değerleri gelecek nesillere aktarmaktır.

3. Kapsam

İslahiye ilçesinde merkezde 17 mahalle, ilçeye bağlı kırsal alanda ise 54 mahalle bulunmaktadır.¹ İslahiye ilçe merkezindeki 7 mahalle² ile merkeze bağlı 20 mahalleyi³ kapsayan bir örneklem üzerinden gerçekleştirilmiştir.

4. Yöntem

Yöntem, araştırmacının hedefe ulaşmak için izlediği yol ve kullandığı tekniklerin bütünüdür (Arslan vd. 2017). Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ve doğrudan veri toplama teknikleri kullanılmıştır. Bu yöntemin temel amacı araştırmacıların bilgiyi doğrudan kaynağından edinmesidir. Araştırmacılar üzerinde çalıştıkları ortamla dokümanlar arasında doğrudan bir ilişki kurarak uzun süreli bir süreç sonunda verileri toplamaktadır (Büyüköztürk vd. 2016). Sosyal bilimlerde sıkça başvurulan görüşme, gözlem ve doküman analizi teknikleri bu tezde de benimsenmiştir (Kurt vd. 2013). İlgili kaynaklardan yararlanılarak hazırlanan bu tez-

¹ 12.11.2012 tarih ve 6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun gereği İslahiye ilçesine bağlı 5 belde belediyesi ve 49 köy mahalle statüsüne dönüştürülmüştür.

² Atatürk, Hürriyet, Dervişpaşa, Çamlıca, Hacı Ali Öztürk, Bahçelievler, Beyler ve Cevdetpaşa mahalleleri.

³ Arpalı, Türkbahçe, Yeşilyurt, Tandır, Esenler, Altınüzüm, Şahmaran, Kabaklar, Güllühöyük, Ortaklı, Kayabaşı, Koçcağız, Köklü, İdilli, Çerçili, Hasanlök, Telli, Hanağzı, Fevzipaşa, Aşağıbilenler mahalleleri.

de, betimleyici ve değerlendirci bilgiler sistematik ve anlamlı bir biçimde derlenip analiz edilmiştir. Ayrıca araştırmada; inceleme, literatür taraması ve mukayese gibi sosyal bilimlerde temel kabul edilen yöntem ve tekniklerden de faydalanılmıştır.

Araştırmamız sosyal bilimler alanına ait olduğundan, öncelikle literatür taraması yapılmış; ardından yörede yaşayan kişilerle birebir mülakatlar gerçekleştirilerek alan araştırması yürütülmüştür. Görüşmeler sırasında önceden hazırlanan sorular sorulmuş, alınan cevaplar derlenerek yazılı hale getirilmiştir. Katılımcıların seçiminde, yörede yaşça büyük olanlar ve/veya uzun süredir bölgede ikamet edenler tercih edilmiştir. Mülakatlar sonucunda toplanan veriler, daha önce yapılan literatür taraması doğrultusunda Dinler Tarihi açısından değerlendirilmiştir.

5. İslahiye İle İlgili Genel Bilgiler

5.1. İslahiye'nin Tarihi

İslahiye, Paleolitik Çağ'dan günümüze kadar sürekli yerleşim alanı olmuş bir bölgedir. Kentin Antik Çağ'daki adı "Nikeopolis"tir. Konumu ve önemli bir yol kavşağında bulunması sebebiyle birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Telli Mahallesi'nde yapılan arkeolojik kazılarda Hititlerin bu bölgede yaşadığı tespit edilmiştir. Zincirli Höyüğü'nde bulunan çanak ve çömleklerin Tunç Çağı'na ve Orta Çağ'a ait olduğu ortaya çıkmıştır. İslahiye'de, Gözbaşı olarak bilinen bölgede "Nikola Kalesi" ve şehri içine alan "Nikeopolis" şehrinin Yunanlılar tarafından kurulduğu bilinmektedir. İslahiye, Büyük İskender'in Doğu Seferi sırasında İskender'in idaresine katılmıştır. Hz. Ömer döneminde Bizans topraklarında bulunan İslahiye, yapılan savaşlar sonrasında İslam topraklarına katılmış ve Bizans'a karşı düzenlenen akınlarda üs olarak kullanılmıştır. 960 yılında Bizans'ın önce Hatay'ı, ardından da İslahiye'yi ele geçirmesiyle bölge 1065 yılına kadar Bizans hâkimiyetinde kalmıştır. İslahiye, Yavuz Sultan Selim döneminde gerçekleştirilen Mercidabık Savaşı'na kadar çeşitli Türk beyliklerinin egemenliği altında bulunmuştur. Osmanlı Devleti'nin merkezi otoritesinin zayıflamasıyla birlikte, 17. yy. sonları ve 18. yy. başlarında İslahiye yöresinde asayiş iyice bozulmuştur. Bozulan güvenliği sağlamak amacıyla Türkmen ve Yörük aşiretleri bölgeye yerleştirilerek iskân politikası uygulanmıştır. 19. yüzyılın başların-

dan itibaren yaşanan sosyal çalkantılar üzerine, Osmanlı Devleti; isyan halindeki Kozan ve Gâvur Dağı çevresini kontrol altına almak, isyanları bastırmak ve bozulan düzeni yeniden sağlamak amacıyla “Fırka-i İslahiyye” adlı bir ordu kurmuştur. Rivayetlere göre, İslahiye ismi de bu askeri birliğin yöreye verdiği addır. İslahiye, küçük bir köy iken Cumhuriyet döneminde yaşanan idari yapılanmalar sonucunda, 1933 yılında ilçe statüsüne kavuşmuştur.⁴

Günümüze ulaşan en önemli tarihî mekânlar arasında; Yesemek Mahallesi’nde yer alan Yesemek Açık Hava Müzesi, Zincirli Mahallesi’ndeki Zincirli (Sam’al) Höyüğü, Boğaziçi Mahallesi’ndeki Cıncıklı Eserleri, Çerçili Mahallesi’ndeki Yılan Kalesi ve Örtülü Mahallesi’nde bulunan Örtülü Harabeleri bulunmaktadır.⁵

5.2. İslahiye’nin Coğrafi Yapısı ve Özellikleri

İslahiye ilçesinin doğu ve güneydoğusunda Kilis (86 km), güney ve güneybatısında Hatay (108 km), batısında Osmaniye (61 km), kuzey ve kuzeydoğusunda ise Kahramanmaraş (70 km) yer almaktadır. Güneyinde Suriye ile sınır komşusudur. İslahiye, Gaziantep ilinin batı kesiminde, Amanos Dağları’nın eteklerinde yer alır ve Kahramanmaraş-Hatay çöküntü grabeninde, güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda uzanan tektonik kökenli bir ova niteliğindedir (Çelik 2012). İdari olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yer almasına rağmen, ilçede Akdeniz iklimi etkili olup bitki örtüsü de bu iklim tipine uygundur. Deniz seviyesinden yüksekliği 518 metre, yüzölçümü ise 1.513 km²’dir. İlçenin orta kesimleri düz, batı ve doğu kesimleri ise engebelidir. Batısında Nur (Gavur) Dağı, doğusunda ise Sof (Kartal) Dağı yer alır. İlçenin en önemli akarsuyu Karasu Çayı’dır ve bu çay üzerinde Tahtaköprü Barajı bulunmaktadır.⁶

⁴ İslahiye Belediyesi, “Tarihçesi” (Erişim 01 Nisan 2019).

⁵ İslahiye Belediyesi, “Turizm” Erişim (01 Nisan 2019).

⁶ İslahiye Belediyesi, “Coğrafya” (Erişim 10 Temmuz 2024).

5.3. İslahiye'nin Ekonomik Durumu

İslahiye'nin ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayalıdır. İlçede her türlü meyve ve sebze yetiştirilmekle birlikte buğday, arpa, mısır, baklagiller, şeker pancarı, biber, üzüm, sarımsak ve Antep fıstığı başlıca tarım ürünleri arasında yer almaktadır. Tarımsal faaliyetlerin yanı sıra, ilçenin dağlık bölgelerinde sığır, koyun ve kıl keçisi yetiştiriciliğine dayalı hayvancılık ile ormancılık faaliyetleri de yürütülmektedir. Ayrıca, ilçe topraklarında boksit, krom ve dolomit gibi maden yatakları da bulunmaktadır.⁷

5.4. İslahiye'nin İdari ve Sosyal Yapısı

1866 yılında ilçe statüsü kazanan İslahiye, günümüzde 17 merkez mahallesi ile merkeze bağlı 54 mahalleden oluşmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2024 yılı verilerine göre toplam ilçe nüfusu 65.208'dir.⁸

Merkez mahalleler şunlardır: Hacı Ali Öztürk, Erenler, Derviş Paşa, Çay, Fevzi Çakmak, Burhaniye, Beyler, Atatürk, Bahçelievler, Cevdet Paşa, Cumhuriyet, Hürriyet, Çamlıca, Aydınlık, Pınarbaşı, Yeni ve Göltepe.

Merkeze bağlı mahalleler ise şunlardır: Altınüzüm, Boğaziçi, Fevzipaşa, Yeşilyurt, Alaca, Ağabey, Ağalarobası, Arpalı, Akınyolu, Aşağıbilenler, Bayraktepe, Burunsuzlar, Çerçili, Çolaklar, Çubuk, Çınarlı, Değirmencik, Esenler, Elbistanhöyüğü, Güllühöyük, Güngören, Karabulut, Hanağzı, Hasanlök, İdilli, Kalaycık, Kaleobası, Karakaya, Karacaören, Kazıklı, Kırıkçalı, Karapınar, Kayabaşı, Kuşçu Mustafa, Koççağız, Kozdere, Köklü, Şahmaran, Telli, Türkbahçe, Tandır, Ortaklı, Örtülü, Yağızlar, Yelliburun, Yeniköy, Yesemek, Yeniceli, Yukarıbilenler, Yolbaşı ve Zincirli.

II. Abdülhamid tarafından yaptırılan İstanbul-Medine hattı üzerindeki Hicaz Demiryolu'nun Türkiye sınırları içerisindeki son durağı İslahiye'dir. Bu demiryolu

⁷ İslahiye Ticaret Odası (İSTO), "Ekonomik Durum" (Erişim 03 Nisan 2019).

⁸ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), "Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları" (Erişim 24 Ağustos 2025)

güzergâhı sırasıyla İstanbul, İzmit, Bilecik, Eskişehir, Kütahya, Afyon, Konya, Adana, Osmaniye, İslahiye, Halep, Hama, Şam, Amman, Müdevvere, Tebük ve Medine şehirlerinden geçmektedir.⁹

İslahiye, farklı etnik ve kültürel grupların bir arada yaşadığı çok kültürlü bir yapıya sahiptir. İlçede Türk, Arap, Kürt ve Alevi toplulukları bulunmaktadır. Coğrafi konumu itibarıyla çevre iller arasında bir geçiş noktası olması, İslahiye'nin hem ilçe içinden hem de ilçe dışından göç almasına neden olmaktadır. Özellikle son yıllarda Suriye'de yaşanan iç savaş nedeniyle ilçeye yoğun şekilde mülteci göçü yaşanmıştır. İlçe nüfusunun büyük bir kısmı kırsal kesimlerde ikamet etmekte olup, merkez yerleşim birimine doğru sürekli bir iç göç hareketi söz konusudur. Bu iç ve dış göç dinamikleri, ilçenin sosyal dokusunu önemli ölçüde etkilemektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GEÇİŞ DÖNEMLERİ İLE İLGİLİ HALK İNANIŞLARI ve UYGULAMALARI

İnsanlar, tarih boyunca bazı durumlar karşısında kendilerini aciz hissetmiş ve bu nedenle çeşitli inanış ve uygulamalara başvurarak hem kendilerinin hem de çevrelerindeki insanların korunacağına inanmışlardır. Bilindiği üzere "inanış", bir şeyi doğru ve güvenilir kabul etme, iman etme ya da üstün bir varlığa bağlanma anlamlarına gelir (Boratav, 1984). İnsanlar, yaşamları boyunca doğaüstü ya da doğa dışı dünyaya ilişkin bazı unsurları gerçekmiş ya da doğruymuş gibi kabul etme eğilimindedir. Halk inanışı ise toplumun büyük bir kesimi tarafından benimsenen ve uygulanan inanç ve pratikleri ifade eder.

İnsanların en savunmasız hissettikleri durumlarda, korunma ya da yaşadıkları yeni durumu kutsama/kutlama ihtiyacı duydukları dönemler bulunmaktadır. Bu tür dönemler, bireyin yaşamında önemli bir evre değişimini temsil ettiğinden literatürde "geçiş dönemleri" olarak adlandırılmaktadır (Arık vd. 2017).

⁹ İslahiye Belediyesi, "Kültürel", (Erişim 03 Nisan 2019).

Geçiş dönemlerine ilişkin inanış ve uygulamalar, dini, sosyolojik ve psikolojik birçok özelliği bünyesinde barındırır. Her bir geçiş aşaması kendi içinde çeşitli alt bölümlere ve ritüel basamaklara ayrılmakta; bu aşamaların çevresinde ise çok sayıda inanç, töre, tören, ayin ile dinsel ve büyüsel içerikli işlemler yer almaktadır. Bu tür inanış ve uygulamaların temel amacı, bireyin içinde bulunduğu yeni durumu tanımlamak, bu durumu kutsamak ya da kutlamak; aynı zamanda bireyi olası tehlikelerden ve zararlı etkilere korumaktır. Çünkü birey, geçiş dönemlerinde psikolojik ve toplumsal olarak savunmasız ve dış etkilere açık bir konumda bulunmaktadır (Örnek 2016).

Bu önemli geçiş dönemleri, her toplumda benzer şekillerde görülmekte ya da ortak özellikler taşımaktadır. Söz konusu inanış ve uygulamalar, yöresel, bölgesel ve milli kültürümüzün önemli parçalarını oluşturur. Geçiş dönemleri, genel olarak üç ana başlık altında incelenmektedir: Doğum, evlenme ve ölüm. Bu evreler, bireyin hayatında yeni bir sürece geçişi temsil ettiği için toplumlar tarafından çeşitli inanç ve uygulamalarla şekillendirilmiş ve kutsanmıştır.

1.1. Doğum

Geçiş dönemlerinin ilk basamağı olan doğum, kadının yaklaşık kırk haftalık hamilelik sürecinin sonunda aileye yeni bir birey kazandırmasıdır. Bu olay, tüm toplumlarda büyük bir sevinçle karşılanır. “çocuk ocağı tütürür” sözü, toplumun bu konudaki değer yargılarını açıkça yansıtır (Örnek 2016). İnsanlarda var olan çocuk sevgisi ve soyun devamını sağlama arzusu, bireyin kendisinden sonra bir evlat bırakma isteğini doğurur. Çocuk, her ailenin neşe ve mutluluğunun temel kaynağı; aynı zamanda ailenin geleceğini temsil eden en önemli unsurdur. Yeni evlenen çiftlerin en büyük arzusu, mutlu ve çocuklu bir yuva kurmaktır. Bu nedenle aileler, mümkün olan en kısa sürede yeni bir bireyin doğumunu arzu ederler. Aileye katılan her bebek, yuvanın bağlarını daha da güçlendirir.

Türk toplumunda aile, toplumun en küçük ve en sağlam çekirdeğini oluşturur. Ata ruhlarına yönelik inançlar nedeniyle aile kutsal kabul edilmekte ve bu yüzden “baba ocağı” olarak adlandırılmaktadır. Kutsal olmasının yanı sıra sosyal bir kurum olan ailenin varlığı ve devamlılığı ise doğum yoluyla sağlanmaktadır (Polat 2008).

Kırsal ve küçük toplumlarda çok sayıda çocuk sahibi olmak veya özellikle erkek çocukların çokluğu güç ve prestiji simgelemektedir. Ancak günümüzde, çok çocuğun güç göstergesi olduğu anlayışı giderek önemini yitirmektedir. Çocuk bakımının, eğitiminin ve geçim yükünün artması ile çocuk yetiştirmenin zorlukları nedeniyle, çiftlerin çok sayıda çocuk sahibi olma isteği azalmaktadır.

Geleneksel Türk toplumunda doğum yapan kadın, ailenin devamını sağlaması nedeniyle toplum tarafından yüceltilir ve saygı görür. Kadının, kocası ve çevresi nezdindeki değeri ve önemi bu süreçte artar. Çocuğu olmayan, yani kısırlık durumu yaşayan bireyler ise toplum içinde ezik ve rahatsız hissedebilirler. Çocuk sahibi olamamak genellikle talihsizlik olarak değerlendirilir ve bazı kişilerce bu durum uğursuzluk veya değersizlikle ilişkilendirilir. Bu nedenle çocuksuz aileler kendilerini çoğunlukla çaresiz ve mutsuz hissetmektedir.

Eski Türk mitolojilerinde, çocuğun anne karnına düştüğü andan doğuma kadar geçen süreç, tabiatın sırlı bir işi olarak kabul edilmiştir. Bilimsel bilgilerin yokluğunda, çocuk oluşumu tabiat dışı, güçlü ve gizemli ruhların insan hayatına müdahalesi olarak yorumlanmıştır. Bu bağlamda, çocuk doğuran kadın da tanrılaştırılmıştır (Polat 2008). Anne karnındaki bu süre, hem kadın ve erkek için hem de çevresindeki bireyler için büyük önem taşımaktadır.

Hamilelik sürecinde, anne ve bebeğin korunması amacıyla yerine getirilmesi gereken bazı inanış ve uygulamalar bulunmaktadır. Genellikle bu uygulamalar, kadından kaynaklandığı düşünülen olumsuzlukları önlemek için belirlenmiş kurallar ve yasaklar şeklindedir (Polat 2008). Bu kurallara uyulmadığı takdirde anne veya bebeğin zarar göreceğine inanılır. Hamile kadının kaçınması gereken bu inanış ve uygulamalar, yerine getirilmediğinde karnındaki bebeğe veya anneye zarar geleceği inancına dayanmaktadır.

1.1.1. Doğum Öncesi

Doğum öncesi dönem, çiftlerin çocuk sahibi olmaya karar vermesiyle başlar ve doğumla sona erer. İnsanlar çocuklarına büyük sevgi besler, anne-baba olmayı ve soylarını devam ettirecek yeni nesillerin varlığını isterler. Yeni doğan çocuk, ailenin devamı ve mutluluğunun temel kaynağıdır. Bu nedenle, yeni evlenen çiftler genellikle kısa sürede çocuk sahibi olmayı arzu ederler. Çocuk sahibi olan aileler ise, belirli

bir süre geçtikten sonra genellikle yeni bir çocuk dünyaya getirmeye karar verirler (Kolot 2017).

Evlenen çiftlerin toplum içindeki saygınlıklarının artması ve sosyal statülerinin değişmesi, büyük oranda çocuk sahibi olmalarına bağlıdır (Kılıç 2012). Kadının yeni evinde en kısa sürede çocuk doğurması, onun sevilmesini, statü kazanmasını ve özellikle kocasının gözünde değerinin artmasını sağlar. Ayrıca, çocuklarını evlendiren anne-babalar, torun sevgisi ve neslin devamı amacıyla, yeni evlenen çiftlerin bir an önce çocuk sahibi olmalarını arzu ederler.

Gelin arabasının ön kısmına oyuncak bebek konulması, yeni evlenen çiftten bebek beklentisinin sembolik bir ifadesidir. Toplum, evlenen çiftten en kısa sürede bebek müjdesi almayı sabırsızlıkla bekler. Ancak müjde gelmediğinde, kadının kısır veya hastalıklı olduğuna dair olumsuz bir kanaat oluşabilmektedir.

Anadolu'nun genelinde, hamile olanlar ya da hamile kalmakta güçlük çekenler, tıbbi imkânlara erişimleri olsun ya da olmasın, çeşitli inanış ve uygulamalara başvurumaktadırlar.

1.1.1.1. Kısırlık ve Kısırlığı Giderme

Halk arasında, evli bir kadının belli bir süre geçmesine rağmen hamile kalamamasına kısırlık denir. Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise kısırlık, üreme imkânı olmayan, döl veremeyen canlı olarak tanımlanır. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, biyolojik olarak sadece kadın değil, erkek de kısır olabilir. Kadın ya da erkeğin kısır olması zor bir durum olmakla birlikte, geleneksel toplumlarda bu durum kadın için daha ağırdır. Çünkü hamile kalamayan kadına “zürriyetsiz”, “dölsüz”, “soysuz” gibi olumsuz ifadeler kullanılarak hor görülür, aşağılanır ve ezilir. Bu nedenle, yeni evlenen kadının saygınlık kazanması, statüsünün değişmesi ve kocasının gözüne girmesi için en kısa zamanda hamile kalıp çocuk doğurması beklenir (Örnek 2016).

Kadın hamile kalamıyorsa kusur genellikle kadında aranır ve tedavi ile inanış ve uygulamaların kadın tarafından yerine getirilmesi beklenir. Bu nedenle, kısırlık

nedeniyle kusurlu görülen kadınların, bu durumu gidermek için çeşitli çarelere başvurdıkları görülür (Yıldırım 2013). Kısırlığın giderilmesi için başvuru yöntemleri ise dinsel-büyüsel uygulamalar, halk hekimliği yöntemleri ve tıbbi sağaltma¹⁰ olarak yapılmaktadır (Örnek 2016).

Karaman’da evlenen çiftin en kısa zamanda çocuk sahibi olması, özellikle de erkek çocuk dünyaya getirmesi beklenir. Bu nedenle gerdek gecesi öncesinde gelinin yatağına erkek çocuk simgesi olarak yuvarlak bir nesne konur veya erkek çocuk simgesi olan bir nesne gelinin yatağına bırakılır. Ayrıca gelinin kucağına erkek çocuk verilmesi ve gelin arabasına oyuncak bebek takılması gibi uygulamalar da yaygındır (K61).

Anadolu ve diğer Türk toplumlarında kısırlığı gidermek için yapılan uygulamalar farklılıklar gösterse de inanış açısından benzerlikler taşımaktadır. Kısırlık durumunda şehirde yaşayanlar genellikle sağlık kuruluşlarına başvururken kırsal kesimdeki kadınlar toplumun hor görme korkusu veya utanma duygusuyla sağlık kuruluşlarına gitmeyi uygun görmezler. Sağlık kuruluşlarından sonuç alamayanlar ise kısırlıktan kurtulup hamile kalmak için dinsel-büyüsel yöntemlere veya halk hekimliğine başvururlar.

Eskiden beri Türklerde gebelik ve kısırlıkla ilgili çeşitli uygulamaların varlığı bilinmektedir. Manas Destanı’nda Yakup Han, eşinin kısırlığından yakınarak, “Bu hatun mezarlık yerlerini ziyaret etmiyor, elmalı yerlerde yuvarlanmıyor, kutlu pınarlar yanında gecelemiyor.” diyerek eski Türklerde kısırlığı gidermeye ve gebe kalmaya yönelik pratikler hakkında önemli ipuçları vermektedir. Kırgız ve Kazaklarda kısır kadınların, sahrada tek başına yetişen bir ağaç veya pınar başında koyun keserek geceyi geçirdikleri; Yakutlarda ise çocuk isteyen bir kadının kutsal bir ağacın yanında ağlayarak dua ettiği yazılı kaynaklarda yer almaktadır (İnan 1995).

Anadolu’nun pek çok yerinde kısırlığı gidermek için başvuru uygulamaları arasında en çok görülenler; bel çektirmek, muska yaptırmak, yatırlara gidip adak adamak, bele testi vurdurmak, yakı yakmak, bazı otlarla yapılmış buğu üzerine otur-

¹⁰ Sağaltma: Tedavi, (TDK, “Türk Dil Kurumu Sözlükleri”, Erişim 10 Eylül 2019).

mak, rahme, bölgede yetişen otlarla ilaç yapıp uygulamak ve bunları yemek veya içmektir (Türk 1989).

Kadın, birçok kez hamile kalmasına rağmen bebeğin anne karnında ölmesi veya doğan bebeğin kısa süre içinde hayatını kaybetmemesi için de çeşitli inanışlar ve uygulamalar uygulanmaktadır.

İslahiye’de kısırlıktan kurtulmak için çeşitli geleneksel inanış ve uygulamalar yaygındır. Örneğin, kadının göbeği bu işten anlayan bir kişi tarafından çekilir (K1, K17, K24, K36). Ayrıca, çeşitli otlarla kaynatılan suyun üstüne hamile kalamayan kadın oturtulur (K2, K25, K41). Nurdağı ilçesinde bulunan Ökkeş Baba türbesine gidilerek kadının beline beyaz kuşak bağlanır, kurban kesilir ve orada bulunan kişilere ikramda bulunulur (K4, K11, K19, K35, K45). Hatay’ın Kırıkhan ilçesindeki Beyazıt-ı Bestami ile Gaziantep’in Nurdağı ilçesindeki Bilal Baba türbeleri de kısırlık için sıkça ziyaret edilen mekânlardandır. Bu türbelere giderken kadının kırmızı renkli kıyafet giymemesine dikkat edilir (K23, K33, K40). Halk arasında “şifacı kadın” olarak bilinen kişilere de başvurulur (K6, K16, K23, K38).

Geçmişte, kadınlara doğum yaptıran ebelere gidilerek rahim ters çevrilir veya bel çektirilirdi (K7, K10, K24). Kısırlık çeken kadınlar bazen kardeşlerinin çocuklarını alıp kendi çocukları gibi büyütürler. İleride kendi çocukları olursa kardeşlerinden aldıkları çocuğu geri vermemeleri gerektiğine, aksi takdirde kendi çocuklarının öleceğine inanılır (K9, K17, K42). Kadının beline, belden büyük olmamak şartıyla bir küp vurulur (K10, K28, K36). Kadın, baş aşağı gelecek şekilde ayağından bir ağaca asılır (K11, K14, K23, K38).

Bunların yanı sıra, süt ve maydanozdan yapılan bir kür kadına içirilir (K12, K31). Lohusa olan bir kadının banyo yaptığı su ile kısırlık çeken kadın banyo yaptırılır (K19, K47). İbrahim Sani Türbesi’ndeki ağaca çaput bağlanıp dua edilir (K22, K25, K38). Çok çocuk doğuran kadınların elinden su içirilir ya da giysisinden bir parça giydirilir (K26, K47).

Kadın hamile kalmasına rağmen bebek anne karnında sürekli ölüyorsa veya düşüyorsa, yörede bulunan bir yatıra gidilir ve o yatıra adak adanır. Bebek doğduktan ve sağ kaldıktan sonra, adanan yatırdaki kişinin ismi bebeğe verilir. Eğer bebeğe bu isim verilmezse, yatırdaki kişinin bebeği öldüreceğine inanılır (K1, K10, K30). Ayırı-

ca, halk arasında “nefesi kuvvetli” olarak bilinen bir hocaya gidilip muska yaptırılır (K26, K29, K36, K44, K49). Yeni doğum yapan inek, koyun veya keçinin eşi halka şeklinde yapılarak kadın bu halkadan geçirilir (K6, K12, K24, K36, K42). Kadının beline ise hoca tarafından ip bağlanır ve bebeğin ip sayesinde anne karnında kalacağına inanılır (K11, K20, K31, K36). Bu uygulamaların ardından bebek doğar ve sağ kalırsa, genellikle Durdu, Dursun, Duran, Yaşar gibi isimler verilir (K12, K24).

1.1.1.2. Gebelikten Korunma ve Düşük Yapma

Evli çiftlerin çok sayıda çocuk sahibi olması her zaman mümkün veya tercih edilen bir durum değildir. Ailenin ekonomik imkânlarının kısıtlı olması, eşlerin her ikisinin de çalışıyor olması ve kadının biyolojik olarak sağlık sorunlarının bulunması gibi nedenlerle gebelikten korunma ya da istenmeyen hamileliklerin sonlandırılması gündeme gelebilmektedir. Bu durumlar karşısında, toplumda çeşitli inanışlar ve uygulamalar ortaya çıkmıştır. İnsanlar, doğumları kontrol altına almak veya istenmeyen gebelikleri engellemek amacıyla hem geleneksel hem de yerel kültüre bağlı yöntemlere başvurabilmektedir.

İslahiye ilçe merkezinde mülakat yaptığımız kişiler, kadınların gebelikten korunma ve istenmeyen gebelikleri sonlandırma konusunda genellikle sağlık kuruluşlarına başvurduklarını belirtmişlerdir. Gebelikten korunma amacıyla doğum kontrol hapları kullanımı, kadınlarda fallop tüplerinin bağlanması, rahim içi spiral uygulaması ve erkeklerde kondom kullanımı yaygın yöntemler arasında yer almaktadır. Ayrıca, hamileliğin sonlandırılması gerektiğinde tıbbi gözetim altında kürtaj işlemi gerçekleştirilmektedir. Bu uygulamalar, modern tıbbi yöntemlerin ilçede tercih edildiğini göstermektedir.

Kırsal kesimdeki mülakat yapılan kişiler ise gebelikten korunma ya da istenmeyen hamileliği sonlandırma konusunda genellikle geleneksel yöntemlere başvurduklarını dile getirmişlerdir. Olayın çevre tarafından duyulmasından çekindikleri için sağlık kuruluşlarına gitmek yerine, toplum içinde bilinen ve uygulanan inanışlara yönelmektedirler.

Örneğin, son doğan çocuğa “Yeter”, “Soner”, “Songül” veya “Sonay” gibi isimler konulursa kadının bir daha hamile kalmayacağına (K15, K22, K26) inanılır. Ayrıca, “katırtırnağı” adı verilen bitki kadına yedirilir, gazyağı içirilir ya da ara ebe-

ye gidilerek rahim ters çevrilir (K8, K29). Bazı durumlarda kadın rahmine sabun veya yanmamış kibrit koyma gibi uygulamalar yapılır.

Bunun yanında ebegümeci veya kekik gibi bitkiler kaynatılarak içilir; böğürtlenin dikenleri, soğan kabuğu veya pamuk çalısının kökü kaynatılıp suyu içilir (K11, K37). Hamile kadının ip atlaması, ağır kaldırması ve ata binmesi (K5, K44) gibi davranışlar da istenmeyen hamileliği sonlandırmak için yapılan uygulamalardır.

Bu geleneksel yöntemler, kırsal kesimde sağlık hizmetlerine erişimin sınırlı olması ve sosyal baskılar nedeniyle tercih edilmektedir.

1.1.1.3. Hamile Kadının Aşermesi

Kadınların hamilelik sürecinde yaşadığı “aşerme” durumu, halk arasında gebe olduğunun önemli bir işareti olarak kabul edilir. Aşerme, hamilelik boyunca kadının canının aniden, sık sık ve bazen de belirli yiyecek ya da içecekleri yoğun bir şekilde istemesi anlamına gelir.

Kelimenin kökeni ise “aş yeme” ya da “yiyecek şeyden tiksine” anlamlarına dayanır. Başlangıçta “aş yeme” ifadesi, bir şeyi beğenmemek, kötülemek gibi anlamlar taşıırken zamanla kadınların hamilelikte bazı yiyeceklere karşı güçlü bir istek duyması anlamına dönüşmüştür.

Bu durum, halk kültüründe gebeliğin dışı vurumlarından biri olarak çok önemsenir ve aşermenin karşılanması kadının ve bebeğin sağlığı için olumlu görülür. Hatta bazen aşerilen yiyeceğin mutlaka yenilmesi gerektiğine inanılır, aksi takdirde bebeğin zarar görebileceği ya da annenin rahatsızlanabileceği düşünülür.

Hamile kadın her şeye aşerebilir. Kadın hamilelik döneminde neye aşerdise onu vermeye gayret edilir. Bu istek yerine getirilmediği takdirde anneye ve özellikle de bebeğe zarar geleceğine inanılır (Boratav 1984).

Daha önceki zamanlarda, kadının aşerdiği şeyi bulmak çok zordu. Hele bir de mevsiminde olmayan bir şeyi temin etmek neredeyse imkânsızdı. Aşeren kadın, canının istediği şeyi yemeliydi; çünkü eğer yemezse ya da aşermesi geçtikten sonra yese bile, karnındaki bebeğin zarar göreceğine veya hamile kadının göğsünde ağrı ve şişlik oluşacağına inanılırdı.

Aşeren kadının acı, ekşi ve baharatlı şeyler yemekten kaçınması gerektiğine inanılır. Anadolu’nun birçok yerinde, hamile kadın aşerdiği ciğer, çilek, zeytin, salça

ve nar gibi yedikten sonra ellerini yıkamadan yüzüne ya da vücudunun herhangi bir yerine dokunursa doğacak çocuğun vücudunun aynı yerinde yediği yiyeceğin rengine ve şekline benzeyen bir iz oluşacağına inanılır (Arık vd 2017).

İslahiye’de, aşeren kadının isteği yerine getirilmediği takdirde çocuğun gözle-
rinin şaşı ya da özürlü olacağına (K2, K8, K10, K22, K26, K29, K34, K40), ayrıca
aşerdiği yiyeceğin aynısının çocuğun vücudunda çıkacağına (K3, K12, K19, K27,
K30, K38, K45) inanılır. Bunun yanında toprak çeşidi olan kilin yenmesi gerektiği
şeklinde de bazı inanışlar mevcuttur (K26, K34).

1.1.1.4. Hamile Kadının Kaçınması ve Yapması Gerekenler

Türkiye’de, karnında bebek taşıyan kadınlara genellikle “hamile”, “gebe”,
“iki canlı” veya “yükü” gibi ifadeler kullanılır (Örnek 2016). Bilimsel olarak da an-
ne karnındaki bebeğin, annenin biyolojik ve ruhsal durumundan etkilendiği kanıt-
lanmıştır. Toplumda hamile kadınlar hasta ve zayıf olarak görülür; bu nedenle onlara
özenli davranılması gerektiği düşünülür. Bu yüzden hamile kadınların, hasta gibi
bazı davranışlardan ve yiyeceklerden kaçınmaları gerektiği kabul edilir (Örnek
2016).

Hamile kadının kaçınması gereken davranışlar, Anadolu’nun birçok yerinde
olduğu gibi İslahiye’de de benzer özellikler göstermektedir. Hamilelik süresince ka-
dın ağır eşya kaldırmamalıdır (K1, K2, K7, K8, K10, K23). Çirkin hayvanlara bakı-
lırsa doğacak çocuk çirkin olur (K10, K17, K19). Hamile kadın tavşana bakarsa, ço-
cuğun dudağı tavşanın dudağı gibi yarık olur (K3, K15, K23). Hamile kadın geceleri
tek başına dışarı çıkmamalıdır (K14, K30). Ayrıca, hamile kadın sinirli olmamalı ve
kötü huylu kişilerle görüşmemelidir (K12, K15, K27). Başkasının kötü huylu çocuğu
kınanır, doğacak çocuk da kötü huylu olur (K13, K15). Hamile kadın özellikle ge-
ce sakız çiğnememelidir (K7, K9, K11, K19). Cenaze defnedilirken o ortamda bu-
lunmamalı ve mezarlığa tek başına gitmemelidir (K12, K15, K26). Yeni evlenen ka-
dın hemen hamile kalmışsa, dedikodu olmaması için hamilelik belirli bir süre giz-
lenmelidir (K11, K29, K36). Daha önce düşük yapan bir kadının yanına gitmemelidir
(K10). Hamile kadın kapı eşiğine oturursa, kordon bağının bebeğin boğazına dolana-
cağına inanılır (K34). Çirkin birine bakması durumunda bebeğin de çirkin olacağına

(K4, K29, K39), bal yemesi halinde çocuğun kekeme olacağına (K42), çuvalın üstüne oturması durumunda doğumun zor geçeceğine (K46), saçının kesilmesi halinde ise doğacak bebeğin ömrünün kısa olacağına inanılır (K26, K40).

İslahiye’de hamile kadının yapması gereken davranışlar şunlardır: Bebeğin güzel olması için hamile kadın muz, ayva ve elma yemelidir (K10, K22). Hamile kadın kendisi güzelse sürekli aynaya bakmalıdır (K6, K40). Bebek doğduktan hemen sonra anne sütü bebeğin yüzüne sürülürse bebek güzel olur (K8, K28). Bebeğin gözlerinin yeşil veya mavi olması için hamile kadın, yeşil veya mavi gözlü birinin elinden toz şeker yemelidir (K11, K48). Hamile kadın çevresindeki güzel kişilere bakmalıdır (K4, K6, K18). Bebeğin kara ve kalem gibi kaşlara sahip olması için doğduktan sonra kaşlarının üzerine kalemle çizim yapılır, yanaklarının al al olması için ise yanaklarına gül suyu sürülür (K14, K35).

1.1.1.5. Cinsiyet Tahmini

İnsanların geleceği bilmesi mümkün olmadığı için gelecek hakkında tahminlerde bulunurlar. Bu tahminler, mevcut durumların yorumlanmasıyla yapılır. Tahminlerden biri de doğacak çocuğun cinsiyetidir. Hem anne-baba adayları hem de çevresindekiler, doğacak çocuğun cinsiyetini merak ederler. Özellikle ilk doğacak çocuğun erkek olması istenir (Örnek 2016). Çünkü ailenin devamının erkek çocukla sağlanacağına inanılır. Günümüzde doğacak çocuğun cinsiyeti, hamileliğin 16-20. haftalarında modern tıp yöntemleriyle belirlenirken, bu haftalardan önce ise hamile kadının fiziksel durumu, canının çektiği veya yediği yiyecekler, davranışları, bebeğin anne karnındaki durumu ve anneye uygulanan çeşitli yöntemler aracılığıyla tahmin edilmektedir. Doğacak bebeğin cinsiyetini merak etmeyenler veya çeşitli sebeplerle doktora gitmeyenler de hamileliğin ilerleyen dönemlerinde benzer uygulamalara başvurumaktadırlar.

İslahiye’de çocuğun cinsiyetini tahmin etmek için inanılan ve yapılan uygulamalar şunlardır: Düğün sırasında gelinin kucağına hangi cinsiyette çocuk verilirse, ilk doğacak çocuğun da o cinsiyetten olacağına inanıldığı için genellikle erkek çocuk verilir (K28). Anne karnındaki bebek annenin sağ tarafında duruyorsa erkek, sol tarafında duruyorsa kız olacağı (K11, K29, K38, K47), hamile kadının yüzü hamilelik

boyunca asıksa kız, güler yüzlü ise erkek olacağı (K2, K10, K15), hamile kadının karnı büyükse kız, küçükse erkek olacağı (K10, K19) kabul edilir. Hamile kadının haberi olmadan başına tuz atılır, kadın burnunu kaşırsa kız, arkasına dönerse erkek olacağı (K10, K29), hamile kadın, göbeğinin altını kaşırsa kız, üstünü kaşırsa erkek çocuk olacağı (K8, K19, K38) düşünülür. Kadın hızlı yürüyorsa kız, ağır yürüyorsa erkek olacağına (K1, K23, K30, K44, K50, K56), hamile kadının karnı yumuşaksa kız, sertse erkek olacağına (K6, K17, K39, K50), kalçası büyükse kız, küçükse erkek olacağına (K8, K29) işarettir. Hamilenin karnı sivri ise erkek, yuvarlak ise kız olacağı (K47, K50), anne karnındaki bebek geç hareket ederse kız, erken hareket ederse erkek olacağı (K8, K23, K31) düşünülür. Aşeren kadın tatlı yemek isterse erkek, ekşi ya da turşu yemek isterse kız olacağı (K9, K36) inanılır. Hamile kadından habersiz iki minder hazırlanır; birinin altına makas, diğerine bıçak konur. Kadın makaslı mindere oturursa kız, bıçaklı mindere oturursa erkek olacağı (K9, K22, K32), hamile kadın rüyasında silah görürse bunun erkek çocuğa işaret olduğu (K30, K49) kabul edilir.

1.1.2. Doğum Sırası

Anne-babanın çocuk istemesinden başlayarak kadının aşermesi, düşük yapma tehlikesi, gebeliğin diğer aşamalarından geçilmesi ve çocuğun dünyaya gelmesiyle doğum öncesi dönem tamamlanmış olur. Çocuğun dünyaya gelişinin kolay olması ve anne ile bebeğe zarar gelmemesi için çeşitli uygulamalara başvurulmaktadır (Örnek 2016).

Sağlıklı bir doğum olabilmesi için hamile kadın, doğuma bir-iki ay kala kendini hazırlar. Bu nedenle, zorunlu olmadıkça yedinci aydan sonra uzun yolculuklara çıkmaz ve kocasıyla cinsel ilişkide bulunmaz. Albastı gibi kötü ruhların zarar vermemesi ve hem kendisine hem de çocuğa zarar gelmemesi için cenazelere ve mezarlıklara gitmekten kaçınır. Kırgız Türklerinde, doğumdan önce çocuğun Allah'a ait olduğu inancıyla bebeğe elbise, beşik gibi eşyaların alınması uygun görülmezken, Anadolu'da bu hazırlıklar yapılmaktadır (Polat 2008).

Adana ve çevresinde, çocuğun giysileri ve yatağı doğumdan önce, tıpkı bir kız çeyizi gibi hazırlanır. Doğacak çocuk, yeni evlenen çiftin ilk çocuğu ise bu hazır-

lıkları genellikle kızın annesi yapar. Bebeğin yatacağı beşik, elbiseler, yorgan ve çarşaf lar özenle hazırlanır (Baştançelik 1998).

Altay Türkleri ve Kırgızlar arasında, doğumun olmaması veya zor gerçekleşmesi durumunda “albastı” veya “al karısı” denilen kötü ruhun doğum yapacak kadına musallat olduğuna inanılır (Günay vd. 2015). Bu nedenle, albastı veya cinlerin zararından kadını korumak amacıyla doğum sırasında erkekler dışarıda çeşitli şekillerde gürültü yapar ve silah atarlar. Doğum yapan kadının başına tuz, ekmek gibi nesneler konur, ancak kadının yanında asla su bulundurulmaz; çünkü albastı denilen varlığın kadının yüreğini çıkarıp suya atacağına inanılır (Polat 2008). Doğumun çabuk ve kolay olması için her türlü yöntem uygulanır.

Modern tıp ne kadar ilerlerse ilerlesin, kadın hastanede modern yöntemlerle doğum yapsa da, geleneksel doğumla ilgili inanış ve uygulamalar geçerliliğini sürdürmektedir (Kabataş 2006). Anadolu’da doğumun zor geçtiği durumlarda “faraç ezanı”¹¹ okutulması (Erdemci 2010), doğum esnasında kapalı bir kilidin açılması veya dilenciye sabun verilmesi (Kabataş 2006), doğum yapan kadına kaynanasının elinden su içirilmesi (Tire 2012), odada tütsü yakılması ve kadının saçları örgülü ise örgülerinin açılması (Doğan 2010) gibi uygulamalar yapılmaktadır.

İslahiye’de doğumun kolay olması için doğum öncesi ve doğum esnasında bazı inanış ve uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Hamile kadın belirli aralıklarla yürüyüş yapmalı ve kilo almamaya özen göstermelidir (K2, K9, K12, K20). Hamile kadına özellikle son üç ay hurma yedirilmelidir (K10, K35, K46). Doğum esnasında evdeki eşyalar (özellikle ayakkabı, kazan ve tencere) düz bir şekilde bırakılmalıdır (K26, K38). Doğum yapan kadının kocasının ayakkabısına su konmalı ve sancılar başladığında bu su kadına içirilmelidir (K16, K37). Daha önce hocaya okutulmuş su veya varsa zezem suyu içirilir (K3, K46). Doğumun gerçekleştiği yere daha önce çocuğu düşük yapan veya doğduktan sonra ölen kadın girmemelidir (K19, K23,

¹¹ Faraç Ezanı (Fereç Duası): Hastaların, borçluların, her ne sebeple olursa olsun sıkıntıda olanların dua olarak minarelerden okuttukları duaya denir (Erdemci 2010).

K40). Odaya Kur'an-ı Kerim, ayna, bıçak ya da makas ve su konulmalıdır (K14, K19, K22, K38). Doğumu zor geçen kadın sıcak su buharına oturtulmalıdır (K15, K32, K50). Bir kaba su konup, kadın bu suyun üzerinden geçmelidir (K30, K33, K47). Doğum yapan kadının yüzünde hamilelik nedeniyle çil oluştuysa, doğum esnasında oluşan ter, çillerin olduğu yere sürülür (K8, K17, K38). Evde ters çevrilmiş bir giysi varsa, düz çevrilmelidir (K6, K46).

1.1.3. Doğum Sonrası

Anne karnında bebek 9 ay (40 hafta) sonra dünyaya gelir. Bu geliş, hem ane-baba hem de çevredekiler tarafından sevinçle karşılanır. Çevredekiler, doğum yapan kadına saygı gösterir ve onun dinlenmesi için ellerinden geleni yaparlar. Doğumla birlikte kadın, sosyal çevrede bir statü kazanır ve ailenin temelleri sağlamlaşır. Hayatın her aşamasında olduğu gibi, doğum sonrasında da anne ve bebeğin zayıf ve korunmaya muhtaç olmaları nedeniyle, özellikle kırk gün boyunca anne ve bebeği korumak amacıyla çeşitli geleneksel inanış ve uygulamalar görülür.

1.1.3.1. Lohusa ve Albastı

Lohusa, yeni doğum yapmış kadına verilen addır. Lohusa için ayrıca loğusa, emzikli ve loğsa gibi isimler de kullanılır. Doğum yapan kadının yatakta kalma süresi, yöreye göre farklılık gösterir (Örnek 2016). Bu süre, doğumun kolay veya zor geçmesi ile kadının fizyolojik özelliklerine bağlı olarak değişir.

Lohusa döneminde kadın ve bebek hem bedensel hem de psikolojik olarak zayıf durumdadır. Bu nedenle lohusa kadın ve bebek koruma altına alınır. Geleneksel toplumlarda, hamilelik döneminde olduğu gibi doğum sonrası döneme de önem verilir. Özellikle doğumdan sonraki kırk gün içinde annenin sütünün kaçmaması ve anne ile bebeğe gelebilecek tehlikelere karşı, çocuğun ya da annenin “kırk basmaması” gibi durumları önlemek amacıyla çeşitli dinsel ve büyüsel uygulamalar yapılır.

Kırk gün boyunca anne ve bebek dışarı çıkarılmaz, yalnız bırakılmamaya özen gösterilir. Bu dönemde annenin ve bebeğin sağlığını ve yaşamını tehdit ettiğine inanılan en önemli varlık albastıdır.

Tıp dilinde “lohusa humması” olarak bilinen rahatsızlık, doğum sırasında temizlik kurallarına uyulmaması nedeniyle lohusanın yakalandığı ateşli bir hastalıktır.

tır.¹² Halk arasında ise bu durum “albastı”, “al karısı”, “albız”, “alanası” veya “albarstı” gibi isimlerle anılır. Albastı, insan ve hayvan karışımı, uzun boylu, küçük el ve ayaklara sahip, yüzü kara ve çok çirkin olan, kırmızımsı gömlek giyen bir varlık olarak tanımlanır (Örnek 2016). Türkler arasında yaygın olan inanışa göre albastı, özellikle hamile ve lohusa kadınlar ile yeni doğmuş bebeklerin ciğerlerini sökerek zarar verir (Polat 2008). Orta Asya Türkleri arasında ise kara bastı ve sarı albastı olmak üzere iki tür albastı olduğuna inanılır; kara olan albastı iyi, sarı olan ise kötüdür. Sarı albastının hileci olduğu ve fırsat bulduğunda lohusa kadına zarar vereceği düşünülür. Albastıların dişi varlıklar olduğu ve bu nedenle erkeklerden ve silah sesinden çok korktuklarına inanılır (İnan 1998).

İslahiye halk inanışlarına göre albastının ağıl ve samanlıklarda (K3, K15, K27), çeşme ve su kenarlarında (K10, K25, K44), viranelik yerlerde ve ev yıkıklarının olduğu yerlerde (K11, K24, K41, K49), kaya oyuklarında ya da mağaralarda (K19, K26, K34) yaşadığına inanılır. Lohusa kadının ve bebeğin yanına albastının gelmesini engellemek için odanın ışığı sürekli açık tutulur, ayrıca kocasının bir giysisi odaya asılır (K19, K23, K44). Anne ve bebeğin yastıklarının altına iğne, Kur'an veya ayet yazılı kâğıtlar, ekmek, bıçak ya da makas konur (K1, K5, K23, K28, K31). Anne ve bebeğin yattığı odanın kapısının arkasına süpürge yerleştirilir (K1, K9, K32, K35, K47, K50). Kadın, odada erkek olmadan uyumaz (K25, K30, K40, K47). Lohusa kadın, üzerinde iğne ya da çengelli iğne taşır (K8, K14, K19, K24, K29, K33, K38, K40, K48). Ayrıca, lohusa kadın başına ya da beline kırmızı renkte bir şey bağlar (K1, K5, K7, K11, K15, K22, K34, K39, K41). Doğumdan sonra üç gün boyunca bulamaç hazırlanır ve tabağa konur; tabağın kenarına da iğne bırakılır, bu bulamacı lohusa kadın yer (K11, K47). Erkekler akşamları tüfek atarlar (K12, K21, K30). Bebeğin giysileri dışarıda bırakılmaz (K4, K9, K24, K33). Anne ve bebek kırk gün boyunca yalnız olarak dışarı çıkmamalıdır (K10, K16, K20, K30). Eğer albastı lohusa kadına veya çocuğa herhangi bir zarar vermişse, kadın veya çocuk eski sağlıklarına

¹² TDK, “Türk Dil Kurumu Sözlükleri”, (Erişim 02 Mayıs 2019).

kavuşamazlar (K9, K16, K38, K44). Muska hazırlanıp bebeğin bulunduğu odanın bir yerine asılır (K6, K18, K27, K33, K42).

Bunların dışında, lohusa kadın ve bebekle ilgili bazı inanış ve uygulamalar da vardır. Bebek yeni doğduğu zaman, kasık ve koltuk altlarının kokmaması için ya tuzlu suyla ya da tuzla ovulur (K46, K48, K12, K23). Bebeğin gözlerinin iyi görmesi ve parlak olması için gözlerine limon damlatılır (K14, K26, K32). Bebeğin kafasının düzgün olması için bir bezle bağlanır ve düz bir şekilde yatması sağlanır (K6, K19, K27, K36). Lohusa kadına pekmez yedirilir; bazı yerlerde pekmez yerine şekerli su da verilmekte ve tereyağı ile yapılan yakı uygulanmaktadır (K2, K11, K27). Anne ve bebeğin yattığı odaya yabancı erkeklerin girmemesi istenir (K3, K12, K35). Anne, sütünün çok olması için bulgur pilavı yemeli ve bol su içmelidir; ayrıca soğan, bula-maç, yoğurt, tatlı yiyecekler ve sulu-etli yemekler tüketilmelidir (K2, K6, K9, K20, K29, K37, K41). Bebeğin göbek bağı genellikle cami ya da okul çevresine gömülür; bunun amacı büyüyünce dindar ya da okumuş biri olmasıdır (K1, K9, K15, K23, K26, K33, K37, K45, K49). Âdetli kadın, lohusa ve bebeğin bulunduğu odaya giremez (K11, K39). Bebek, ellerinin ve ayaklarının düzgün olması için kundaklanır (K8, K14, K37). Hayatı boyunca tatlı dilli olması için bebeğin vücuduna bal sürülür (K4, K36, K41). Doğum yapmış iki lohusa kadının bir araya gelmemesine dikkat edilir; eğer bir arada bulunmak zorunda kalırlarsa birbirlerine dikiş iğnesi ya da çengelli iğne verirler (K5, K23, K30). Hamile kalamayan ya da düşük yapan kadının, lohusaların ve bebeklerin bulunduğu odaya girmesi hoş karşılanmaz (K4, K17, K20). Bir evde kırkı çıkmamış bebek varsa o eve yeni kesilen hayvanın eti getirilmez. Önce bebek evden çıkarılır, ardından kesilen hayvanın eti eve getirilir ve sonra bebek tekrar eve getirilir. Bu uygulamanın amacı, çocuğa albastının musallat olacağı, uğursuzluk geleceği ve bebeğin hastalanacağı endişesidir (K44).

1.1.3.2. Kırk Çıkarma, Kırklama ve Kırk Basma

Doğum yapan anne ve bebek, kırk gün boyunca zayıf oldukları ve bu nedenle hastalıklara açık bulundukları için halk arasında “kırk karışması”, “kırk basması” gibi adlarla anılırlar. Bu süre içinde lohusa kadın pis sayılır (Örnek 2016). “Lohusanın mezarı kırk gün açık kalır.” sözü ise lohusa kadının bu dönemde ne kadar zayıf ve korumasız olduğunu ifade etmek için kullanılır.

Yeni doğan bebeğe ve anneye kırk gün sonra yapılan yıkama işlemine “kırk çıkarma” ya da “kırklama” denir (Polat 2008). Kırk çıkarma uygulaması, anne ve bebeğin fizyolojik ve psikolojik olarak artık güçlü oldukları ve albastının zarar veremeyeceğine inanıldığı için yapılır.

İlk kırk günlük süreçte, kırk basması ve nazara karşı alınan önlemler arasında kurşun dökme, iğne ya da çengelli iğne değişimi, muska taşıma, hocaya okutulan suyun içilmesi veya evin farklı yerlerine okutulan suyun serpilmesi gibi uygulamalar bulunur (Örnek 2016).

İslahiye’de kırk gününü dolduran lohusa kadın ve bebek yıkanır. Yıkama şu şekilde gerçekleşir: Eleğin içine ayna, iğne, tarak, çiçek (K6, K25), 40 tane taş (K9, K30), bıçak, makas (K22, K47), kırkar tane buğday ve arpa (K36, K44) konur. Anne ve bebek sırayla eleğin altına oturur. Eleğin üstünden su dökülerek önce anne, sonra bebek yıkanır. Artan su evin her tarafına “Kırkım çıktı, korkum kalmadı” denilerek serpilir (K2, K7, K15, K20, K28, K30, K37, K44).

Başka bir kırk çıkarma işlemi ise şöyledir: Eve Hoca getirilir, mevlit ve Kur’an okutulur. Dua edildikten sonra orada bulunan kişiler “Kırk çık git.” derler. Herkes gittikten sonra anne ve bebek banyo yapar ve kırkları çıkmış olur (K11, K23). Bu iki uygulamadan birincisi daha yaygın olarak yapılmaktadır.

Kırkı çıkmamış kadın başka eve gitmemelidir. Eğer gitmek zorunda kalırsa, evi fare basmaması için giderken yemek götürmelidir (K3). Başka bir evde bulunan kırkı çıkmamış lohusa kadının evine gitmemelidir; eğer giderse iğne değişimi yapmak zorundadır (K7, K50). Kırkı çıkmamış kadın, avcı olan birinin evine giderse, avcı kişi avlanamaz (K6, K24). Kırkı çıkmamış anne ve bebeğin cenaze törenlerinin hiçbirine katılmaması istenir (K1, K30, K45). Lohusa kadın kırk gün boyunca ateş yakmamalıdır (K6, K14). Ayrıca, lohusa kadının kestiği hayvan eti yenmez (K23, K31, K46).

1.1.3.3. Ad Verme

Türk kültüründe yeni doğan bebeğe ad verme çok önemli olaylardan biridir. Eski Türklerde, çocuk bir başarı göstermeden isim verilmezdi. Kötü ruhların çocuğa zarar vermemesi için çocuklara kötü anlamlı isimler verilirdi. Başka bir uygulama ise

çocuğun isminin sıkça söylenmemesi ve gerçek adından başka çeşitli adlar ya da lakaplar verilmesiydi (Polat 2008).

İnsanlar şehirlerde adlarıyla çağrılırken, kırsal kesimlerde daha çok lakaplarıyla çağrılır. Bebeğe verilecek ad; çocuğun kişiliğini ve geleceğini etkileyeceği için rastgele değil, toplumun geleneklerine göre seçilir (Polat 2008).

Anadolu’da özellikle ilk bebeğe, nene veya dede gibi büyüklerden birinin adı verilmesi önemli bir yer tutar. İkinci ve sonraki çocuklar için ise Allah’ın sıfatlarından, peygamber veya peygamber yakınlarından, Kur’an’da geçen kelimelerden ya da isimlerden ve Eski Türklerdeki ulu kişi ile önemli siyasetçi isimlerinden yararlanılır. Bebeğin doğduğu mevsim, ay ile önceki çocukların yaşayıp yaşamadığı ve annenin daha önce düşük yapıp yapmaması gibi durumlar da ad seçiminde etkili olur (Uca 2004). Son zamanlarda ise sporcu, sinema ve dizi karakterlerinin adlarının verildiği görülmektedir.

İslahiye’de bebeğe ad vermede, ailelerin daha önce doğduktan sonra ölen çocukları varsa, yeni doğan bebeğe yaşaması için “Yaşar” (K1, K15, K26, K29, K39) adı verilir. Hamile kadın düşük yaptıysa, doğan bebeğe “Dursun”, “Durdu”, “Duralı”, “Durmuş” veya “Duran” (K6, K28, K30, K50) adları verilir. Çocuk sahibi olmak için bölgede bulunan Hz. Ukaşe, Hz. Beyazıt-ı Bestami, İbrahim Sani Hazretleri gibi şahısların türbeleri ziyaret edildikten sonra bebek olduysa, “Ökkeş”, “Beyazıt”, “Bestami”, “Beyazıt Bestami” veya “İbrahim” (K4, K18, K26) gibi isimler verilir. Çok sayıda çocuk sahibi olan ailelerde ise son doğan bebeğe “Yeter”, “Songül”, “Soner” veya “Sonay” (K2, K8, K13, K17, K20, K26, K31, K39, K40, K46) adları verilir. Bebek hicri takvime göre recep, şaban veya ramazan aylarında ve erkek olarak doğduysa doğduğu aya göre “Recep”, “Şaban” ya da “Ramazan” adları verilir (K5, K43). Bebek Kadir Gecesi’nde doğdu ve erkekse “Kadir”, kızsı “Kadriye” adı verilir (K6, K36, K48). Ailenin hep kız çocuğu olduysa, bundan sonra erkek doğması için yeni bebeğe “Döndü” veya “Döne” gibi adlar verilir (K8, K16, K24).

Bebeğe ad verme işlemi, İslami usullere göre dede veya din görevlisi tarafından yapılır. Bebek, dede veya imamın kucağına verilir. Kibleye dönülerek, önce bebeğin sağ kulağına ezan okunur ve ardından adı üç kez tekrarlanır. Daha sonra sol kulağına kamet okunur ve yine adı üç kez söylenir. “Adıyla yaşasın” denilerek dua edilir. Bebeğin adını kulağına söyleyen kişi bebeğe hediye verir. Ayrıca, bebeğin

kulağına adını söyleyen kişiye anne veya baba tarafından mendil, çorap ya da havlu gibi sembolik küçük hediyeler takdim edilir (K2, K6, K23, K28, K33, K42).

1.1.3.4. Diş Hediği

Çocuğun biyolojik gelişiminin göstergelerinden biri de diş çıkarmasıdır. Bu olay, başta anne-baba olmak üzere çevredekileri mutlu eden önemli bir gelişmedir. Her yörede bazı farklılıklar olmakla birlikte, ortak uygulama olarak buğday ve nohut taneleri haşlanarak “hedik” adı verilen bir yiyecek hazırlanır.¹³ Çocuğun ilk çıkan dişinin kutlanması, sonraki dişlerinin sağlam olması ve ileride seçeceği mesleğin belirlenmesi amacıyla komşu ve akrabalarla yapılan uygulamaya “diş hediği” denir. Bu gelenek, “diş buğdayı” veya “diş bulguru” adlarıyla da bilinir (Yıldırım 2013).

İslahiye’de çocuğun dişinin çıktığını ilk gören kişi, çocuğa hediye almak zorundadır. Hediye alınmazsa, çocuğun zoruna gideceği ve hastalanacağına inanılır. İlk çıkan dişi gördükten sonra en kısa sürede diş hediyesi yapılmalıdır (K6, K14, K29). Diş hediyesi için akraba ve komşular davet edilir. Yedi evden toplanan buğday ve nohutla hazırlanan “hedik”in suyu süzildükten sonra kalan buğday ve nohut taneleri, bir bez üzerine oturtulan çocuğun üzerinden dökülür. Çocuğun önüne çeşitli meslekleri temsil eden nesneler konur. Çocuk bu nesnelerden hangisini seçerse, ileride o mesleği yapacağına inanılır. Daha sonra üzerine ceviz, fındık ve fıstık konulan hedik; gelen misafirlere ikram edilir. Hedik yendikten sonra misafirler, bebeğe getirdikleri hediyelerini verirler (K8, K13, K25, K37, K42, K47).

1.1.3.5. Nazardan Korunma

Arapça kökenli “nazar” kelimesi “bakmak” ve “görmek” anlamlarına gelir. Halk arasında nazar kavramı, bir kişinin kıskançlık ya da gereksiz yere övme duygusuyla baktığı kişiye zarar verdiğine inanılan bir olayı ifade eder.¹⁴ Nazara, aynı za-

¹³ Kültür ve Turizm Bakanlığı (KTB), “Diş Hediği Geleneği”, (Erişim 09 Eylül 2019).

¹⁴ TDK, “Türk Dil Kurumu Sözlükleri”, (Erişim 10 Eylül 2019).

manda “göz değmesi”, “kem göz” veya “kötü göz” de denilmektedir (K11, K35, K44).

Aile için en çok korkulan durum, bebeğe nazar değmesidir. Bunun için çeşitli uygulamalar yapılır. En yaygın olanı nazar boncuğu asma işidir. Ayrıca, bebeğin başucuna sarımsak ya da acı biber dizilerek asılmasının nazardan koruyacağına inanılır (Eşmeli 2015).

Anadolu’nun birçok yerinde olduğu gibi İslahiye’de de bebeğe nazar değmesi için en sık yapılan uygulama, bebeğin elbisesinin görünen yerine nazar boncuğu takmaktır (K3, K36, K43). Nazar değmemesi için ya da nazar değmişse, nazar duası okutulur. Nazar duası yazılı kağıt üçgen şekline getirilip bir beze sarılır. Bu bez, bebeğin elbisesine veya bebeğin bulunduğu odanın bir yerine asılır (K6, K9, K23, K29, K33, K38, K41).

Beyaz tenli ve mavi gözlü kişilere bebek gösterilmez (K5, K9, K48, K50). Bebeğin ensesine kazan karası sürülür (K8, K40). Gözünde “ben” olan kişilerden bebek korunmalıdır (K47). Yaklaşık üçer santimetre uzunluğundaki iğde dallarından örülmüş eşya, bebek odasına asılır (K4, K25).

Nazar değen bebeğin üzerinde tuz üç kere döndürülüp sonra ateşin üstüne atılır (K10, K22). Hurma veya iğde çekirdekleri delinip ipe dizilerek bebeğin omuzuna takılır (K9, K36, K49).

1.1.3.6. Sünnet

Anadolu’da erkek çocuklarla ilgili önemli uygulamalardan biri de sünnettir. Sünnet, erkek çocukta erkeklik organının ucundaki derinin çepeçevre kesilmesi işlemidir.¹⁵ Arapçada bu tıbbi operasyona “hıtan” denir; Anadolu’da ise “kestirme” olarak adlandırılır (Örnek 2016).

Anadolu’da erkek çocuklar genellikle ergenlik çağına gelmeden sünnet ettirilir; böylece erkekliğe ilk adım atılmış olur. Her anne-baba bu dinsel ve törensel olayı

¹⁵ TDK, “Türk Dil Kurumu Sözlükleri”, (Erişim 11 Eylül 2019).

yaptırmak ister. Bu nedenle, ebeveynler çoğunlukla sünnetin, çocuğun ileriki yaşlarda bu olayı hatırlamayacağı bir yaşta yapılmasının uygun olduğunu düşünürler. Ergenlik çağına girmesine rağmen sünnet olmamış çocuklar, yaşlıları ve büyükleri tarafından alay konusu olabilir (Eşmeli 2015). Eskiden perşembe günleri yapılan sünnet törenleri, günümüzde hafta sonu tatili nedeniyle cumartesi veya pazar günlerine kaymıştır (Örnek 2016).

İslahiye genelinde erkek çocuklar genellikle 7 yaşından önce sünnet ettirilir. Evde birden fazla erkek çocuk varsa, en büyük erkek çocuğun yaşı dikkate alınır (K25, K39, K47). Ailenin ekonomik durumuna göre sünnet düğünü ya da törenleri düzenlenir. İslahiye’de çoğunlukla tarımla uğraşıldığı için düğün ve törenler, ürünlerin satıldığı sonbahar mevsiminde yapılır. Maddi durumu iyi olmayan aileler ise sadece sünnet operasyonunu gerçekleştirmektedir (K29).

Çocuklarını sünnet ettirmeye karar veren aileler, yaklaşık 15 gün önceden dost ve akrabalarına “okuyucu”¹⁶ tarafından hazırlanan “okuntu”¹⁷ gönderir (K3, K15, K22, K35). Davetiyede (okuntu) düğünün yapılacağı yer, gün ve saat bilgilerinin yanı sıra sünnet olacak çocuk veya çocukların isimleri ile anne ve baba isimleri yer alır (K8, K17, K24, K33, K41, K49). Sünnet düğünü kentte daha çok düğün salonlarında yapılırken, köylerde evi müsait olanlar kendi evlerinde; evi müsait olmayanlar ise köy konağı ya da köy meydanında yaparlar. Sünnet olacak çocuğa, üzerinde “Maşallah” yazan sünnet elbisesi giydirilir. Çocuk, sünnet düğününden önce bulunduğu bölgede araba ya da fayton ile gezdirilir (K1, K15, K22, K39). Eskiden sünnet işlemi “sünnetçi” (abdal) olarak adlandırılan kişiler tarafından yapılırken, günümüzde sağlık personeli tarafından gerçekleştirilir. Sünnet olan çocuğa, gelen misafirler tarafından hediyeler verilir ve hayırlı olsun dilekleri iletilir (K27, K26, K32, K40).

¹⁶ Okuyucu: Düğün veya sünnet merasimlerinde davetiye dağıtan kişiye denir.

¹⁷ Okuntu: Davetiye

1.1.3.7. Doğum Sonrası Diğer İnanış ve Uygulamalar

Doğumdan sonra gelişimi tam olamamış, emsallerine göre biraz daha zayıf olan çocuklara "aydaş çocuk" denir (Tire 2012). Böyle çocuklar hocaya götürülüp muska yaptırılır ve hocaya okutulan su çocuğa içirilir (K5, K47). Ayrıca bölgede bulunan Ökkeş Baba, Beyazıt-ı Bestami ve Bilal Baba türbelerine götürülürler (K3, K28, K33). Aydaş aşısı pişirilip mahalleye dağıtılır (K20, K29, K30, K47). Aydaş çocuk, delikli ağaç ya da delikli taşın içinden üç kere geçirilir (K6, K11, K19, K38, K44).

Yaşına gelmesine rağmen yürüyemeyen veya yürüyen fakat sık sık düşen çocuğun sağlıklı yürüyebilmesi için yapılan uygulamaya "köstek kesme" denir (Polat 2008). Çocuğa kösteğin zararlı cinler tarafından vurulduğuna inanılır (Örnek 2016). Yürüyemeyen çocuğun iki ayağı bir iple bağlanır. Camiden cuma namazını kılıp dönen, halk arasında saygı gören, sevilen ve sözü dinlenen yaşça büyük bir kişiye bu ip kestirilir (K5, K30, K47). Çocuğun ayak başparmakları bağlanır ve eleğin içine biraz ceviz bırakılır. Çocuk ile elek yan yana konur. Belirli bir mesafeden dindar olduğu düşünülen kişilerin çocuğa doğru koşması istenir. İlk gelen kişi eleğin içindeki cevizleri alarak çocuğun ayaklarındaki ipi keser (K2, K16, K28). Ayrıca herhangi bir kuşun içtiği sudan çocuğa içirilir (K9, K42). Köstek ipi kesildikten sonra kurban veya şükür niyetiyle tavuk ya da horoz kesilir (K8, K29). Bu uygulamalarla köstek kesme işlemi tamamlanır ve çocuğun kısa sürede diğer çocuklar gibi yürüyebileceğine inanılır.

Zamanı gelmesine rağmen konuşamayan çocuklar için hocalara ve şeyhlere muska yaptırılır, bu kişilerin okuduğu su çocuğa içirilir (K3, K14, K23). Bölgedeki yatırlara gidilerek dua edilir (K1, K36). Ayrıca çocuğa yedi adet hayvan dili (keçi, koyun veya sığır) yedirilir ve bülbülün içtiği sudan içirilir (K10, K37).

Doğumdan sonra çocuğa uygulanan bir adet de ilk tırnak ve saç kesimidir. Tırnakları kesildikten sonra içinde para bulunan bir kese içine konur; erkek çocuk için bu para büyüdüğünde kuracağı işin sermayesi, kız çocuk için ise çeyiz olarak saklanır (Boratav 1984). Yeni doğan bebeğin tırnağı kırkı çıkmadan kesilmez; erken kesilirse ileride hırsız olacağına inanılır (K3, K36, K40). Çocuğun saçları ise ya kırkı çıkmadan ya da tam bir yaşına bastığında kesilir (K14, K28, K33). Kesilen saç has-

şas bir terazide tartılır ve tartılan ağırlık kadar altın değeri (ailenin bütçesine göre) fakirlere sadaka olarak verilir (K2, K29).

Bebek belirli bir yaşa (genellikle 2 yaş) gelince, bebeğin anneyi emmeyi bırakması için anne göğsünün ucuna saç dolar (K3, K11, K36) ya da salça veya acı bir şey sürülür (K25, K47).

Doğumdan sonraki halk uygulamaları dışında diğer inanışlar ise şunlardır:

- Yerde yatan çocuğun üzerinden geçilmez. Geçilirse çocuğun boyu büyümmez. (K13)
- Çocukların çekilen dişleri evin çatısına atılmazsa yerine yeni diş çıkmaz. (K9)
- Bebeklerin ensesinden öpülürse anne babasına küser. (K11)
- Bebeklerin ayaklarının altından öpülürse çabuk yürür. (K4)
- Çocuk aynaya baktırılsa geç konuşur. (K8)
- Kırkı çıkmamış bebeğe âdetli kadın bakarsa bebeğin yüzünde yara çıkar. (K37)
- Bebek emekleme pozisyonunda iken bacak arasından gerisine bakarsa eve misafir gelir. (K24)
- Bebek hiç durmadan ağlarsa o gün içerisinde kötü bir şey olacağına ya da kötü bir haber alınacağına inanılır. (K20, K34)
- Bebek ilk doğduğunda ilerideki hayatının tatlı olması için ağzına bal sürülür. (K10, K24, K38)

1.1.4. Doğum ile İlgili Halk İnanış ve Uygulamaların Değerlendirilmesi

Hamile kalamayan kadınlar, en kısa zamanda gebe kalmak ve doğum yapmak için çeşitli yöntemlere başvururlar. Bebek sahibi olmak isteyen kadınlar, evliya ve ata mezarlarını ziyaret ederek, mezarda bulunan kişilere kurban sunar ve çocuk beklentilerini iletirler. Bu uygulamalar, eski Türkler arasında yaygın olarak görülmektedir (Kalafat 2010). Mezarlarda yatan kişilerin evliya, Allah'ın sevgili kulları, dede veya abdal olduğuna inanıldığı için, onların istekleri yerine getirebileceğine dair güçlü bir inanç vardır. Mezarlardaki kişilerin himmetine sığınıldığı ve onlara manevi bir borç hissedildiği düşünülür. Kabir çevresinde kurban kesilerek bu borcun ödendiğine

inanılır (Örnek 1979). Örneğin, Hz. Ukkâşe türbesinde kesilen kurbanlar oradaki kişilere dağıtılır. Ayrıca, kansız kurban olarak adlandırılan saç kurban etme uygulaması da vardır. İbrahim Sani Hazretleri Türbesi çevresindeki ağaçlara çaput bağlanması da bu uygulamalara örnektir.

Yatırda bulunan kişilerin kendilerinin kutsal sayılması gibi, isimleri de kutsal kabul edilir. Bu kutsiyetin çocuklarda da devam etmesi için anne babalar, çocuklarına yatırdaki kişinin isimlerini verirler (Kalafat 2012). Eski Türklerin benzer uygulamalarına, araştırma bölgemizde de rastlanmıştır. Beyazıt-ı Bestami, Hz. Ukkâşe, Bilal Baba ve İbrahim Sani Hazretleri gibi kişilerin mezarları halk tarafından kutsal kabul edilmekte; çocuklara verilen Ökkeş, Bestami, Beyazıt Bestami, Bilal gibi isimler ise eski Türk inanış ve uygulamalarının devam ettiğinin göstergesidir.

Kısır kadınların başvurdukları bir diğer uygulama, hocalara ve şeyhlere dua okutup muska yaptırmaktır. Eski Türk topluluklarında kötülüklerden korunmak amacıyla muska kullanmak yaygın bir gelenektir (Selçuk 2004). Budist, Maniheizt Türklerinde ve Şamanist Yakut Türklerinde de muskaya ve efsunlamaya rastlanmıştır (İnan 2020). İslahiye’de kısırlıktan kurtulmak ve bebek sahibi olmak için hocalara okutmak, muska yazdırmak gibi uygulamalar, İslami özellikler kazanarak varlıklarını sürdürmektedir.

Hamile kadınların kaçınması gereken durumlardan biri de kapı eşiği ile ilgili inanışlardır. Eşik, kapı girişinde bulunan, eve toz, toprak ve yabani hayvanların girmesini engelleyen bir bölüm olarak kabul edilir. Eski Türk inanışına göre eşik, maddi dünya ile manevi dünya arasında bir sınırdır. Burada “Kara Çuha” adında bir iye yaşar ve eşik onun korumasındadır. Kapı eşiği üzerinde durmak, oturmak veya bir şeyler alıp vermek, Kara Çuha’yı rahatsız eder; bu da eşikte bulunanlara uğursuzluk veya bereketsizlik getirir. Türklerin Müslüman olmasıyla birlikte bu eşik inancı, İslami bir görünüm kazanmış ve tarikatta eşik öpmek ya da eşiğe yüz sürmek şeklinde uygulanmıştır (Türkyılmaz 2019). İslahiye’de özellikle hamile kadınların kapı eşiğine oturmaması, Kara Çuha’yı rahatsız etmemek içindir.

Doğacak bebeğin cinsiyetini tahmin etmek için hamile kadının fiziksel özelliklerine bakılır. Ayrıca gelinin kucağına erkek çocuk vermek veya gerdeğin yapıla-

cağı yatakta erkek çocuk yuvarlama gibi dinsel ve büyüsel uygulamalarla ırvasa¹⁸ yöntemi kullanılır (Avcıoğlu 2023).

Eski Türk inanışında demirin, tanrı tarafından gökten gönderildiğine inanılır. Gökten düşen bu meteoritler ve onları işleyen kişiler kutsal sayılmıştır. Bu nedenle demir, demirci ve demirden yapılmış nesnelerin çıkardığı seslerin kötü ruhları korkuttuğuna inanılır (Güngör 2021). Araştırma bölgemizde de bebeğin cinsiyetinin tahmin edilmesinde minder altına bıçak veya makas konulması; doğum sırasında ve lohusalık döneminde anne ile bebeğin odasına makas, bıçak, tüfek ve iğne gibi metal nesnelerin yerleştirilmesi, Eski Türklerin demire yüklediği kutsal anlamın devam ettiğinin göstergesidir.

Lohusa kadın ve bebek için en çok korkulan durumlardan biri albastıdır. Bu inanç, eski Türklerin Şamanist inanışlarından günümüze kadar gelmiştir. Dünyanın neresine gidilirse gidilsin, Türklerin yaşadığı her yerde albastı izine rastlamak mümkündür (Acıpayamlı 1961). Albastı, erkekten, tüfek sesinden, metal eşyalardan ve al renkten korkar (İnan 1998). İslahiye’de doğum esnasında tüfek atılması ve doğum yapılan odaya bıçak, makas gibi metal eşyaların konulması albastıyı korkutmak için yapılır. Doğum sonrasında ise lohusa kadının ve bebeğin bulunduğu odaya erkek kıyafeti konması ve lohusa kadının başına al renkli kuşak bağlaması da albastıyı uzaklaştırmak amacıyla gerçekleştirilir.

Yeni doğan bebeğe uygulanan işlemlerden biri de göbek bağının kesilmesi ve eşin (plasenta) toprağa gömülmesidir. Orta Asya Türk geleneğinde göbek bağı ve eş, bedenin canlı bir parçası olarak kabul edilir ve kutsal bir değere sahiptir. Bu nedenle göbek bağı ve eş, herhangi bir nesne gibi atılmaz (Selçuk 2004). İlçede yaşayanlar, özellikle göbek bağının bebeğin geleceğini etkilediğine inanırlar.

Geçmişten günümüze kadar varlığını sürdüren inanışlardan biri de nazardır. Türk Dil Kurumu’na göre nazar, “Belli kimselerde bulunduğu inanılan, kıskançlık veya hayranlıkla bakıldığında insanlara, eve, mala mülke hatta cansız nesnelere kötülük verdiğine inanılan uğursuzluk; göz” anlamına gelir. Boratav’a göre ise nazar,

¹⁸ İrvasa: Bir olguyu başka bir olguya aktarma, dönüştürme yöntemi.

insanların etkili bakışlarının çevresindeki canlı ve cansız varlıkları olumsuz etkilediğine inanılan güçtür (Boratav 1984). Hz. Muhammed (sav) “Nazar'dan Allah'a sığınınız. Çünkü göz (değmesi) gerçektir.” (Buhari, Tıb, 36) hadisiyle nazarın varlığından söz etmiştir.

İslahiye’de lohusa kadın ve bebeği nazardan korumak veya nazardan kurtulmak için en çok kullanılan uygulamalar arasında nazar boncuğu, muska, iğde dalı ve üzerlik otu bulunur. Eski Türkler, “boncuk” ya da “moncuk” adını verdikleri değerli ve tılsımlı taşları takarak kötü gözlerden ve kötü ruhlardan korunmaya inanmışlardır. Nazar boncuğunun mavi olması, Türkler arasında mavi gözlü kişilerin azlığı ve mavi gözlülerin olağanüstü güce sahip olduğu inancıyla ilişkilidir (İnan 1963). İslam’da ise nazardan korunmak için Felak ve Nas surelerinin okunması tavsiye edilmiş (İbn Mâce, “Tıb”, 33), muska ve büyü yapılması ise şiddetle yasaklanmıştır (Buhârî, Tıb, 48). Ancak Türkler Müslüman olduktan sonra eski inanışlarını tamamen terk etmemiş, nazar boncuğu ve muska ile korunma yolunu tercih etmeye devam etmiştir.

İğde ağacı ise eski Türk inancında Tanrının kutunu temsil eder. İğde ağacının bir parçasını üzerinde taşıyan veya evinde bulunduran kişinin Tanrı tarafından korunacağına inanılır (Aça 2005). İslahiye’de nazardan korunmak veya nazardan kurtulmak için İslam’daki Felak ve Nas surelerinin okunmasının yanı sıra, daha çok eski Türk inanışlarındaki uygulamalar hâlâ yaygın şekilde yapılmaktadır.

Sadece erkek çocuklarına yapılan uygulama sünnettir. Bu uygulama Mısır, Finike ve Aztek topluluklarında, Afrika ve Avustralya gibi bölgelerde yaşayan ilkel topluluklarda sünnet olayı ile karşılaşılmıştır. Farklı din ve ırklarda karşılaşılan sünnetin çıkış zamanı kesin olarak bilinmemektedir (Çinpolat 2017). Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam’da sünnet olayına rastlanılmaktadır. Yahudilikte bebek doğumunun 8. günü sünnet ettirilmelidir. Hristiyanlıkta ise Pavlus’a kadar sünnet 8. gün yapılırken daha sonraları sünnet yerine vaftiz olayı almıştır. İslam’da ise sünnet, Kur’an’da açık bir şekilde emredilmemiştir. Hz. Muhammed (sav) “Şu beş şey fıtrattandır: 1- Sünnet olmak, 2- Etek tıraşı olmak, 3-Bıyıkları kısaltmak, 4- Tırnakları kesmek, 5- Koltuk altı kılları kesmek” hadisinde sünnet olayını söyleyerek erkek çocukların sünnet olması gerektiğini vurgulamıştır. (Adam 2007). Eski Türk inanışlarında sünnet uygulamasının varlığına rastlanılmamıştır (Selçuk 2004). İslahiye’de sünnet olayı yukarıda bahsedilen Hz Muhammed (sav) hadisine istinaden yapılmaktadır.

1.2. Evlenme

İnsanların yaşamında doğumdan sonra önemli bir geçiş dönemi olan ikinci aşama evlenmedir. Bütün toplumlarda olduğu gibi Türklerde de toplumun temel taşı ailedir (Günay vd. 2015). Ailenin toplumsal yapının temeli olması, evlenme olayına evrensel bir değer kazandırır (Baştançelik 1998). Evliliği kutsal sayan Türkler, ailenin sembolü olarak evi, evin sembolü olarak da ocağı kabul ederler (Arık vd. 2017). İnsanlar aile kurmakla neslin devamını sağlarlar. Yeni kurulan aile ne kadar sağlam olursa, gelecek nesil ve toplum da o kadar sağlam olur (Kolot 2017). Evlilik hem neşe ve sevinç kaynağı hem de endişe sebebidir (Polat 2008). Beklenen mutluluğun gerçekleşmemesi veya ileride olası bir boşanma durumu endişe yaratır.

Evlenme, evlenecek kız ve erkek açısından bir geçiş dönemi olmasının yanı sıra, iki aile arasında yeni bir bağ kurulması, aileler arasında ekonomik ve sosyal ilişkilerin gelişmesi bakımından da özenle üzerinde durulması gereken bir olaydır. Evlenme ile birlikte evlenecek kıza ve erkeğe toplumda yeni bir statü kazandırılmış olur.

Evlenme; içinde bulunulan toplumun dinine, töresine, âdet, gelenek ve göreneklerine göre yapılmaktadır. Anadolu'da evlendirme biçimleri kırsal kesimlerde görücü usulü, berdel, kız kaçırma, beşik kертmesi gibi çeşitlilik göstermektedir. Şehir yerlerinde evlenecek olan gençlerin birbirleriyle önceden tanışarak bu kararı kendilerinin alması daha yaygın olmasına rağmen kırsal kesimde ise görücü usulü ile evlenme yaygın olarak görülmektedir (Örnek 2016).

Her toplumda evlenme dinsel ve büyüsel motifler içerir. Evlenecek olan gelini, damadı ve yeni kurulacak olan yuvayı zararlı ve tehlikelerden korumak için değişik uygulamalar yapılmaktadır. Her toplumda değişik töre, âdet, gelenek ve inançlar olduğundan dolayı evlenme olayında çok zengin inanış ve uygulamalar sergilenmektedir (Kabataş 2006). Evlenme olayındaki nesilden nesile aktarılan töre, âdet, inanış ve uygulamalar, insanların batılılaşma özentisi yüzünden değişmekte hatta gün geçtikçe de unutulmaktadır.

1.2.1. Evlenme Öncesi

Evlilik öncesi dönem, özellikle erkek tarafının evlilik kararını almasıyla başlayıp düğüne kadar devam eden zaman dilimidir. Bu dönemde evlenme şekillerine göre farklı uygulamalar görülür. Yaygın evlenme şekilleri arasında görücü usulü, kız kaçırma, beşik kertme, berder ve erkek ile kızın önceden tanışıp evlenmeleri bulunmaktadır (Örnek 2016). Evlenmenin bir dizi hazırlık aşaması vardır ve bu aşamalar dini ve geleneksel uygulamaları içerir (Kabataş 2006). Türkler arasında evlenme süreci çoğunlukla erkek tarafının girişimleriyle başlar.

Evliliğin gerçekleşmesi için en önemli aşama eş seçimidir. Erkek daha önceden anlaştığı biri yoksa, bu konuda en büyük yardımcıları aile büyükleridir. Özellikle erkek anneleri, bu durumu kendilerine bir sorumluluk ve görev olarak görürler. Anneler, oğullarını evlendirmek için ellerinden geleni yapmaktan çekinmezler (Kolot 2017).

Anadolu’da kız ve erkeğin ergenliğe girmesi, toplumsal rollerini üstlenmeleri, kızların ev işlerine yardımcı olması, karşı cinse ilgi duymaları, erkeklerin askerlik yapması ve ev geçindirebilecek ekonomik gelire sahip olmaları, evlenmek için gereken ölçütlerdir. Ancak Türk Medeni Kanunu’nda; *“Erkek veya kadın on yedi yaşını doldurmadıkça evlenemez. Ancak hâkim, olağanüstü durumlarda ve çok önemli sebeplerle on altı yaşını doldurmuş erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir. Olanak bulundukça karardan önce ana ve baba veya vasi dinlenir.”*¹⁹ diye geçmektedir. Türk Medeni Kanunu’nun bu maddesine aykırı olarak evlenen çiftler, daha sonra resmi nikâhlarını kıydırırlar (K2, K15, K29).

İslahiye’de evlenme isteği olan kız ve erkekler, bu isteklerini çeşitli yollarla aile büyüklerine bildirirler. Kızlar, evlenme isteklerini anneye “çeyizimi yap” diyerek (K12, K20, K29, K38), annesine evlenmek istediğini söyleyerek (K24, K32) ya da evde bir iş yaparken hırçın davranarak (K23, K34) belli ederler. Erkekler ise evlenme isteklerini “sıra bana geldi, işimi elime aldım” diyerek (K1, K15, K20) veya

¹⁹ Türk Medeni Kanunu (TMK), Resmi Gazete 24607 (08 Aralık 2001), Kanun No 4721, md.124.

annesine evlenme isteğini söyleyerek (K26, K30, K42) dile getirirler. Yemek esnasında tahta kaşığı kırarak ya da yemeğe kaşığı dikerek (K9, K23, K37), babasının ayakkabısını özellikle kapı yanlarına çiviyle çakarak (K39, K44) evlenme isteklerini belli ederler. Ayrıca yatarken üstüne örttüğü eşyayı (yorgan, battaniye vb.) ya da yastığı kucağına alarak uyuması (K4), sürekli ayna karşısında durması (K4, K29), giysilerinin düzgün ve temiz olmadığından yakınması (K3, K17, K25), aile içinde “sırtım çok kirlendi” demesi (K29, K36) gibi davranışlarla evlenme çağında olduklarını ifade ederler.

Araştırma bölgemizde daha önceki yıllarda kızların evlenme yaşı 14-18, erkeklerin ise 18-23 iken, günümüzde bu yaş aralığı kızlarda 18-26, erkeklerde 20-32 olarak değişmiştir (K7, K15, K38). Bu yaş aralığının artmasında özellikle kızların eğitim ve iş hayatına katılmalarının önemli bir rolü vardır. Bir evde büyük kız varken küçük kız evlenmek üzere istenmez; küçük kız istense bile “büyüğü var” diyerek verilmez (K38, K49). Evde evlenecek erkekte daha büyük başka bir kardeşi varsa, öncelikle onun izni alınır (K6, K27, K37).

Evlenme yaşına gelmesine rağmen evlenememiş kişiler çeşitli uygulamalara başvurmaktadır. Özellikle yaşı ilerlemiş ancak evlenememiş kızların kısmetinin kapalı ya da bağlı olduğuna inanılır. Kısmetin açılması için çeşitli inanışlar ve uygulamalar yapılır (Arık vd., 2017). Anadolu’da kısmet açmak amacıyla özellikle mezar, türbe veya yatırlara gidilir. Cuma namazından sonra hatırı sayılır ve dindar bir kişiye, daha önceden kilitlenmiş asma kilit açtırılır (Öztürk 2019).

İslahiye’de evlenememiş kızlar, öncelikle hocalara veya halk arasında şıh (şeyh) denilen kişilere gidip dua okutur ve muska yaptırırlar (K3, K15, K22). Gaziantep’in Nurdağı ilçesinde türbesi bulunan Ukkâş Hazretleri’nin (halk arasında Ökkeş Baba olarak bilinir) mezarına cuma günü gidilir; burada kurban kesilir ve et, orada bulunan kişilere dağıtılır (K4, K24, K38). Hatay’ın Kırıkhan ilçesinde, Beyazıt-ı Bestami Hazretleri’nin türbesine gidilip dua edilir (K19, K33). İslahiye’nin Çerçili Mahallesi’nde bulunan İbrahim Sani (İbrahim Baba) Türbesi’ne gidilir; burada dilek ağacına bez bağlanarak dua edilir (K36, K40).

Evlenememiş kız, başka bir kişinin nişanında yüzüklerin takılı olduğu kurdeleden bir parça alır ve yastığının altına koyar (K10, K19, K26, K37). Yaşı geçmiş olmasına rağmen evlenemeyen kızın adı, gelinin ayakkabısının altına yazılır (K11,

K28). Düğün salonunda, gelinin arkasını dönük halde attığı çiçeği kapmaya çalışılır (K3, K19, K35, K45). Bekâr bir kızın başka birinin gelinliğini giymesi ise kendi kısmetinin kapanacağı şeklinde yorumlanır (K42, K49).

1.2.1.1. Evlenme biçimleri

Toplumların dini inanışları, ekonomik durumları, yaşam biçimleri ve kültürel yapıları evlenme şekillerini belirler. Her toplum kendine uygun evlenme biçimini seçerken kendilerine aykırı olanlardan kaçınır (Eker 2000). Anadolu’da şehirlerde tanışarak evlenme yaygınken, kırsal bölgelerde görücü usulü ile evlenme daha yaygındır.

Anne babalar, evlenme yaşına gelmiş oğullarını evlendirmek için öncelikle akrabalarından, komşularından ve yakın çevreden başlayarak kız aramaya çıkarlar. Eğer buralarda uygun bir kız bulunmazsa, tanıdık ve akrabaların önerdiği kız evine gidilir. Kızı tanıma ve oğullarına eş seçmek amacıyla geldikleri belli edilir. Kız beğenilirse, tekrar gelmek üzere ziyaret sona erdirilir. Bu süreçte kız tarafına da evlenecek erkeği araştırma fırsatı sunulmuş olur. Görücü usulü ile evlenmede iki tarafın ailelerinin girişimi ve kararı ön plandadır (Örnek 2016).

İslahiye’de görücü usulünde, erkek tarafından anne, varsa kız kardeşleri ve kadın akrabalar kız tarafına gider. Kız evine gitme olayına “kıza bakma” denir (K1, K5, K17, K29). Evine gidilen kızda birtakım özellikler aranır. Kızın ahlaklı olması, yaşının erkeğe uygun olması, fiziksel özellikleri (K1, K17, K22), el becerisinin olup olmadığı (K3, K16, K24), maddi durumu, eğitim seviyesi (K7, K18), ailevi durumu (K9, K20), büyüklerine saygılı davranması ve namusuna düşkün biri olması (K6, K30) dikkate alınır. Gelin olarak alınacak kızın öncelikle yakın akraba olması; yakın akrabada uygun kız yoksa yakın çevreden seçilmesi tercih edilir (K11, K27). Damatta ise evlendikten sonra evinin maddi ihtiyaçlarını karşılayabilecek ekonomik durumu, dindarlığı (K10, K32), kötü alışkanlıklarının olmaması ve dürüst olması (K14, K20, K31) önemsenir.

Kız, görücüler tarafından beğenilirse tekrar gelmek üzere evden izin alınır. Hem kız tarafı damat adayını soruşturma imkanı bulur, hem de erkek tarafı kız hakkında daha fazla bilgi edinir. Belirli bir süre sonra iki taraftan da olumlu yanıt alınırsa, erkek tarafı kız tarafına tekrar gider (K35, K49). Kız verilmeden önce iki tarafın

bireyleri araya soğukluk girmemesi için su içmezler (K44). Aile büyükleri nişan, düğün, mehir gibi konularda anlaşılır (K6, K18). Anlaşmanın sonunda aileler birlikte tatlı bir şeyler yiyerek söz kesmiş olurlar (K3, K24, K32). Söz kesmekle gençler evliliğe ilk adımı atmış olur. Söz kesmenin amacı, çevredekilere kızın artık bir sahibinin olduğu mesajını vermektir (K3, K19).

Görüldüğü gibi İslahiye’de görücü usulü ile evlenme, Türkiye’nin birçok yerindeki uygulamalarla benzer özellikler taşır. Evlenecek erkek veya kızdan çok; ailelerin girişimi, isteği, beğenisi ve anlaşmaları ön plandadır.

Bir diğer evlenme biçimi ise kız kaçırma. Bu evlenme biçiminde, iki ailenin ister isteği olsun ister olmasın, evlenecek kız ve erkek aile kurmak amacıyla evlenirler. Kız kaçırmanın iki türü vardır: Birincisi, kızın rızası olmadan kaçırılması; diğeri ise kızın rızası olmasına rağmen erkek veya kızın ailesinin rızasının olmamasından dolayı kaçırma olayıdır (Örnek 2016). Görücü ve kız kaçırma gibi evlenme usullerinde kız ve/veya erkeğin Türk Medeni Kanunu’nun 104. Maddesinde belirtilen yaştan küçük olması halinde Türk Ceza Kanunu’nun ilgili maddeleri²⁰ gereği evlenenlerin, evlenmelerine izin verenlerin hapis cezası ile cezalandırılacağından dolayı resmi nikâh işlemleri daha sonraki bir tarihte yapılmaktadır (K2, K12, K27).

Günümüzde Doğu Anadolu Bölgesi’nde hala devam eden, ancak diğer bölgelerde pek kalmayan bir diğer evlenme çeşidi “berdel” ve “beşik kertme”dir. Berdel usulü evlilikte, oğluya evlendireceği kıza karşılık başlık parası almama ve vermeme koşuluyla kendi kızlarını diğer aileye vermeyi kabul etmektir. Bu evlilik türünde başlık parası verilmediği için evlilik daha az masrafla gerçekleşir. Berdel usulüne benzer bir diğer evlenme şekli olan “kepir” ya da “yaban değiş”i Hakkâri’de yapılmaktadır. Evlenmek isteyen iki erkek, kız kardeşlerinin haberi olmadan onları yanlarına alarak bir yerde buluşurlar ve birbirlerinin kız kardeşlerine sahip olurlar. Böylece iki aile aynı durumla karşılaştığı için aralarında küskünlük ya da husumet oluşmaz (Örnek 2016).

²⁰ Türk Ceza Kanunu (TCK), Resmi Gazete 25611, (12 Ekim 2004), Kanun No 5237, md. 103-105.

Beşik kertme usulü ise çocuklar daha beşikteyken ailelerin kendi aralarında anlaşarak ileride çocuklarının evleneceklerine dair söz vermeleri ve anlaşmalarıdır (Polat 2008). Kırgızistan’da beşik kertmeye benzer bir evlenme şekli ise şöyledir: İki tarafın kadınları hamileyken veya birinin hamile olması durumunda, doğacak olan çocuklarını evlendirmeleridir (Polat 2008).

Araştırma bölgemiz İslahiye’de, ilçe merkezinde kız ve erkeğin daha önceden anlaşarak evlenmesi ile görücü usulü evlenme yaygındır (K14, K20). Merkeze bağlı mahallelerde ise görücü usulü ve kaçarak evlenme yaygındır (K5, K36, K41). İlçede geçmişte görülen ancak günümüzde artık olmayan berder usulü evlenmeye rastlanmamıştır. Berdel usulüne benzer ancak tamamen farklı olan bir evlenme şekli de vardır; daha önce evlenmiş bir erkeğin kız kardeşi, gelin tarafınca beğenilir ve oğullarına isteyerek evlendirilir. Burada berdel usulünde olduğu gibi önceden bir anlaşma söz konusu değildir (K1, K28, K43). Bölgede beşik kertme usulüyle evlenme ise günümüzde yapılmamaktadır (K14, K36, K47).

1.2.1.2. Nişan

Nişan, söz kesildikten sonraki evlilik aşamalarının ilkidir. Söz kesimi sırasında, ilerleyen bir tarihte nişan yapılması ve nişan töreninde yapılması gerekenler aileler arasında karara bağlanır (K45). Nişan süresi; ailelerin maddi durumu, evlenecek olanların okul durumu, yaş gibi etkenlere göre değişiklik gösterir ve söz kesildiği anda belirlenir. Bu nişanlılık döneminde, evlenecek kız ve erkek birbirlerini daha iyi tanıma fırsatı bulur.

Nişan töreni genellikle kız evinde veya kızın ailesinin uygun gördüğü bir yerde yapılır (K35, K38). İslahiye merkezde nişanlar genellikle kız evinde veya düğün salonlarında gerçekleştirilirken (K2, K10, K36, K47), kırsal kesimlerde “köy meydana” denilen açık alanlarda yapılır (K6, K25). Nişan, küçük bir düğün gibidir. Kırgızlarda “nişandan dönme” diye bir şey yoktur; çünkü nişan, bir nevi verilen söz anlamına gelir. Kız ve erkek tarafının şerefine zedelenmemesi için nişan mutlaka evlilikle sonuçlanır (Polat, 2008). Anadolu’da ise nişandan dönme durumu görülebilir.

Kız tarafından gelin adayı, varsa kız kardeşi, annesi ve babası; erkek tarafından ise damat adayı, annesi ve babası önceden belirlenen bir günde nişan için alışveriş çıkarlar. Alışverişin perşembe veya cuma günü olmasına dikkat edilir. Erkek

tarafı, gelin adayına iç çamaşırı, nişan elbisesi, ayakkabı, saat ve nişanda takılacak yüzüğü alırken; kız tarafı da damat adayına saat ve yüzük alır.

Bazen sadece iki taraf arasında nişan töreni yapılırken, bazen de akraba, komşu ve dostlar davet edilir. Yüzükler gümüş ya da değerli bir tepsi içinde getirilir ve daha önceden alınan yüzükler, kızın ve erkeğin yüzük parmağına takılır. Nişan yüzüğünü, erkek tarafından amca veya dayı gibi aile büyüklerinden biri takar. Yüzükleri takan kişi, yüzüklerin bağlı olduğu kırmızı kurdeleyi keserken “Makas kesmiyor.” diyerek orada bulunanlardan bir miktar para ister ve aldığı parayı geline takar (K6, K14, K23, K28, K36). Yüzüklerdeki kurdeleden bir parça alanların o yıl içinde evleneceğine inanılır (K6, K17). Yüzükler takıldıktan sonra tatlı ikram edilir (K30, K46).

Bazı yerlerde kadınlar kendi aralarında halay çekip eğlenirken bazı yerlerde hem kadınlar hem erkekler birlikte karışık olarak halay çeker ve eğlenirler (K25, K29). Nişanlılık sürecinde, nişan yüzüğünün mazeret olmaksızın çıkarılması halinde, çiftlerin evlendikten sonra yuvalarında mutsuz ve geçimsiz olacaklarına inanılır (K16).

1.2.2. Düğün

İnsanları bir araya getiren önemli olaylardan biri de düğündür. Düğün, toplumsal bağları kuvvetlendiren ve pekiştiren; kişilerin geleneklerini, göreneklerini ve inançlarını canlı tutan önemli bir unsurdur. Kişilere topluma ve birbirlerine karşı nasıl davranmaları gerektiğini öğretti, değer yargılarını ve töreleri canlandıran öğelerden biri de düğünlerdir. Tarih boyunca düğünler, insanların birbirleriyle tanışıp kaynaştığı ortamlar olmuştur. Düğün vesilesiyle toplumda yeni bir aile kurulur; kızın baba evinden koca evine giderek yepyeni bir yuva kurduğu gündür. Düğünde yapılan yöreye özgü inanış ve uygulamaların her biri, düğünün yapıldığı yörenin kültürünü temsil eder.

Günümüzde de devam eden geleneklerden biri, geline ve damada düğün boyunca her konuda yardımcı olmak üzere sağdıç ve yenge seçilmesidir. Düğünde damat için sağdıç, gelin için ise yenge olacak kişilerin seçimi çok önemlidir. Sağdıç ve yenge genellikle evli olan kişiler arasından seçilir ve seçilenlerin karı-koca olması önemlidir (K3, K22, K30). Sağdıç ve yengenin, damadın en yakın arkadaşı ya da geçimi iyi olan evli kişilerden olması tercih edilir (K8, K13, K37). Bu kişiler, başta

gerdek gecesi olmak üzere evlilik süresince damat ve geline, birbirlerine ve çevrelerindeki kişilere nasıl davranmaları gerektiği konusunda yardımcı olur ve yol gösterirler (K23). Sağdıç ve yenge, düğün sona erinceye kadar damat ve gelinden sorumludur (K9, K21). Ayrıca, damadın ayakkabısının habersiz alınmaması için ayakkabı sağdıçın sorumluluğundadır (K22, K47).

1.2.2.1. Bayrak Dikme

Milletler ve devletler için bir egemenlik sembolü olan bayrak, bir milletin, belli bir topluluğun ya da bir kuruluşun bağımsızlık simgesidir. Değişik renk, biçim ve şekillerle özelleştirilmiş, genellikle dikdörtgen biçiminde bir kumaştır. Divanü Lügati't-Türk'te "batrak" şeklinde geçen bayrak kelimesi, "savaşlarda kullanılan ve ucuna ipek parçası takılan mızrak" anlamında açıklanmaktadır. Oğuzlar arasında "bayrak" ve "baryah" olarak telaffuz edilmiştir. Bayrak kelimesinin "Badrak" ve "Batırak" köklerinden geldiği söylenir (Köprülü 1992).

Türkler için milli bütünlük ve bağımsızlık sembolü olan bayrak, aynı zamanda yeni kurulan aile ocağının baba evinden ayrı, bağımsız bir yuva kurulacağının da sembolüdür. Anadolu'da yapılan düğün merasimlerinin başlangıcını ve bitişini belirleyen olmazsa olmaz geleneklerden biri "bayrak dikme" törenidir (Örnek 2016).

İslahiye'de bayrak dikme töreni genellikle cuma günü yapılır. Tören şu şekilde gerçekleşir: Cuma namazından çıkan cemaat erkek evine gelir. Dikecekleri bayrağın üzerine soğan, çiçek ve balon takılır. Dua edildikten sonra, damadın kirvesi ya da kirvesi yoksa damadın erkek arkadaşları tarafından, davul ve zurna eşliğinde bayrak dikilir (K3, K11, K23, K38). Bayrak, herkesin görebileceği şekilde evin üstünde yüksek bir yere dikilir (K36). Tören sırasında silahlar sıkılır ve halay çekilir (K42). Erkek tarafının maddi durumu iyiye koyun ya da keçi kesilir (K14, K35).

Dikilen bayrak, gerdek gecesinden sonra ya damat tarafından ya da sağdıç tarafından asıldığı yerden indirilir (K1, K29). Bayrak, düğün yapılan evin namusunu temsil ettiği için düğün bitene kadar korunur. Bayrak çalınırsa, damadın babasından bahşiş alınarak bayrak geri verilir ve ilk dikildiği yere yeniden dikilir (K45). Ancak bayrak bulunamazsa, düğün ileride yeniden yapılmak üzere iptal edilir (K37).

1.2.2.2. Kına Gecesi

Türklerde düğünle ilgili geleneklerden biri de evlenecek olan kızın ve erkeğin ellerine kına yakılmasıdır. Kına yakılan kızın kocasına, erkeğin ise karısına adandığına inanılır. Nasıl ki askere giden vatana, kurbanlık hayvan Tanrı'ya adanıyorsa, evlenecek kız da kocasına ve kuracağı yuvaya adanmış kabul edilir. Bu nedenle, kına yakılan her canlı veya cansız varlığın kutsandığına, kınayı taşıyana zarar verilmesinin uğursuzluk getireceğine inanılır (Çinpolat 2009).

Kına gecesi ve düğün için davetiyeler dağıtılır. Davetlilere, yakınlık derecelerine göre davetiye ile birlikte başörtüsü, çorap, gömlek ya da şalvar dikilecek kadar kumaş da verilir (K6, K17, K49). Düğün gününden birkaç gün önce, kız ve erkek için gerekli eşyaların alınması amacıyla alışverişe çıkılır. Bu alışverişte, kıza; kına gecesi elbisesi, iç çamaşırı, bornoz takımı, günlük giysiler ve gelinlik alınırken; erkeğe ise takım elbise, tıraş seti, iç çamaşırı, ayakkabı ve saat gibi eşyalar alınır (K7, K25).

Kına gecesi, geçmişte düğünden bir gün önce kadınlar arasında kız evinde yapılırken, günümüzde düğün salonlarında ya da “köy meydanı” denilen yerlerde kadın ve erkeklerin bir arada katıldığı bir etkinlik hâline gelmiştir. Eskiden sadece gelin olacak kıza kına yakılırken, günümüzde damada da kına yakılmaktadır (K17, K41).

Kına gecesi, akşam namazından hemen sonra başlar. Kına tepsisi özenle hazırlanır ve dua edecek kişinin önüne konularak dua edilir (K3, K16, K28, K37). Davul ve zurna eşliğinde halaylar çekilir, eğlenceler düzenlenir. Kına yakılmadan önce, gelin ağlatılınca kadar kına türküleri söylenir. Gelin ağlamadan kına yakılmaz (K11, K44, K49).

Kına yakılacağı sırada gelin ellerini kapatır ve açmak için erkek tarafından hediye ister. Bu hediye genellikle damadın annesi tarafından verilir; para ya da altın olabilir. Gelin verilen hediye az bulursa ya da beğenmezse elini açmaz. Bunun üzerine kayınvalide, gelini memnun edecek yeni bir hediye verir. Gelin ellerini açtıktan sonra, türkü eşliğinde kına yakılır (K6, K17, K24, K30, K42).

Kına, gelinin sağ avucunun ortasına; damadın ise ya sağ elinin serçe parmağına ya da sol elinin ortasına yakılır (K6, K38). Kalan kına, davetlilere “okunmuş”

olduğu gerekçesiyle dağıtılır ve herkes almak ister (K14). Kına yakıldıktan sonra davul ve zurna eşliğinde eğlence devam eder. Kına yakılması ile gelinin evlenmeyi kabul ettiği anlamına gelir. Bu aşamadan sonra önemli bir mazeret olmadıkça evlilikten vazgeçilmez (K25, K48).

1.2.2.3. Nikah

Nikâh, bir erkek ile bir kadının evlilik birliği kurmasını sağlayan resmî ve/veya dini bir işlemdir.²¹ Nikâh, ister yasal ister dini olsun, esas olarak yeni kurulacak evliliği topluma ilan etmek, kutsamak ve kutlamak amacıyla kıyılır. Nikâh, devletin yetkilendirdiği bir memur tarafından kıyılan resmî nikâh ve imam ya da dini bilgisi olan biri tarafından kıyılan dini nikâh olmak üzere ikiye ayrılır (Kolot 2017).

Resmî nikâhın zamanı esnek olsa da, dini nikâh mutlaka gelin ve damat gerdeğe girmeden önce kıyılmalıdır (K2, K9, K25, K40). Önceki yıllarda, yalnızca devlet tarafından görevlendirilmiş nikâh memurlarının kıydığı nikâh yasal geçerlilik taşıyordu. Bu nedenle, çoğu zaman resmî nikâhın yanı sıra dini nikâh da ayrıca kıyılırdı (Örnek 2016).

Ancak 02.12.2017 tarihinde "Evlendirme Yönetmeliği"nde yapılan düzenlemeyle, il ve ilçe müftülerine de resmî nikâh kıyma yetkisi verilmiş, böylece aynı anda hem resmî hem de dini nikâh kıyılması mümkün hâle gelmiştir. Anadolu'daki Alevi topluluklarında ise, resmî nikâha ek olarak "dede nikâhı" da kıyılır (Dikme 2018).

Resmî nikâh, Evlendirme Yönetmeliği'nin 20. maddesinde belirtilen evrakların tamamlanmasının ardından kıyılır. Gerekli belgeler hazırlandıktan sonra, gelin ve damat ile birlikte iki şahit, nikâh kıymakla yetkili memurun bulunduğu kuruma başvurur. Maddi durumu iyi olanlar, resmî nikâhlarını düğün esnasında düğün salonunda kıydırmayı tercih ederler (K3, K15, K33, K47).

²¹ TDK, "Türk Dil Kurumu Sözlükleri", (Erişim 20 Eylül 2019).

Dini nikâh ise damat, gelin ya da gelin vekili ve iki tarafın büyüklerinin şahitliğiyle, imam veya dini bilgisi olan bir kişi tarafından kıyılır. Bu nikâh genellikle kız evinde gerçekleştirilir. Nikâh esnasında mehir²² anılarak kıyılır. (K9, K12, K27, K33) Damadın, gerdek gecesinde erkekliğinin bağlanmaması için nikâh esnasında orada bulunanların kollarını bağlamaması istenir (K8, K36, K40). Daha önce kötü bir evlilik yapmış ya da evliliğinde geçimsizlik yaşayan kişilerin nikâhta şahitlik yapması uygun görülmez (K1, K14, K36, K44). Ayrıca, Ramazan ve Kurban Bayramı arasındaki dönemde nikâh kıyılmaz (K21, K31, K49). Nikâh esnasında arası kötü olan kişilerin ortamda bulunması ya da bu kişilerin şahitlik yapması da hoş karşılanmaz (K4, K26).

İslahiye'nin tek Alevi köyü olan Kabaklı köyünde, resmî nikâhtan sonra "dede nikâhı" kıyılır. Bu törende damat sağda, gelin ise solda olacak şekilde dedenin önünde diz çöker. Her biri için birer şahit hazır bulunur. Sünnîlerde nikâh, "Allah'ın emri, peygamberin sünneti ve İmam-ı Azam'ın içtihi ile..." sözleriyle başlarken, Alevilerde "Allah'ın emri, Peygamberin sünneti ve İmam Cafer-i Sadık'ın himmeti üzere..." ifadesiyle başlar.

Dede önce geline, sonra damada karşı tarafı eş olarak kabul edip etmediğini üç kez sorar. Ardından şahitlere de şahitliklerini onaylayıp onaylamadıkları sorulur. Bu işlemler tamamlandıktan sonra dede tarafından nikâh duası yapılır. Duanın ardından dede, gençlere evlilikle ilgili nasihatlerde bulunur. Çift, dede huzurunda birbirlerine karşı saygılı olacaklarına ve birbirlerinin kalbini kırmayacaklarına dair söz verir. Alevi dedesinin hayır duasıyla nikâh tamamlanmış olur. Nikâh sırasında evlenen çiftin anne ve babalarının da hazır bulunması gelenektir (K45, K46).

1.2.2.4. Gelin Alma ve Gelin İndirme

Geleneksel kültürde kına gecesini takip eden gün, "gelin alma günü" olarak adlandırılmaktadır. Gelin alma günü, düğün sürecinin üçüncü ya da dördüncü gününe

²² Mehir: Erkeğin evlenirken eşine verdiği veya vermeyi taahhüt ettiği para veya başka bir mala denir.

denk gelir ve genellikle pazar gününe rastlar. Pazar sabahı erken saatlerde, kız evinde "gelin çıkarma", oğlan evinde ise "gelin alma" hazırlıkları başlar. Kız evi, kızlarını yeni yuvasına uğurlayacak olmanın verdiği hüznle; oğlan evi ise ailelerine yeni bir bireyin katılacak olması nedeniyle mutluluk ve heyecanla hareket eder. Bu nedenle, gelin alma gününde kız evinde sessizlik, oğlan evinde ise neşe ve eğlence hâkimdir.

Oğlan evinden konvoy eşliğinde hareket eden gelin alıcılar, öğle saatinden önce davul-zurna eşliğinde oyunlar ve halaylarla kız evine ulaşırlar. Evin önünde çeşitli oyunlar oynanır, halaylar çekilir. Ancak bu gün, kız evinden kimse bu eğlenceye katılmaz. Türkiye'nin birçok yöresinde, kız tarafı gelin alıcılara zorluklar çıkararak veya şakalaşarak geleneksel ritüelleri sürdürür.

Gelin alıcılar eve geldikten sonra gelin hazırlanır, ailesiyle vedalaşır ve baba evinden koca evine uğurlanır. Gelin uğurlanırken bahtının açık olması, yeni yuvasına kolayca bağlanması ve evine uğur ile bereket getirmesi amacıyla annesi ve yakın akrabaları tarafından çeşitli pratikler uygulanır. Gelin alıcılar, gelini aldıktan sonra konvoy eşliğinde davul-zurna ile birlikte mahalle, köy veya şehirde dolaşarak eğlence ve türkülerle onu yeni evine götürürler (Baştançelik 1998).

Karaman'da gelin alma töreni, yerel kültürel kodlar çerçevesinde şekillenen çeşitli sembolik uygulamalarla gerçekleştirilir. Gelin, baba evinden çıkmadan önce, beline erkek kardeşi tarafından kırmızı kuşak bağlanır. Eğer gelinin erkek kardeşi yoksa, bu görev en yakın erkek akrabası genellikle amcası ya da dayısı tarafından yerine getirilir. Ayrıca gelinin başına kırmızı bir duvak örtülür. Hem kuşak hem de duvak, gelini nazardan ve kem gözlerden koruyacağı inancına dayalı olarak uygulanır.

Damat, çoğunlukla gelin almaya gitmez, onun yerine damat ya baba evinde ya da düğünün yapılacağı mekânda bekler. Gelin, baba evinden çıkmadan önce kapı kapatılır; bu uygulamaya "kapı tutma" denir. Kapı, ancak damat tarafından verilen bahşiş sonrasında açılır. Gelin, babasının koluna girerek evden çıkar. Eğer damat kapıda hazır bulunuyorsa, gelin damadın koluna girer; damat yoksa, bu görev damadın babası tarafından üstlenilir ve gelin araca bindirilir.

Gelin, araca bindirildikten sonra dua edilir ve belirlenmiş güzergahta kısa bir gezinti yapılır. Oğlan evine ya da düğün mekânına ulaşıldığında tekrar dua edilir. Bu

noktada gelin, arabadan inmeden önce “inmelik” olarak adlandırılan ve maddi değeri olan bir hediye talep eder. İnmeliğin verilmesinin ardından araçtan iner.

Gelin arabadan indikten sonra, damat ve sağdıç, yüksek bir yerden içinde madeni para bulunan toprak testiyi gelinin ayakları önüne atarlar. Bu uygulama, gelinin yeni kuracağı yuvaya bereket getireceği inancına dayanır. Gelin ve damat, eve ya da düğün salonuna giriş yaparken sağ ayakla içeri adım atarlar. Bu da yeni hayatlarına uğurlu bir başlangıç yapacaklarına dair sembolik bir inançtır.

Gerdek, medeni ya da dini nikâhın ardından gelin ile damadın ilk kez bir araya gelmesini ifade eder. Bu birliktelikle, evlilik hem yasal hem de dini açıdan geçerlilik kazanmış olur. Aynı zamanda toplumun da onayını alan bu durum, evliliğin tamamlanmış olduğunu simgeler. Türkiye’de yürürlükte olan yasalar, yalnızca devlet tarafından yetkilendirilmiş bir memur huzurunda ve usulüne uygun biçimde kıyılan nikâhı resmi olarak geçerli saymaktadır (Örnek 2016).

Günümüzde hem resmî hem de dinî nikâh genellikle nişanlılık döneminde kıyılmaktadır. Ancak bazı yörelerde bu nikâh, gelin alma esnasında kız evinde ya da gelin damat evine geldikten sonra gerçekleştirilir. Nikâh sırasında geline verilen veya verilmesi vaat edilen mehir zikredilir. Ayrıca nikâh esnasında orada bulunanların ellerinin bağlı olmamasına özen gösterilir. Aksi takdirde damadın gerdekte başarısız olacağına ve evliliğin olumsuz geçeceğine inanılır (K22).

İslahiye yöresinde düğünlerin iki bayram arasında yapılmaması tercih edilmektedir (K15, K25, K30, K41). Düğünün başladığını belirtmek amacıyla genellikle Perşembe ya da Cuma günü damat evine bayrak dikilir. Bayrağın yanına ise evliliğin aydınlık ve hayırlı olması dileğiyle bir ayna konur (K12). Kına gecesinde, “birbirlerine kurban olsunlar” inancıyla damat ve geline kına yakılır (K6, K13).

Gelin alma sırasında gelin ve damadın başına buğday, madeni para ve şeker serpilir. Buğday, yeni kurulan yuvanın bereketli olması, para maddi durumlarının iyi olması, şeker ise evlenen çiftlerin hayatının tatlı geçmesi için serpilir. Gelin, oğlan evine geldiğinde kapıdan girmeden önce kapıya yağ ve bal sürülür; bu uygulamanın amacı gelin ve damadın “yağlı-ballı” yani bol ve bereketli bir hayat sürmelerini sağlamaktır (K3, K11).

Gerdek öncesinde damat ve arkadaşları yatsı namazı için camiye giderler. Daha önce dini nikâh kıyılmamışsa, gerdek öncesinde nikâh kıyılır (K20). Evin

önünde evlenen çift için dua edilir. Damat, sağdıç ve arkadaşları tarafından geleneksel olarak yumruklanır (K9, K15, K29, K37). Yatağın üzerine genellikle erkek bebek yuvarlanır; bu uygulama evliliğe erkek çocuk getirmesi amacıyla yapılır (K28, K30).

Gerdek için baklava ve kuruyemiş hazırlanır; gelin ve damat bu ikramları yerler (K23, K37, K41). Çift, iki rekât şükür namazı kılarak yuvalarının hayırlı olması için dua ederler (K2, K14, K39). Sağdıç bir süre dışarıda bekler; damat sağdıca “gidebilirsin” dediğinde gerdek sona ermiş sayılır (K28, K36). Gerdek sabahı kız evine, “kızınız ayna gibi tertemiz” anlamına gelen bir ayna gönderilir (K15).

1.2.3. Evlenme Sonrası

Düğünle birlikte yeni bir yuva kurulmuş olur. Bu yeni yuvaya gelen gelin, çevre tarafından merak edilir. Düğünden sonraki günlerde oğlan tarafının komşuları ve akrabaları eve gelerek gelini tebrik eder ve hayırlı olması dileklerinde bulunur. Karaman’da düğünden sonraki ilk perşembe günü, her iki tarafın büyüklerinin elleri öpmeye gidilir. El öpme genellikle erkek tarafından başlatılır. Cuma günü ise çeyiz, gelinin evinde sergilenir. Gelin, sergiyi ziyaret edenlere ikramda bulunur; ziyaretçiler ise çeşitli hediyeler getirir. Sergiye sadece kadınlar katılır ve burada kadınlar arasında eğlenceler düzenlenir. Gelinin gelmesinden birkaç hafta sonra, erkek tarafı gelin tarafını davet eder. Bu davete kızın ailesi ve aile büyükleri katılır. Daha sonra kız tarafı, erkek tarafını davet eder ve bu kez erkek tarafı ile aile büyükleri davete katılır. Davetlere katılan aileler elleri boş gitmez, yanında çeşitli ev eşyaları götürürler (K61).

İslahiye yöresinde eskiden gelinler, kayınbabasının ve kocasının erkek kardeşlerinin yanında konuşmaz ve aynı sofrada yemek yemezmiş. Eşler birbirlerine isimleriyle hitap etmez; yan yana oturma, şakalaşma ve el ele tutma gibi davranışlarda bulunmazlarmış. Ancak günümüzde bu uygulamalar terk edilmiştir (K10, K27, K46). Gerdekten sonraki ilk gün, yeni evlenenlerin evinde “baş bağlama” yapılır. Baş bağlamaya katılanlara başörtüsü dağıtılır (K4, K15, K29). Yeni gelinin kırk gün boyunca, kırkı çıkmamış lohusa kadınla aynı mekânda bulunmaması istenir. Aynı mekânda bulunmaları halinde hem geline hem de lohusa kadına “kırk basacağına”

inanılır. Kırk basmaması için her iki taraf dikiş iğnesi veya çengelli iğne değiş tokuş eder (K2, K13, K15, K44).

1.2.4. Evlenme ile İlgili Halk İnanış ve Uygulamaların Değerlendirilmesi

Evlilik, yeni nesiller yetiştirme ve mevcut kültürü gelecek kuşaklara aktarma açısından önemli bir olaydır. Evlilik, tarih kadar eskidir. Türklerde aile kutsal bir müessesedir ve aile evlilik ile kurulur. Evlilik aşamalarında birçok inanış ve uygulama bulunmaktadır (Durumlu 2018). İslahiye’de evlenemeyen kişiler, kısmet açtırmak için ilçe çevresinde bulunan türbelere gidip dua eder; kurban keser ve ağaca çaput bağlama gibi uygulamalar gerçekleştirirler. Bu uygulamalar, doğum aşamalarında olduğu gibi eski Türk inanışındaki atalar kültürüne dayanmaktadır.

Türk kültüründe düğün, erkek tarafındaki bir evin yüksek bir yerine asılan bayrak ile başlar. Bayrak, yeni bir yuvanın kurulacağına işaret eder. Bayrak direğinin ucuna elma, nar ve soğan takılır. Nar çoğalmanın, elma tatlı dilin, soğan ise kötülüklerden korunmanın simgesidir (Kalafat 1996). İlçede bayrak dikildikten sonra tüfek atılır ve bayrak direğinin üstüne genellikle soğan takılır. Bu uygulamanın, Eski Türk inanışlarındaki kötü ruhların yeni kurulan yuvaya zarar vermemesi için yapıldığına inanılır.

Evlenecek olan kızın eline ve ayağına yakılan kına; kadının evine, kocasına ve Allah’a kurban olması anlamına gelir. Kına yakılırken gelinin eline metal bir nesne (altın, para vb.) konması kut sembolüdür. Ayrıca kına yakma sırasında mum yakılır ve gelinin etrafında dönülür, bu da kut sembolü olarak kabul edilir (Ergun 2010). Geline kına yakma uygulaması, Eski Türk adetlerinden biridir ve temelinde “ıduk”²³ inancı yatar (İnan 1995). İslahiye’de evlenecek olan kıza kına yakıldığı gibi erkeğe de kına yakılır.

²³ İduk: Tanrıya ya da ruhlara bağışlanmak üzere doğaya salınan hayvan, kansız kurban.

İslahiye’de uygulanan geleneklerden biri, dini nikâh sırasında ortamda bulunan kişilerin ellerini ya da kollarını bağlamamalarıdır. Çünkü Eski Türk inancına göre, nikâh esnasında eller veya kollar bağlanırsa damadın gerdek gecesi başarısız olacağına inanılır (Erdentuğ 1977).

Anadolu’nun birçok yerinde uygulanan adetlerden biri de nikâhın veya düğünün iki bayram arasında olmamasıdır. İlçede iki bayram arasında nikâh kıyılması ya da düğün yapılmasını uygun görmeyenler az da olsa vardır. Cahiliye Dönemi’nde, Ramazan ayından sonraki şevval ayında çıkan bir veba hastalığı nedeniyle birçok kişi hayatını kaybetmiştir. Bu nedenle Cahiliye Arapları, şevval ayını uğursuz kabul etmiş ve bu ayda nişan ve evliliği haram saymışlardır (Demircan 2013). Hz. Muhammed (sav) ile Hz. Âişe (r.a) iki bayram arasında yer alan Şevval ayında evlenmişlerdir (Müslim, Nikâh, 73 [1423]). İslam’a göre şevval ayında yani iki dini bayram olan Ramazan Bayramı ile Kurban Bayramı arasında nikâh kıyılmasında sakınca görülmemektedir.

İlçede, gelin eve ilk geldiği zaman başına buğday ve para atılır. İnsanların ilk ekimini yaptığı buğday, tanrılara sunulan ekmeğin hammaddesi olarak bolluk ve bereketi temsil eder. Kadın ve ana tanrıçayla özdeşleşen bir kültürle doğurganlık, soyun devamlılığı ve verimliliğin sembolüdür. Eski Türk geleneklerinde ise gelinin başına atılan buğday, kansız kurban niteliğinde bir *saçı* olarak karşımıza çıkar. Bebeğin ilk dişi çıkınca yapılan diş hediğinde ve bebeklerin kırklanma uygulamasında da ana madde buğdaydır (Altıer 2022).

İslahiye’de düğündeki önemli geleneklerden biri sağdıç ve yenge seçimidir. Sağdıç, “damada arkadaşlık eden” anlamına gelir ve Oğuzlardan kalma eski bir Türk geleneğidir. Yenge ise sağdıcın eşidir. Sağdıç ve yenge, düğün hazırlıkları ile damat ve gelinin hazırlanması gibi işlerde yardımcı olan kişilerdir (İnan 1998). İlçede sağdıç ve yenge seçimi hala yapılmakla birlikte, bu uygulama eski anlam ve önemini kaybetmiş, günümüzde sadece sembolik bir rol olarak devam etmektedir.

1.3. Ölüm

İnsanların yaşamındaki geçiş dönemlerinin sonuncusu ölümdür. Ölümün, dünya hayatının sona erdiği ve ahiret hayatının başladığı bir dönem olduğuna inanılır. Ölüm, insanlık tarihi boyunca her toplumun anlamlandırmaya çalıştığı konulardan biri olmuştur. Bu nedenle insanlar, soru işaretleriyle dolu olan ölümü anlama ve açıklama çabası içinde olmuşlardır. Geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Türk toplumlarında da ölümle ilgili inançların farklılık göstermesinde bu soru işaretlerinin etkisi büyüktür. Ölümü bir son olarak görmek, yalnızca dünya hayatıyla sınırlı bir bakış açısının ürünüdür. Oysa Türklerin, hem İslam öncesi hem de İslam sonrası dönemdeki inançlarında, ölümden sonra da hayatın devam edeceği düşüncesi hâkimdir. Bu nedenle insanlar, ölümü bir son değil; yeni bir başlangıç olarak görmeye başlamışlardır (Kolot 2017).

İnsanoğlu, var olduğu günden beri yaşamın ve ölümün sırlarını öğrenmeye ve anlamaya çalışmış; insanı yaratan varlığı ise nefes, tın, rüzgâr, esinti gibi anlamlara gelen sözcüklerle ifade etmiştir. Eski Türkler, can ve ruh kavramlarını karşılamak için tın (nefes) sözcüğünü kullanmışlardır. Yakutlar bu kavramı tın, kut ve sür; Altaylılar ise tın, süne ve kut sözcükleriyle ifade etmişlerdir. Altay inancına göre tın, süne ve kut dışında insanın yula adı verilen bir eşi daha vardır. Bu inanca göre, insan uyurken yulası her yerde dolaşabilir. Rüyalar, yulanın gördüğü şeylerden oluşur. Altaylılar, ölülerin başboş dolaşan ruhlarına üzüt, Yakutlar ise “üör” demiştir. Şamanist inanca göre ise can, kanda ya da yürekte bulunur (İnan 1995).

Ölümle ilgili âdet ve inançlarda korku önemli bir rol oynar. Ahiret inancına sahip dinler, ölüm korkusunu bir ölçüde hafifletmektedir. Ölümle ilgili uygulamalarda, ölen kişinin öldükten sonra huzura kavuşacağına, ceza görmeyeceğine ve geride kalan yakınlarının da huzur içinde yaşayacağına inanılır. Eski Türk inançlarında da ahiret inancı bulunduğu için ölenin geri dönmesini engellemek ve geride kalanlara zarar vermesini önlemek amacıyla çeşitli uygulamalara başvurulmuştur. Bu uygulamaların temelinde, ölen kişinin isterse geri dönebileceği ve arkasında bıraktığı kişilere zarar verebileceği yönündeki korku yatmaktadır (Örnek 2016).

Dinler tarihi açısından, doğum ve evlenmeyle ilgili inanç ve uygulamalarda olduğu gibi ölüm de ölüm öncesi, ölüm anı ve ölüm sonrası olmak üzere üç başlık altında incelenir.

1.3.1. Ölüm Öncesi

İnsan yaşamının sona ermesi anlamına gelen ölüm, insanlar için son derece önemli bir olaydır. Her canlı gibi insan da doğar, büyür, gelişir ve sonunda ölür. İnsan, bu denli önemli bir olayı önceden bilme çabası içine girmiştir. Vücutta meydana gelen fiziksel ve ruhsal değişiklikler, doğa olayları, hayvanların davranışları ve görülen rüyalar, ölümü önceden tahmin edebilmek için birer ölçüt olarak değerlendirilmiştir.

Halk inanışlarında, ölümü önceden haber veren belirtiler arasında hayvanlarla ilgili olanlar önemli bir yer tutar. Evcil ve yabani hayvanların ötüşleri, ulumaları, kişnemeleri, böğürmeleri, bazı hareketleri, uçuş yönleri ve alışılmışın dışındaki davranışları yaklaşan ölümün habercisi olarak yorumlanmaktadır. Ayrıca ev, ev eşyası, araç gereç ve yiyecekler çevresinde de ölümle ilgili bazı inanışlar oluşmuştur.

Hayvanların insanlarda bulunmayan bazı yetenekleri, sezgileri, fiziksel özellikleri ile uğurlu ya da uğursuz sayılmaları, bu tür inanışların gelişmesinde etkili olmuştur. Bu hayvanlar arasında özellikle köpek ve baykuşla ilgili inanışlar oldukça yaygındır. Köpeğin sadece uluması değil; uluma biçimi, zamanı ve yönü de yaklaşan ölümü haber verdiği şeklinde yorumlanır. Baykuşun ise genellikle yıkık ve terk edilmiş yerlerde yuva yapması, onun “ölüm kuşu” olarak anılmasının başlıca nedeni- dir. Baykuş da tıpkı köpek gibi bir ölüm habercisi olarak kabul edilir.

Bunların yanı sıra evcil hayvanlardan kedi, at, koyun, keçi, inek ve öküz; yabani hayvanlardan tilki, kurt, çakal, yarası ve yılan; kümes hayvanlarından tavuk ve kaz; yabani kuşlardan ise karga ve leylek gibi hayvanlar da bazı davranışları ve çıkardıkları seslerle yaklaşan ölümün işareti sayılır.

Ayrıca bazı rüyalar da ölüm ya da felaketin habercisi olarak yorumlanır. Bunun yanı sıra hastada görülen psikolojik ve fizyolojik değişiklikler dikkatle gözlemlenir, hastanın davranışları veya dile getirdiği istekler doğrultusunda ölümün yaklaştığı düşünülerek gerekli hazırlıklara başlanır (Örnek 2016).

Ne zaman geleceği belli olmayan ölüm karşısında, bu ön belirtiler insanların önünde bir işaret olmuştur. Genel olarak ihtiyarlık ve hastalık, ölümün habercisi olarak kabul edilir. İhtiyarlık; saçların ağarması, belin bükülmesi, ellerin titremesi, ellerin ve yüzün kırıışması olarak ifade edilir. Hastalığın ilerlemesi durumunda ise hastanın ge-lenleri tanımamaya başlaması, vücudunun sararması, el ve ayaklarının soğuması, göz-lerinin içe doğru çekilmesi, hırıltılı sesler çıkarması, gözlerini bir noktaya dikmesi, yemeden içmeden kesilmesi, sık sık ölmüş olan yakınlarından ve arkadaşlarından bah-setmesi, çok hasta iken aniden iyileşmiş gibi görünmesi şeklinde özetlenebilir (Çinpo-lat 2009).

Halk kültüründe, ölümü düşündüren bazı ön belirtilerin yanı sıra, yerine getirilmediğinde ölüme yol açacağına inanılan birtakım uygulamalar da bulunmaktadır. Bu uygulamalarda, ölen kişiyle ilgili araç-gereçler, davranışlar ve durumlar, ölüm getireceği korkusuyla yapılır. Bu korkudan kurtulmak, ölümü uzaklaştırmak, saptırmak, etkisiz kılmak için kimi davranışlar uygulanır. Yıldızeli, Zara, Boğazlayan, Reşadiye, Siverek, Kastamo-nu, Zile, Durağan, Çubuk ve Nallıhan'da bir mahallede ölen olduğunda mahalledeki su dolu kaplar boşaltılır. Yaygın olarak görülen pratiklerden bazıları da cenazede su ısıtılan kazanın ters çevrilmesi, ölü yıkanırken uyuyanların uyandırılması, mezar dönü-şü eve gelirken ölenin yakınlarının ardına bakmadan yürümeleridir (Örnek 1979). Bu uygulamalar yapılmadığı zaman aileden ya da cenaze yakınlarından birinin öleceğine inanılır.

Rüyada baykuş, köpek uluması, kan, bulanık su, siyah veya kırmızı bir madde, daha önce ölmüş birinin rüyayı göreni çağırması, bir evde düğün yapıldığının ya da kalabalık eğlencelerin olduğunun görülmesi, kötüye dolayısıyla ölüme bir işaret olarak yorumlanır. Kötü rüyaların gerçekleşmesini engellemek için uyanınca Ayet-el Kürsi okunur, rüya kimseye anlatılmaz ve hayra yorulur (Çinpolat 2009). Rüyada daha önce ölen kişilerle yemek yemek, onlarla bir tarafa gitmek, ölen kişinin rüyayı gören kişinin evinden bir şey götürmesi, karmaşık kötü bir rüya görülmesi ölümün habercisi olarak algılanmaktadır (Polat 2008).

Görüldüğü gibi ölümün ne zaman gerçekleşeceğiyle ilgili olarak farklı bölgelerde benzer inanışlar bulunduğu gibi birbirinden farklı inanışlar da mevcuttur. Bunun en önemli nedeni: Ölümle ilgili bilinmezliklerin fazla olması, ölümün çeşitli olay ve durumların ardından meydana gelmesi ve insanların ölümden korkmasıdır.

İslahiye’de; bir evin damında ya da yakınında baykuşun ötmesi veya tünemesi, o evden bir kişinin yakın zamanda öleceğine işaret olarak yorumlanır (K2, K16, K37, K45). Ayrıca, köpeğin uluması ve horozun gece vakti ötmesi de ölüm habercisi olarak değerlendirilir (K12, K25, K41).

Bir kişinin rüyasında dişini çektirdiğini görmesi ya da ölmüş bir yakını rüyasında görmesi, kendi ölümünün yaklaştığına işaret sayılır (K1, K19, K38, K40). Ölüyü gömdükten sonra mezarlıktan ayrılırken geriye bakılmaması gerekir. Çünkü geriye bakan kişinin, ölen kişi tarafından yanına çağrılacağına ve kısa süre içinde öleceğine inanılır (K9, K43).

Cenaze yıkanırken yakınlarda uyuyan biri varsa hemen uyandırılmalıdır, aksi takdirde bir daha uyanamayacağına inanılır (K12, K30). Ayrıca, ölü yıkandıktan sonra suyun ısıtıldığı kazan ters çevrilmezse aynı evden bir kişinin daha öleceği düşünülür (K25, K36, K47, K50)

1.3.2. Ölüm Sırası

Bir hastanın yanına gelenleri tanıyamaz hale gelmesi, renginin solması, soğuk soğuk terlemesi, gözlerini tavana dikmesi, ayaklarının soğuması, ağzının kuruması ve sürekli su istemesi, sayıklaması, gözlerinin kayması gibi durumlar, ölüm anının yaklaştığının belirtileridir.

Anadolu’da ölmek üzere olan kişiye, gelenek ve göreneklere göre ve İslami inançlara uygun olarak son görevler yerine getirilmeye çalışılır. Hastada ölümün yaklaştığı hissedildiğinde imanlı gitmesi için ya hemen bir din görevlisi çağrılır ya da Kur’an okunmaya başlanır. Hastaya “Kelime-i Şehadet” ve “Kelime-i Tevhid” getirilir. Ağzına sürekli su verilir, su içemeyecek durumda ise pamuk ıslatılarak dudaklarına sürülür. İnanca göre su verilmezse şeytan hastayı kandırır ve inkâra davet eder. Odada bulunanlar, hastanın ruhunu kolay teslim etmesi için yüksek sesle konuşmazlar.

Can çekişen hastanın yanında genellikle yakınları bulunur. Hastanın öleceği anlaşılnca din görevlisi çağrılır. Din görevlisi sürekli Yasin suresi ya da Kur’an-ı Kerim’den ayetler okur. Ölmek üzere olan hastaya “can veriyor”, “can çekiştiriyor” veya “canını teslim ediyor” denir. Hasta öldüğünde ise “can verdi” veya “canını teslim etti” ifadeleri kullanılır. Hastanın rahat can verebilmesi için yanında hoca bekler

ve dua okur. Hastanın başında Kur'an okunur, ağzına sürekli su verilir. Hasta erkekse erkekler, kadınsa kadınlar bekler. Ölecek hastanın yanında fazla kişi bulunmaz. Can çekişirken canı kolay çıksın diye ayak ucunda oturan kişiler kaldırılır. Can çekişen hastanın yanından kalkılır; ölü son nefesini verirken hiç ses çıkarılmaz, sadece "Allah" denir ve Kelime-i Şehadet getirilir. Hastaya, son nefesinde imanıyla gitmesi için Kelime-i Şehadet getirmesi sağlanır. İnanca göre ölmeden önce Kelime-i Şehadet getirebilen hasta cennetlidir (Kabataş 2006).

Ölünün gözleri açık ise kapatılır, çenesi bağlanır, başı kible yönüne çevrilir, ayakları yan yana getirilir, elleri yan yana ve göbek üzerine konur. Üzerindekiler çıkarılır ve ölünün karnına bıçak, demir veya metal eşya konur (Yıldırım 2013). Ölen kişinin şişmesini engellemek için konulan demirin, Türklerde kutsal kabul edilmesi ve kötü ruhları kovucu özelliğine inanılması da bu uygulamanın nedenlerindendir. Ölünün bulunduğu oda ve evin diğer odaları tutsülenir.

İslahiye'de ölmek üzere olan kişinin yakınlarının yanında olması gerekir (K8, K16). Ölecek kişinin yanında Kur'an-ı Kerim okunur (K2, K10, K19, K25, K29, K30, K38, K39, K44, K48). Ölecek olan kişinin Kelime-i Şehadet ve Kelime-i Tevhit söylemesi için sevdiği kişi ya da kişiler tarafından bu sözler tekrar edilir ancak kişi bunları söylemesi için zorlanmaz (K4, K18, K22, K39). Su içirilir (varsa zemzem suyu) ya da suyla ıslatılmış bir nesne dudaklarına sürülür (K7, K19, K34). Kişi ölmek üzereyken yanında bağırlanması ve yüksek sesle ağlanmaması istenir çünkü bunun ölümü öteleyeceğine ve kişinin ızdırap çekmesine sebep olacağına inanılır (K14, K24, K33, K49)

1.3.3. Ölüm Sonrası

Ölüm olayından sonra çevredeki komşular ölü evinde toplanır ve ölenin yakınlarının üzüntüsüne ortak olunur. Ölümün ardından yapılacak ilk işlem, ölümün çevreye duyurulmasıdır. Ölümün duyurulması; ölenin yakınları veya komşular tarafından camilerde sala verilerek, belediye ya da muhtarlık hoparlörleriyle duyurularak, gazete ilanlarıyla veya radyo, telefon ve telgraf aracılığıyla gerçekleştirilir. Küçük yerlerde en yaygın uygulama sela verilmesidir. İtibarlı kişilerin ölümü belediye hoparlörleri aracılığıyla duyurulur ve ölenin kimliği halka bildirilir. Gazetelere ilan verme yoluyla duyurma ise daha çok büyük kentlerde görülür. Son zamanlarda ise

ölenin yakınları ya da çalıştığı veya bağlı bulunduğu kurum tarafından gazeteye verilen ilanlarla ölümü duyurma yaygınlaşmıştır (Örnek 1979).

Ölüm haberi duyurulduktan sonra bazı bölgelerde, cenaze yakını uzaktan geleceksen cenaze bekletilir; eğer bekletilme söz konusu değilse cenaze yıkama işlemini ölünün en yakını yapar. Ölünün yakını yoksa veya yıkayamıyorsa bu işi bilen biri ya da yörenin imamı çağrılarak yıkama gerçekleştirilir. Cenaze yıkama işlemi kapalı bir yerde yapılır ve yıkama sırasında yıkayan kişi ile ona yardım edecek kişilerden başka kimse bulunmaz. Önce teneşir yıkanır, sonra ölü soyularak teneşire konur. Ölüyü yıkarken göğsünden dizine kadar kapatılır, açık bırakılmaz. Önce ölüye nasıl taharet alınıyorsa aynı şekilde taharet verilir. Ölünün karnı hafifçe bastırılarak içi temizlenir. Önce sağ, sonra sol el yıkanır. Parmakla üç kez ağzı, ardından burnu silinir. Daha sonra yüz yıkanır. Ölünün her tarafı sabunla yıkanır ve yıkama işlemi üç kere tekrarlanır. Yıkama bittikten sonra, ölü tekrar pislerse yeniden abdest verilmez.

Karaman’da yıkama işlemi tamamlandıktan sonra, cenaze kefenlenmeden önce cemaate “Cenazeye su dökmek isteyenler gelsin” denilir. Gelenler cenazenin başından başlayarak suyu ayaklarda bitirir. Cemaatin su dökmesinin amacı, ölünün günahlarının hafifletilmesi ve varsa ölen kişiye hakkı olanların helallik istemesidir. Cenaze için ısıtılan su artarsa başka hiçbir işte kullanılmaz ve ayakların basmayacağı bir yere dökülür.

Ölünün kefenleme işlemi İslami geleneklere göre yapılır. Kefenlik bezin rengi beyazdır; beyaz renk, imanın belirtisi olarak kabul edilir. Erkek kefeni üç parçadan oluşur: Omuzdan ayağa kadar örtülen bez (gömlek), baştan ayağa kadar örtülen bez (izâr) ve yine baştan ayağa kadar örtülen bezdir (lifâfe). Kadın kefeni ise beş parça bezden yapılır. Bunlar: başa örtülen bez (himâr), göğse konulan bez, göğüsten göbeğe ya da diz kapağına kadar örtülen geniş bez (hırka), izâr ve lifâfedir. Halk arasında, kişi öldüğünde başkasına yük olmasın, kefen masrafı olmasın ya da masrafları kendi helal parasından karşılansın düşüncesiyle sağlığında kefenini bir köşeye saklaması veya bunun için para ayırması yaygındır. Hac ziyareti yapanların çoğunun, zemzem suyu ile ıslatılmış ve kurutulmuş kefenlerini beraberlerinde getirdikleri ya da gide-meyenlerin hacca gidenlere kefen ısmarladıkları görülür (Örnek 1979).

Ülkemizde genellikle cenaze namazı, ölünün bulunduğu yöredeki en yakın camide ya da mezarlığa en yakın camide kılınır. Cenaze namazı kılındıktan sonra

tabut, cemaat tarafından mezarlığa götürülür. Cenaze namazı kılınan yer mezarlığa uzaksa cenaze araç ile taşınır. Cenaze götürülürken önce tabutun baş tarafındaki sol kol sağ omuza alınır, sonra ayak tarafındaki kola geçilir. Ardından baş tarafındaki sağ kol omuza alınır ve ayak tarafındaki kola geçilir. Böylece tabutun dört tarafından cenaze taşınmış olur.

Karaman’da cenaze erkek ise mezar normal bir insanın göbek hizası derinliğinde, cenazeyi mezara indirenlerin rahat hareket edebileceği kadar da eninde kazılır. Kadınların mezarı ise erkek mezarına göre biraz daha derin, göğüs hizasında kazılır. Mezarın kible tarafına doğru bir girinti oluşturulur. Cenaze mezara indirildikten sonra buraya yerleştirilir. Bu yere “sapıtma” denir. Cenaze sapıtmaya sağ kolunun üstüne, yüzü kibleye gelecek şekilde konduktan sonra mezar kapatılmaya başlanır. Mezarın üstüne sırayla herkes birkaç kürek toprak atar. Toprak atma işlemi sırasında kürek elden ele verilmez, toprak atan kişi küreği yere bırakır. Cenaze gömüldükten sonra, mezarın baş tarafından ayak ucuna doğru su dökülür ve su ayak ucunda bitirilir. Cenazeyi gömme işi tamamlandıktan sonra bilen biri tarafından “telkin” (talkın) verilir. Telkinde, ölen kişinin sorgu melekleri Münker ve Nekir’in sorularına nasıl cevap vermesi gerektiği anlatılır ve ölen kişiye artık dünyada yaşamadığı hatırlatılır. Cenaze yakınları mezarın başında taziyede bulunur, ardından cenaze evine gidilir. Cenazenin ruhu için yemek verilir (K61).

Ölümün ardından cenaze evinde Kur’an-ı Kerim okutmak ve dua etmek çok yaygın bir gelenektir. Cenaze evinde yemek yemek önemli bir görev olarak kabul edilir. Yemek yenildiğinde o ev halkına sevap verileceğine ve ölünün ruhunun rahatlayacağına inanılır. Bu nedenle hem cenaze sahipleri hem de başsağlığına gelenler bu hususa özen gösterirler. Yemek yemeyen kişinin, ölen için hayır dua etmediğine inanılır. Ayrıca; ölenin ruhunun sorgu melekleri tarafından her cuma akşamı serbest bırakıldığına, ruhun eve gelip evlatlarının kendisi için Kur’an-ı Kerim okutup okutmadığını kontrol ettiğine inanılır. Bu inanç doğrultusunda, ölü sahipleri ölünün ruhunu memnun etmeye çalışırlar (Örnek 2016).

İnan’ın araştırmasına göre İslamiyet öncesi Türk topluluklarında, ölünün belirli günlerinde “ölü aş” verilmekte ve “aş töreni” (yoğ töreni) düzenlenmektedir. Beltirler’de, ölünün üçüncü günü çadırın güney tarafına bir sofra kurulur. Bu aş törenine fazla kalabalık katılmaz. Hazırlanan yemek ve içkilerin yarısı, ölünün ruhu için

ateş ruhuna kurban edilir. Ölünün yedinci gününde ise bütün köy halkı, kadınlı erkekli mezarlığa gider. Mezarın sağ tarafında bir ateş yakılır. Getirilen yemek ve içkiler mezarın üstüne konur, ardından topluca yemeye ve içmeye başlanır. Yeme içme töreni sona erdikten sonra mezar üstündeki rakı ve yemekler ateşe atılır ve tören tamamlanır. Yedi gün boyunca ölünün evinden hiçbir şey çıkarılmaz. Yirminci gününde evde yeniden aş verilir, ateşe rakı ve yemek serpilir. Kırkıncı gün mezarlığa gidilip yirminci gün yapılan tören tekrarlanır. En büyük yas töreni ise ölünün “yıl dönümünde” yapılır; bu törende bütün akraba ve dostlar topluca mezara gider, mezarın üstüne yemek ve alkollü içkiler konur ve birlikte yenip içilir. Ölünün eşi mezarın etrafını üç kez, güneşin seyrine göre dolaşır ve “Ben seni bırakıyorum.” der. Bu törenden sonra dul kadın ya da erkek evlenebilir. Aş töreni, bütün Türk toplumlarında devam etmiş; en ilkel şekliyle, ölünün kendisine aş vermek şeklinde olmuştur. Sonraları ise ölünün ruhuna ateş tanrısı vasıtasıyla aş göndermek ve kurban sunmak şeklinde devam etmiş, daha sonraları ise ölünün ruhunun da katıldığı düşüncesiyle ziyafetler düzenlenmiş ve kurbanlar kesilmiştir (İnan 2020).

Cenaze yakınları tarafından, ölen kişinin hayattayken yapmadığı veya yapmadığı ibadetlere karşılık olarak fakirlere verilen fidyeye ıskat denir. İskat verildiğinde ölen kişinin namaz ve oruç borcunun kalmayacağına inanılır. Kazaya kalan namaz ve oruçlara karşılık verilmesi gereken toplam fidyeye miktarı hesaplanır. Ancak ölen kişinin kazaya kalan tüm namaz ve oruçlarına karşılık fidyeye vermek ekonomik açıdan çok zor olduğundan “devir” uygulaması yapılır. İhtiyaç sahibi birkaç kişi çağrılarak onlara bu para verilir, onlar da “Aldım, kabul ettim.” diyerek parayı geri verirler. Bu uygulama, namaz ve oruç borçlarının ödeneceği miktara ulaşılan kadar devam eder. Daha sonra para ihtiyaç sahipleri arasında paylaşılır ve onlardan helallik istenir (Bardakoğlu 1999). Böylece ıskat ve devir işlemi tamamlanmış olur.

Ölenin geride bıraktığı eşyalarla ilgili olarak halk kültüründe bazı dinsel ve büyüsel uygulamalar görülür. Bunların en yaygın olanı, ölenin eşyalarının yıkanıp temizlendikten sonra fakirlere dağıtılmasıdır. Birçok bölgede “soyka” adı verilen ölünün giysileri, çamaşırları ve yatak çarşafı gibi eşyalar, bağışlanmadan önce arınma işleminden geçirilir. Ölünün eşyalarının başkalarına verilmesinin nedeni, hem ölünün geri döneceği korkusu hem de onun anısını yaşatma isteğidir (Boratav 1984).

İslahiye yöresinde, ölen kişinin çenesi çene altından başının üst kısmına kadar bir bezle bağlanır. Ayakları yan yana getirilir, başparmakları birbirine bağlanır ve gözleri açıksa kapatılır (K5, K29, K36). Gözleri kapalı ölürse cehenneme gideceğine inanılır (K28, K33). Kıyafetleri hemen çıkarılır (K1, K12, K35). Ölünün saç ve sakalı kesilmez (K29, K47). Ölünün bulunduğu odada Kur'an okunmaz (K20, K37). Üstüne bıçak, makas gibi metal bir eşya konulur (K26, K33). Ayrıca odada üzerlik otu tütsülenir ve gül suyu dökülür (K8, K19, K39, K47).

Cenaze en kısa sürede yıkanıp defnedilmelidir (K2, K9, K16, K24). Eğer cenazenin yakını uzak bir yerdeyse morga konulur ve yakınlarının gelmesi beklenir. Ancak bekleme gerekmiyorsa ya da kefen ve mezar hazırlığı yetişirse cenaze o günün öğle veya ikindi namazı sonrası defnedilir (K3, K29). Cenazenin yıkanması, cenaze namazı ve defnedilmesi İslami usullere göre yapılır.

Cenaze evine yedi gün boyunca taziye gelinir. Yedinci günün sonunda cenaze yakınları tarafından ölü için mevlit okutulur ve yemek verilir. Cenaze evinin ışıkları yedi gün boyunca hiç kapatılmaz (K3, K16, K29). Ölünün yedinci, kırkinci ve elli ikinci günlerinde mevlit okutularak yemek verilir (K5, K10). Ölen kişinin eşyaları fakir kimselere verilerek onlar aracılığıyla hayır dua edilmesi istenir (K1, K9, K15, K29, K37, K44).

Yas süresince cenaze evinde ve yakın komşularda radyo dinlenmez, televizyon izlenmez (K25, K39, K49). Cenaze sahipleri ve yakınları kırk gün boyunca hiçbir eğlenceye (nişan, düğün, sünnet kutlamaları vb.) katılmazlar (K8, K12, K29, K31, K50). Çok acı çekerek (kanser, verem, yangın, sel vb.) ölen kişilerin ahiretteki cezalarının ya hafiflediğine ya da tamamen kalktığına inanılır (K12, K20, K42).

İslahiye'de ölüm ile ilgili birtakım inanış ve söylentiler şunlardır:

- Bir kimse rüyasında uçtuğunu görürse bu rüya kişinin yakında öleceğine işarettir.
- Rüyasında ön dişlerden birinin çekilmesi az yaşanacağına, azı dişinin çekilmesi ise uzun yaşanacağına inanılır.
- Kişi rüyasında öldüğünü görürse ömrünün uzun olacağına inanılır.
- Cuma akşamı ölen kişinin cennete gireceğine inanılır.
- Gözleri açık ölen kişinin cenneti gördüğüne inanılır.

- Cuma günü kabre konulan ölüye, kabirde sorgu-sual olmayacağına inanılır.
- Boş beşik sallanırsa bebeğin öleceğine inanılır.
- Cenazenin çene ve gözleri kapatılmazsa ölünün, başka birinin ölmesine neden olacağına inanılır.
- Geceleyin sakız çiğneyen kimse ölü eti çiğner.
- Ağıt yüksek sesle yapılmaz, ölünün mezarda rahatsız olacağına inanılır.
- Ölen için yedinci, kırkinci ve elli ikinci günlerde Kur'an okutulmazsa ölünün kabir azabı çekeceğine inanılır.

1.4 Ölüm ile İlgili Halk İnanış ve Uygulamaların Değerlendirilmesi

İlçede ölümle ilgili inanç ve uygulamalar ağırlıklı olarak İslami esaslara dayanmakla birlikte, Eski Türk inançlarının izlerine de rastlamak mümkündür. Örneğin baykuşun ötmesinin yaklaşan bir ölümün habercisi olduğu inancı ile rüyada dişin çekilmesi veya saçın kesilmesi gibi ölüme dair yorumlanan rüya tabirleri, Eski Türk inanç sistemlerinin kültürel sürekliliğini yansıtır. Benzer şekilde Çin ve İran kültürlerinde de baykuş, felaketin ya da ölümün habercisi olarak kabul edilir ve uğursuz bir hayvan sayılır (Kalafat 2010). Baykuş, şaman kıyafetlerinde figür olarak kullanılır; ölen kişinin ruhunun baykuş şeklinde göğe yükseldiğine inanılır (İnan 1985). Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi İslahiye'de de baykuşa ölümün habercisi gözüyle bakılır ve uğursuz hayvan olarak değerlendirilir.

Anadolu ve Azerbaycan Türklerinin inanç sistemlerinde, köpeğin herhangi bir sebep olmadan ve vakitsiz şekilde ulumasının yaklaşmakta olan bir ölümün habercisi olduğuna inanılır. Eski Türk inançlarında ise köpeğin uluması iyi insanların ve bebeklerin herhangi bir acı hissetmeden hayatlarını kaybedeceklerine, kötü insanların ise yoğun acı çekerek ve çırpınarak öleceklerine inanılmıştır (Kalafat 2010).

Ölmek üzere olan kişiye Kelime-i Şehadet ve Kelime-i Tevhid telkin edilmesi ile vefat etmiş kimseler için Kur'an-ı Kerim okunması, İslami uygulamalar arasında yer almaktadır. Nitekim Hz. Muhammed (sav) "Ölülerinize (ölmek üzere olanlara) lâ ilâhe illallah demeyi telkin ediniz." (Tirmizî, Cenâiz 7) ve "Yâsîn, Kur'ân'ın kalbi-

dir. Onu bir kimse okur ve Allah'tan âhiret saadeti dilerse Allah onu bağışlar. Yâsîn'i ölülerinize okuyunuz." (Müsned, V/26) buyurarak bu uygulamaların dini dayanağını ortaya koymuştur. Bu hadisler doğrultusunda, ilçede söz konusu bu uygulamalar yaygın şekilde sürdürülmektedir.

İlçede, bir kişinin vefatının ardından ruhunun huzura kavuşması amacıyla gerçekleştirilen geleneksel uygulamalardan biri de "ıskat" ve "devir"dır. İskat, merhumun sağlığında eda edemediği namazlar ve tutamadığı oruçlar için fidye verilmesini ifade eder. Devir ise bu fidyenin bir kısmının bir fakire verilmesi, ardından fakirin bu parayı tekrar bağışlamasıyla sürdürülen sembolik bir döngüdür. Bu işlem, belirlenen ıskat tutarı tamamlanıncaya kadar tekrarlanır. Her ne kadar halk arasında dinî bir zorunluluk olarak kabul edilse de bu uygulamaya dair herhangi bir hüküm ne Kur'an'da ne de sahih hadislerde yer almaktadır. İskat, oruç borçları için verilebilse de namaz borçları için fidye verilmesi dinî açıdan geçerli sayılmamaktadır. Ancak verilen fidye sadaka hükmünde değerlendirildiğinden ölen kişinin günahlarının bağışlanmasına vesile olacağı ümidiyle bu uygulama sürdürülmektedir (Bardakoğlu 1999).

Bir kişi vefat ettikten sonra, İslamî gelenekler ve toplumdaki kültürel pratikler doğrultusunda bazı temel işlemler uygulanır. Bu işlemlerin amacı, hem vefat eden kişiye saygı göstermek hem de cenazenin defin sürecine uygun şekilde hazırlanmasını sağlamaktır.

Vefatın hemen ardından yapılan ilk uygulamalardan biri, ölen kişinin çenesinin bir bez yardımıyla başın üst kısmına doğru bağlanmasıdır. Bu işlem, çenenin sarkmasını önleyerek yüzün doğal ve huzurlu görünümünü korumayı amaçlar. Aynı şekilde, ayak baş parmakları da bir bezle birbirine bağlanarak ayakların dağılması engellenir. Eller genellikle vücudun yanlarına düz şekilde yerleştirilir, gözler açıksa kapatılır. Bu uygulamalar, hem cenaze yıkama işlemini kolaylaştırmak hem de beden bütünlüğünü korumak açısından önemlidir. İslamî literatürde bu tür işlemler, "tertîb-i mevt" (ölünün düzenlenmesi) kapsamında değerlendirilir. Her ne kadar bu uygulamalar doğrudan Kur'an'da yer almasa da Hz. Muhammed'in sünneti ve İslam âlimlerinin görüşleri doğrultusunda şekillenmiş ve asırlar boyunca sürdürülmüştür. Benzer

cenaze uygulamalarına Yahudilik ve Hristiyanlık gibi diğer semavî dinlerde de rastlanmaktadır (Şener 1993).

İslahiye’de cenaze işlemleri sırasında uygulanan geleneksel pratiklerden biri de vefat eden kişinin tırnaklarının kesilmemesi ve saç ile sakalına dokunulmamasıdır. Bu uygulama, İslamî inançlar ve cenaze adabı doğrultusunda şekillenmiş bir anlayışa dayanmaktadır. İslam’a göre tırnak, saç ve sakal gibi unsurlar insan bedeninin doğal parçalarıdır ve kişi vefat ettikten sonra beden bütünlüğüne müdahale edilmesi uygun görülmez. Bu nedenle; ölünün tırnaklarını kesmek, saçını veya sakalını tıraş etmek ya da taramak, cenaze adabına aykırı kabul edilmektedir (Şener 1993).

Türbe ve yatır ziyaretlerinde dua edilmesi ile çeşitli inanış ve uygulamaların gerçekleştirilmesinin temelinde, Türk kültüründeki “atalar kültü” anlayışının yattığını daha önce belirtmiştik. Aynı şekilde, ölen kimse adına yemek verilmesi de bu inancın günümüze yansıyan bir devamıdır. Mezar üzerine arpa ve buğday serpilmesi ya da mezar taşındaki mermer bir kaba su doldurulması gibi uygulamaların, doğadaki hayvanların bu sunumlardan faydalanması yoluyla, ölen kişiye sevap kazandıracağına inanılmaktadır. Bu tür pratikler, ölenin ruhuna sunulan kansız kurban anlamına gelen ‘saçı’²⁴ geleneğinin modern izleri olarak değerlendirilebilir.

Eski Türk inancında demire atfedilen kutsiyet ve koruyucu özellik, ölümden sonra da etkisini sürdürmektedir. Demirin doğum ve evlenme ritüellerindeki yeri daha önce ele alındığı için burada ayrıntıya girilmemiştir. Vefat eden kişinin üzerine bıçak veya makas konulması, demirin kötü ruhlara karşı koruyucu olacağı inancına dayanmaktadır.

Cenaze işlemleri tamamlandıktan sonra, ölen kişi adına gerçekleştirilen uygulamalardan biri de “ölü aşısı” vermektir. Bu gelenek, Eski Türklerdeki “Öldükten sonra aşımı verin.” anlayışına, özellikle de Oğuzlara ait bu ifadeye dayanmaktadır. Bu

²⁴ Saçı: Ölen kişilerin ruhu için sunulan kansız kurban

törensel uygulamada at, koyun veya keçi kesilerek yemekler hazırlanır (Ögel 1988). Törene katılanlara yemek ikram edilir, eski dönemlerde ise bu ikramlara içki de dâhil edilirdi.

Ölü aşı genellikle vefatın üçüncü, yedinci, kırkıncı günlerinde ve birinci yılında düzenlenir (İnan 1986). Bu günlerde, ölen kişinin ruhunun evine döndüğüne inanılır (Selçuk 2004). Bu nedenle hazırlanan yemeklerin ve yapılan ikramların, hem ölenin ruhunu hoşnut edeceğine hem de ona sevap kazandıracağına inanılmaktadır. Türkler, İslamiyet’i kabul ettikten sonra da ölü aşı geleneğini büyük ölçüde sürdürmüşlerdir. Ancak İslam’da içki haram kılındığı (Mâide, 5/90-91) için bu törenlerde artık içki ikramı yapılmamaktadır. Ayrıca Hz. Muhammed (sav), cenaze evine yemek götürülmesini tavsiye etmiş (Tirmizî, Cenâiz, 21 [998]), bu da toplumsal dayanışmanın bir göstergesi olarak yorumlanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

İNSAN DIŞINDAKİ VARLIK VE OLGULARLA İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR

2.1. Tabiat Olayları İle İlgili İnanış ve Uygulamalar

İnsanlık tarihi boyunca gök cisimleri ve doğa olayları, hem bilimsel merakın hem de dini ve kültürel inanışların merkezinde yer almıştır. Özellikle ulaşılması güç ve gizemli bir alan olarak tasavvur edilen gökyüzü, farklı kültürlerde metafizik anlamlarla yorumlanmış; burada gerçekleşen doğa olayları (şimşek, ay tutulması, güneş tutulması gibi) yalnızca fiziksel fenomenler olarak değil, aynı zamanda ilahi mesajların veya kozmik düzenin birer göstergesi olarak kabul edilmiştir. Bu tür olağanüstü olaylar, birçok toplumda olduğu gibi Türk kültüründe de kutsiyet kazanmış ve çeşitli inanç pratiklerinin temelini oluşturmuştur. Eski Türk inanç sisteminde gökyüzü, Tanrı’nın mekânı olarak değerlendirilmiş; Tanrı’nın “en yukarıda” ve “gökte” bulunduğu inancı, göğe duyulan saygının ve metafizik anlam yüklemeinin temelini oluşturmuştur. Bu bağlamda gökyüzü, yalnızca fiziksel bir boşluk değil, aynı zamanda ilahi varlığın ve kozmik düzenin tecelli ettiği kutsal bir alan olarak görülmüştür. Hava olayla-

rı da bu inanç sistemi çerçevesinde sembolik anlamlarla yorumlanmıştır. Havanın açık ve güzel olduğu zamanlar Tanrı'nın hoşnut olduğu, buna karşılık havanın kapalı, fırtınalı ya da gök gürültülü olduğu zamanlar ise Tanrı'nın öfkesinin bir tezahürü olarak kabul edilmiştir. Bu tür yorumlar, doğa ile ilahi güçler arasında kurulan güçlü bağın ve doğa olaylarının dinsel sembollerle açıklanmasının tipik bir yansımasıdır (Küçüktuncer 2020).

2.1.1. Şimşek

Şimşek bulut kümesinin üst kısmının pozitif, alt kısmının ise negatif yükle yüklendiği durumlarda bulutlar arasında ya da yer ile bulut arasında meydana gelen elektrik boşalması olayıdır.²⁵ Bu doğa olayı meydana gelirken çok yüksek düzeyde ışık ve ses oluşur. Şimşek, göksel kökenli bir olay olarak değerlendirilir ve bu durum acizliğini hisseden insanı çeşitli inanış ve uygulamalara yöneltmektedir.

İslahiye'de Allah'ın gücünü, kudretini ve azametini insanlara göstermek amacıyla şimşeğin gönderildiğine inanılmaktadır. Şimşek çaktığı sırada halk arasında genellikle Kelime-i Şehadet (K13, K24, K29), Euzü Besmele ve Kelime-i Tevhid (K8, K15, K27) okunur. Aynı zamanda, elektrik çarpması ya da cihazların zarar görme ihtimaline karşı beyaz eşyaların (televizyon, buzdolabı vb.) fişi çekilir. Kişi dışarıdaysa yıldırım riskine karşı su birikintilerinden uzak durmaya özen gösterir (K32, K40).

Kayabaşı Mahallesi'nde, halk arasında "Allah dostu" olarak anılan bir kişinin, bölgenin yüksek bir noktasından aldığı taşı dere yatağına yerleştirip ardından dua ettiği rivayet edilmektedir. İnanışa göre bu kişi taşı yerinden almadığı sürece çevreyi sel basar ancak taş oradan kaldırıldığında sel felaketi yaşanmazmış (K4, K8).

²⁵ Meteoroloji Genel Müdürlüğü (MGM), "Şimşek ve Yıldırım" (Erişim 25 Ocak 2024).

3.2. Ay ve Güneş Tutulması

Ay, Dünya etrafında dolanırken eğer Dünya ile Güneş arasına girerse Güneş tutulması, Dünya'nın gölgesine girerek arka planda kalırsa Ay tutulması meydana gelir.²⁶ Güneş ve Ay tutulmaları, tarih boyunca insanları derinden etkilemiştir. Bu tür doğa olayları sırasında insanlar genellikle korkuya kapılmış; bazıları ise bu durumu ilahi bir uyarı olarak görerek ibadet etmeye yönelmiştir.

Araştırma bölgemiz olan İslahiye'de, Güneş ve Ay tutulmalarının uğursuzluk getirdiğine inanılmaktadır (K8, K19, K39). Bu tutulmaların ardından kısa bir süre içinde deprem, sel gibi büyük doğa olaylarının meydana geldiği düşünülür (K15, K22, K49, K51). Özellikle Ay tutulması sırasında Ay'ın kırmızı renge bürünmesi (halk arasında “Kanlı Ay” olarak adlandırılan durum) kötü ruhların etrafta dolaştığının işareti sayılır. Bu ruhları uzaklaştırmak için teneke ya da davul çalınması, hatta silah atılması gerektiğine inanılır (K14, K29, K42). Öte yandan, bu doğa olayları Allah'ın kudretini gösterdiği için tutulma anlarında İslamî geleneklere uygun olarak kûsûf (Güneş tutulması) ve husûf (Ay tutulması) namazları da kılınmaktadır (K17, K20, K36, K41, K60).

2.1.2. Yıldız

Yıldızlar, kütle çekim etkisiyle bir araya gelen ve yoğunlaşarak sıkışan maddede yığınlarıdır. Benzer şekilde oluşmuş yıldızların bir araya gelerek oluşturduğu topluluğa ise “Yıldız Kümesi” denir.²⁷ İnsanlar, tarih boyunca yıldızları genellikle yön bulmak amacıyla kullanmışlardır. Özellikle gece yolculuklarında ve denizcilikte, yıldızlar gökyüzünde sabit bir referans noktası olarak değerlendirilmiştir.

²⁶Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), “Güneş ve Ay Tutulması Nasıl Gerçekleşir”, (Erişim 29 Ocak 2024).

²⁷ TÜBİTAK, “Yıldızlar Nasıl Oluşur”, (Erişim 01 Şubat 2024)

İslahiye’de yaygın olan inançlardan birine göre her insan doğduğunda gökyüzünde onunla birlikte bir yıldız yaratılır. Bu yıldız ne zaman kayarsa o kişiye ait yıldızın da sönmüş olacağı ve yıldız sahibinin yakın zamanda öleceği düşünülür (K3, K48). Öte yandan, yıldız kayması sırasında dilek tutulursa bu dileğin gerçekleşeceğine inanılır (K6, K9, K27, K40). Ayrıca yıldız kayarken kulak çınlaması yaşanırsa bu durum yaklaşan kötü bir olayın habercisi olarak yorumlanır (K26, K33, K58).

2.1.3. Ateş ve Su

Gündelik hayatta en sık kullandığımız kelimelerden biri de “su” ve “ateş”tir. Hidrojen ve oksijen elementlerinin birleşimiyle oluşan, sıvı halde bulunan, renksiz, tatsız ve kokusuz maddeye “su”; yanıcı maddelerin yanmasıyla ortaya çıkan ısı ve ışık enerjisine ise “ateş”²⁸ denir. Su ve ateş, insan hayatını derinden etkilemiş ve ona yön vermiş iki temel unsur olmuştur. Bu iki öge, tarih boyunca insanların yaşamlarında vazgeçilmez bir yer edinmiştir. Ateş; arındırıcı, kötü ruhlardan ve kötülüklerden koruyucu, hastalıklara karşı iyileştirici ve tedavi edici özelliklere sahiptir (Torman 2022). Su ise hem temizleyici özelliğiyle hem de bereket ve yaşam kaynağı olmasıyla kutsal kabul edilmiştir. İslamiyet öncesi Türkler, suyun bu niteliklerinden ötürü ona özel güçler atfetmiş ve kutsallığını kabul etmişlerdir (Uçar 2020).

İslahiye’de suyla ilgili halk inanışları ve geleneksel uygulamalar oldukça çeşitlidir. Bu inanışlardan bazıları şunlardır: Suyu küçük veya büyük abdest yapılmaz, bu davranış saygısızlık olarak kabul edilir (K4, K9, K22, K36). Büyü bozmak amacıyla yazılmış veya hazırlanmış muskaların suya atılmasıyla büyüün etkisinin ortadan kalkacağına inanılır (K7, K15, K17). Kayabaşı Mahallesi’nde yağmur duasına çıkılmadan önce pınar başında kurban kesilir ve orada bulunanlara yemek ikram edilirse bunun yağmur yağmasını sağlayacağı düşünülür (K24, K42). Ayrıca Arpalı Mahallesi’nde bulunan bir su kaynağının cilt hastalıklarına ve böbrek taşına iyi geldiğine inanılmaktadır (K10, K27).

²⁸TDK, “Türk Dil Kurumu Sözlükleri”, (Erişim 06 Şubat 2024).

Ateşle ilgili halk inanışları ve geleneksel uygulamalar da oldukça yaygındır. Bu inançlara göre, ateşe işenirse kişiyi şeytan ya da cin çarpacağına inanılır (K6, K12, K22). Ateşe ya da külüne su dökülmesi, suyu döken kişinin yuvasının dağılmasına sebep olacağı düşüncesiyle sakıncalı kabul edilir (K11, K21, K37). Ocakta yanan ateşin üzerine sıcak su dökülmesi hâlinde ise döken kişinin maddi ya da manevi sıkıntılar yaşayacağına inanılmaktadır (K14, K27, K42, K57). Ayrıca ev halkına yapılmış olabileceği düşünülen bir büyüü bozmak amacıyla, ateş veya köz üzerine üzerlik otu atılarak ev tütsülenir (K36, K50).

2.1.4. Tabiat Olayları ile İlgili Halk İnanış ve Uygulamaların Değerlendirilmesi

Gök cisimleri, insanların ilgisini çektiği ve hayranlık uyandırdığı gibi gökyüzünde meydana gelen doğa olayları da halk inanışlarında önemli bir yer tutmuştur. Eski Türk inancında bu olaylardan biri olan şimşek, “tanrının gazabı” ya da “kırbacı” olarak nitelendirilmiştir. Şimşegin ardından gelen gök gürültüsünün çıkardığı yüksek ses ise insanlarda korkuya neden olmuş ve bu doğa olayına karşı saygı duyulmasına yol açmıştır (Elpe 2018). Allah Kur’an-ı Kerim’de şimşekle ilgili “*Size korku ve ümit duyguları içinde şimşegi gösteren ve yağmur dolu bulutları meydana getiren O’dur. Gök gürültüsü Allah’ı överek tenzih eder; O’nun korkusundan dolayı melekler de buna katılır. Onlar Allah hakkında tartışıp dururken O, yıldırımlar gönderip bunlarla dilediğini çarpar. O’nun azabı pek şiddetlidir.*” (Rad suresi 12-13) buyurmaktadır. Görüldüğü üzere şimşek Eski Türk inancında Tanrı tarafından gönderilen bir güç olarak kabul edilirken İslam inancında ise Allah tarafından meydana getirilen bir doğa olayıdır. İslahiye’de görülen halk inanışlarından biri olan şimşek çakması sırasında Kelime-i Şehadet ve Kelime-i Tevhid getirilmesi ile Eûzü Besmele çekilmesinin, İslami nitelik taşıdığı gözlemlenmiştir.

İnsanlık tarihinde önemli dört elementten olan su ve ateş, hemen her topluluk tarafından kutsal kabul edilmiş; bu unsurların temizleyici, arındırıcı ve koruyucu özellikler taşıdığına inanılmıştır. Eski Türk inancında, ateşin ve suyun birer “iye”si (koruyucu ruhu) olduğuna ve ateşin tanrı tarafından gökyüzünden insanlara gönderildiğine inanılır. Hastalıkların ise kötü ruhlar aracılığıyla bulaştığı düşünülmüştür. Bu

tür inançlar nedeniyle, pek çok toplulukta su ve ateşe yönelik çeşitli kutsal kabuller gelişmiş; bu unsurlara saygısızlık olarak değerlendirilen davranışlara karşı ağır cezalar uygulanmıştır (Öztürk 2023). Gaziantep'in İslahiye ilçesinde de ateşe ya da küle su dökülmemesi, ateş ve suya işenmemesi, birinin ocağına küfredilmemesi, nazara karşı tütsü yapılması, cenaze bulunan evin tütsülenmesi, su pınarlarının etrafında kurban kesilmesi gibi uygulamalar, Eski Türk inançlarının günümüze yansıyan izleri olarak yaşamaya devam etmektedir.

Eski Türk inanişında gökte bulunan Güneş ve Ay, koruyucu varlıklar olarak kabul edilmiş ve bu gök cisimlerine kutsiyet atfedilmiştir. Güneş ve Ay'ın, ışığını tanrıdan aldığına inanılmıştır. Güneş'e duyulan saygı nedeniyle çadır ve evlerin kapıları doğuya, yani Güneş'in doğduğu yöne doğru kurulmuştur. Türk kültüründe Ay erkek, Güneş ise kadın olarak tasvir edilmiştir. Işık veren bu iki kutsal varlığa kötü ruhların savaş açtığına; kötü ruhlar galip geldiğinde ise Güneş ve Ay tutulmalarının meydana geldiğine inanılmıştır (Kıyak 2010). İlçede Güneş ve Ay tutulmaları sırasında teneke çalınması ve tüfek atılması, Eski Türk inancında olduğu gibi kötü ruhları korkutmak amacıyla yapılmaktadır. Buna karşılık, küsûf (Güneş tutulması) ve husûf (Ay tutulması) namazlarının kılınması (Buhârî, "Küsûf", 1, 2, 6, 9, 15, 17, 19) ise Hz Muhammed'in (sav) sünnet olduğu için İslamî bir uygulamadır.

Türkler Müslüman olmadan önce doğadaki canlı ve cansız varlıklarla ilgili çeşitli inançlara sahipti. Bu inançlardan biri de taşla ilgilidir. Eski Türk inançlarında, şamanların "yada taşı" ile efsunlar yaparak yağmur yağdırdığına inanılırdı. Şaman, yada taşıyla gerçekleştirdiği bazı dinî ve sihirli işlemler aracılığıyla yağmur ve kar yağdırabilir, sel ve fırtına gibi olumsuz doğa olaylarını durdurabilirdi (Tanyu 1968). Yada taşının, genellikle yüksek dağlarda ve sürekli rüzgar alan bölgelerde bulunduğu kabul edilir (İnan 1986). Bu uygulamanın zamanla İslami özellikler kazanarak araştırma bölgemizde de varlığını sürdürdüğü görülmüştür. İslahiye'de geçmişte bir kişinin yüksek bir yerden getirdiği taşı dere yatağına koyarak yağmur yağdırdığı anlatılmaktadır. Ancak bu kişi öldükten sonra aynı uygulamayı sürdüren olmamıştır.

2.2. Ağaç ve Orman İle İlgili İnanış ve Uygulamalar

Ağaç, hemen her toplumda kutsal kabul edilen kültürel unsurlar arasında yer alır. Eski Türkler arasında bazı ağaç türleri diğerlerine kıyasla daha fazla öneme sahip olmuştur. Türkler din değiştirmiş olsalar dahi, ağaç kültlerine olan inançlarını büyük ölçüde korumuşlardır (Şahbaz, 2018). Hava, su ve toprak gibi ağaç da Türkler için hayatın merkezinde yer alır; bazı ağaçların tanrı ile insanlar arasında aracılık yaptığına inanılmıştır. Halk arasında "ulu ağaç" olarak nitelendirilen bu tür ağaçların kesilmesinin uğursuzluk getireceği düşünülmektedir (Gürsoy 2012). Araştırma bölgemiz olan İslahiye’de kutsal sayılan veya özel anlam yüklenen ağaç türleri arasında meşe, söğüt, çınar ve kavak öne çıkmaktadır.

2.2.1. Meşe

Ülkemizin bitki örtüsünde önemli bir yere sahip olan meşe, ağaç ya da çalılık formunda bulunabilen, kışın yapraklarını döken, kökleri derinlere inen, kuraklığa dayanıklı, gövde çapı 2 metreye, boyu ise 30 metreye kadar ulaşabilen bir ağaç türüdür.²⁹ Uzun ömürlü, sağlam ve dayanıklı olması nedeniyle meşe ağacı, Türk toplumunda özel bir öneme sahiptir.

İslahiye’nin Arpalı ve Çerçili köyleri arasında yer alan bir meşe ağacı, yöre halkı tarafından kutsal kabul edilmekte ve bir kült niteliği taşımaktadır. Rivayete göre, bu iki köy arasında yürüyen üç Allah dostu kişiden biri susadıklarında yerden su çıkarabileceğini belirtmiş ancak bu sırrın kimseye açıklanmaması gerektiğini vurgulamıştır. Ardından, “Bu sırrı söyleyen kurt yesin.” diye dua etmiştir. Diğer iki kişi bu şartı kabul etmiş, üçüncü kişi Allah’a dua etmiş ve yerden su fışkırmıştır. Ancak zamanla bu kişilerden biri sırrı başkalarına anlatmış ve bir gün meşe ağaçlarının arasında gezerken anlatılanlara göre bu ağacın altında bir kurt tarafından parçalanmıştır. O günden sonra, bu meşe ağacı ve çevresi halk arasında 'Kurt Dede' olarak anılmaya başlanmıştır (K53).

²⁹ Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü (AOÇ), “Meşe” (Erişim 08 Şubat 2024).

Benzer şekilde Boğaziçi köyünde bulunan başka bir meşe ağacı da halk arasında kutsal kabul edilmektedir. Görüşme yaptığımız bazı kişiler (K14, K25, K33, K40), bu ağacın altında bir yatırın (şehit bir asker) yattığına inandıklarını ifade etmişlerdir. Her iki yerde de meşe ağaçlarının dallarını koparan veya dökülen dallarını alıp yakan kişilerin iflah olmayacağına inanılmaktadır (K7, K12, K37, K42, K50, K57). Ayrıca meşe ağaçlarının altında ateş yakmanın uğursuzluk getireceği düşünülmektedir (K8, K14, K30). Görüşme yapılan kişiler, bu ağaçlara karşı son derece saygılı olduklarını ve bu tür davranışlardan hem kendilerinin hem de bölge halkının kesinlikle kaçındığını dile getirmiştir.

2.2.2. Söğüt

Ülkemizin birçok bölgesinde yetişen ağaç türlerinden biri de söğüt ağacıdır. Genellikle su kenarlarında yetişen, hızlı büyüyen ve yetiştirilmesi kolay olan bu ağaç, ince ve uzun yapraklara, bazı türlerinde ise aşağıya doğru sarkan dallara sahiptir. Tarih boyunca ağrı kesici, iltihap giderici ve soğuk algınlığı gibi çeşitli rahatsızlıkların tedavisinde kullanılmış; aynı zamanda kozmetik alanında da değerlendirilmiştir (Salman 2021).

İslahiye’de söğüt ağacı, hem şifalı özellikleri hem de taşıdığı sembolik anlamlar nedeniyle halk arasında özel bir yere sahiptir. Görüşmelerde elde edilen bilgilere göre çocukta fitik varsa söğüt dalı ve yaprakları kaynatılarak elde edilen su fitik bölgesine sürülür (K12). Kadınlar ve çocuklarda görülen bazı hastalıkları iyileştirmek amacıyla söğüt dalları, hastalıklı bölgelere sarılır (K28). Söğüt ağacına küçük bir kuşun yuva yapması ise o ağacın ‘ulu’ yani kutsal olduğuna işaret kabul edilir (K47). Ayrıca, söğüt dallarının yapraklarıyla birlikte kaynatılıp suyu süzildükten sonra bu suyun sebzelerin üzerine sıkılması hâlinde, o sebzelere hiçbir hastalığın gelmeyeceğine inanılır (K34).

2.2.3. Çınar

Çınar ağacı, yaklaşık 1000 yıla kadar yaşayabilen, uzun boylu, geniş dallara ve kalın bir gövdeye sahip olan, ormanlık alanlarda ve su kenarlarında yetişebilen bir

ağaç türüdür. Kısa sürede büyük boyutlara ulaşabilme özelliğine sahiptir. Ülkemizde en yaygın olarak görülen tür, “doğu çınarı”dır.³⁰

Halk arasında yaygın olan inanışlara göre, İslahiye'nin Arpalı Mahallesi yakınlarında bulunan çınar ağaçlarına zarar veren kişilerin iflah olmayacağına inanılmaktadır (K11). Hasanlök Mahallesi'nde yer alan bir çınar ağacının oyuk kısmında, hasta olan bir kişi 3 ila 6 saat arası bekletilirse iyileşeceği düşünülmektedir (K34, K36). Kayabaşı Mahallesi'nde ise su kaynağı ve çınar ağacının bulunduğu alanda kurban kesilmesi hâlinde köye bereket geleceğine inanılır (K44). Sağlam bir çınar ağacının kesilmesi ise hoş karşılanmaz ve uğursuzluk getireceği düşünülür (K49). Günümüzde yaygın olmasa da geçmişte her evlenen çiftin, yuvalarının çınar gibi uzun ömürlü ve güçlü olması temennisiyle bir çınar ağacı diktiği ifade edilmektedir (K16).

2.2.4. Kavak

Ülkemizin her bölgesinde yetişen bir ağaç türüdür. Yukarı doğru hızlı büyüyen, nemli ve rutubetli yerleri seven, uygun mevsimde dalını kırıp toprağa diktince hemen köklenen bir ağaç türüdür.

Karaman'ın Taşkale köyünde bulunan ve "ulu kavak" olarak anılan ağacın, Allah'ın sevgili kullarından birinin cuma namazına giderken yere sapladığı bir dal parçasının köklenmesiyle oluştuğuna inanılmaktadır. Halk arasında bu ağacın hastalara şifa verdiğine ve evlenemeyen gençlerin kısmetini açtığına inanılır (K61).

İslahiye'de, Köklü Mahallesi'nde bulunan bir kavak ağacının bulunduğu yere götürülen konuşma güçlüğü çeken çocuğun konuşmaya başlayacağına inanılmaktadır (K8, K25). Aynı şekilde, geçimi iyi olmayan eşlerin burada dua etmeleri hâlinde aralarındaki sorunların çözüleceğine ve ilişkilerinin düzene gireceğine inanılır (K15, K41, K56).

³⁰ Bozkurt Kaymakamlığı, “Çınar Ağacı”, (Erişim 04 Temmuz 2024).

2.2.5. Ağaç ve Orman ile İlgili İnanış ve Uygulamaların Değerlendirilmesi

Türkler dağların, ağaçların, tepelerin ve suların birer ruhu olduğuna inanırlardı (Kıyak 2011). Ağaç Eski Türk inanç sisteminde hayatı, bereketi ve canlılığı simgeleyen temel unsurlardan biridir. Su, toprak ve hava kadar yaşamsal öneme sahip olduğu kabul edilmektedir (Gürsoy 2012). Ağaçların köklerinin yeraltına, dallarının ise gökyüzüne uzanması tarih boyunca insanların ilgisini çekmiş; bu ilgi, zamanla ağaçların kutsal kabul edilmesine neden olmuştur. Türk boyları incelendiğinde, her birinin ağaçlara farklı anlamlar yüklediği ve onları kutsal kabul ettiği görülmektedir. Türk destanlarında kayın, çam, meşe, çınar, dut, elma, söğüt ve sedir gibi pek çok ağaç türü kutsal sayılmıştır. Mitolojik anlatımlarda ağaç; tanrıya ulaştıran, şifa veren ve kötü ruhlardan koruyan bir varlık olarak kabul edilmiştir (Işık 2019).

Yine Türk mitolojisinde ağacın yeraltı, yeryüzü ve gökyüzü olmak üzere üç kozmik katmanı birbirine bağladığına ve dalları aracılığıyla insanı tanrıya ulaştırdığına inanılır. Ağaç, çevresinde meydana gelen doğa olaylarıyla birlikte kutsal bir nitelik kazanmıştır. Ormanlar ise ruhların barındığı mekânlar olarak tasavvur edilmiştir. Eski Türk inançlarına göre, her ağacın bir “iye”si (koruyucu ruhu) bulunduğu inanılırdı. Bu inanç doğrultusunda, bebek dünyaya geldiğinde onun adına bir ağaç dikilirdi. Öte yandan, kutsal kabul edilen yerlerdeki ağaçlara bez bağlamak da yaygın bir uygulamaydı (Sayılır 2021). Türk destanlarında her boy ağaca farklı anlamlar yüklemiş olsa da kutsal kabul edilen ağaç türleri genellikle ortaktır. Bu ağaçların tedavi edici ve koruyucu niteliklere sahip olduklarına inanılmış ve onları korumak amacıyla caydırıcı ağır cezalar getirilmiştir (Işık 2019).

Araştırma bölgemizde, konuşamayan çocuğun konuşturulması amacıyla ağacın altına yatırılması, ağaçlara çaput bağlanması, hastaların iyileşmesi için ağaçtan ilaç yapılması ve ağaca zarar veren kişinin iflah olmayacağı gibi inançların Eski Türk inanç sisteminden kaynaklandığı söylenebilir.

2.3. Hayvanlarla İlgili İnanış ve Uygulamalar

Varlıklar, gözle görülebilen ve görülemeyen olmak üzere iki temel kategoriye ayrılmaktadır. Gözle görülebilen varlıklar ise genel olarak insan, hayvan ve bitki şeklinde sınıflandırılır. İnsanlar ile hayvanlar, tarih öncesi dönemlerden itibaren bir arada yaşamış ve bu etkileşim, kültürel inanışlara da yansımıştır. Özellikle bazı hayvanlara doğüstü güçlerin atfedildiği görülmektedir. İlkel topluluklar, kimi hayvanları yararlı ya da zararlı özelliklerine göre kutsal kabul etmiş; bu hayvanları totem olarak benimseyip ibadet nesnesi hâline getirmişlerdir. Bu durum, hayvanların yalnızca biyolojik değil, aynı zamanda sembolik bir anlam taşıdığını da göstermektedir (Turan 2020).

Türkler, tarihsel süreç içerisinde oldukça geniş bir coğrafyada yaşamış olmaları nedeniyle çeşitli medeniyetlerle ve inanç sistemleriyle temas hâlinde bulunmuşlardır. Bu temaslar, kültürel yapılarının şekillenmesinde etkili olmuştur. Bozkır kuşağında sürdürülen göçebe yaşam tarzı, hayvancılığı temel geçim kaynağı hâline getirmiş; bu durum, hayvanların toplumsal ve kültürel hayattaki yerini derinleştirmiştir. Hayvansal ürünlerin yiyecek, giyecek, ulaşım ve barınma gibi temel ihtiyaçları karşılamada kullanılması, hayvana yönelik işlevsel yaklaşımın yanı sıra kutsal bir bakış açısının da gelişmesine zemin hazırlamıştır.

Hayatın merkezine yerleşen hayvanlara dair çeşitli inançlar oluşmuş; özellikle fiziksel üstünlüğe sahip hayvanlar, örneğin insanlardan daha hızlı koşabilen ya da uçabilen türler saygı duyulan varlıklar olarak görülmüştür. Bu hayvanların Tanrı tarafından insanlara bir emanet olduğu düşüncesi, onların manevi bir değerle de ilişkilendirilmesine neden olmuştur.

Eski Türk inanç sisteminde, doğadaki her varlığın bir “iye”si olduğuna inanıldığı gibi, hayvanların da birer iyesi bulunduğu kabul edilmiştir. Bu inanç çerçevesinde hayvanlara zarar vermekten kaçınılmış, onlarla kurulan ilişki kutsal bir sorumluluk bilinciyle şekillendirilmiştir. Ayrıca, hayvanlar kurban ibadetlerinde de önemli bir yere sahip olmuş; dini törenlerde tanrılara sunulan sembolik araçlar olarak kullanılmışlardır. Bu durum, hayvanların yalnızca ekonomik bir değer taşımadığını, aynı

zamanda dini ve kozmolojik sistemde merkezi bir rol üstlendiğini göstermektedir (Polat 2020).

2.3.1. Horoz

Horoz, kümeste yetiştirilen evcil kuş türü olan tavuğun erkeğidir. Günün ağarmaya başladığını haber vermesi nedeniyle insanlar tarafından sevilen hayvanlardan biridir. Türklerin kullandığı on iki hayvanlı Türk takviminde yıllardan biri "horoz yılı" olarak adlandırılmaktadır. Horoz savaşçı yapısı, nezaketi ve şeytanı defetme gücüyle çeşitli sembolik anlamlar taşımaktadır. Özellikle beyaz horoz, Türk halk inançlarında ayrı bir öneme sahiptir (Kabak 2011). Ancak horozun ötmemesi gereken zamanlarda öttüğü takdirde, bu durum halk arasında uğursuzluk işareti olarak kabul edilmektedir.

İslahiye’de, günün ağarması ve namaz vakitlerinde öten horozun hayırlı olduğuna ve eve bereket getirdiğine inanılır (K1, K22, K30, K36). Bu vakitler dışında öten horoz ise uğursuzluk işareti olarak kabul edilir (K8, K29, K47, K55). Ayrıca horozun uzun süre ötmesi, onun safkan bir ırka sahip olduğuna işaret olarak değerlendirilir (K6, K28). Horozun kısa aralıklarla sık sık ötmesi, hane halkından birinin öleceğine dair bir işaret olarak yorumlanır (K17, K20). Öte yandan, bir tavuğun horoz gibi ötmesi de uğursuzluk sayılır ve bu durumda tavuk hemen kesilmelidir (K4, K23).

2.3.2. Deve

Deve geniş getiren, uzun boyunlu, bir ya da iki hörgüçlü, yük taşıyabilen, susuzluğa ve sıcağa dayanıklı bir hayvandır. Genellikle Arap kültürüyle özdeşleştirilse de göçebe bir yaşam süren Orta Asya Türkleri tarafından da evcilleştirilmiş; etinden, sütünden, derisinden ve taşıma gücünden faydalanılmıştır (Alptekin 2021). Türklerin Müslüman olmasından sonra ise deve kutsal bir hayvan olarak kabul edilmiş ve önemi daha da artmıştır.

Günümüzde İslahiye’de deve bulunmamakla birlikte, deveyle ilgili halk inanışları varlığını sürdürmektedir. Deve eti yiyen kişinin deve gibi kinci olacağına inanılmaktadır (K6, K25). Ayrıca Hz. Muhammed’i (sav) taşıdığı için devenin kutsal bir

hayvan olduğu, ona sebepsiz yere zarar veren kişilerin iflah olmayacağı düşünölmektedir (K20, K38). Devenin altından geçmenin nazarı kaldıracağına (K10), idrarıyla yıkanıldığında cin ve şeytanın zarar veremeyeceğine (K18, K21), devenin bulunduğu evde bereket olacağına (K47) inanılır. Bununla birlikte, zaruret hâli dışında devenin etinden, sütünden ve yününden faydalanılmaması gerektiği inancı da halk arasında yaygındır (K22, K40).

2.3.3. Baykuş

Baykuş geniş ve yassı yüzü, büyük gözleri, sessiz uçuşu ve gece avlanmasıyla bilinen yırtıcı bir kuş türüdür. Genellikle ormanlık alanlarda ve ören yerlerinde yaşarlar. Bu nedenle, halk arasında ören yerlerinde yaşayan baykuşların uğursuzluk getirdiğine inanılmaktadır (Ercan 2024). Baykuş figürü, Eski Türk inanç sisteminde önemli bir yere sahiptir. Ayrıca, ölen kişinin ruhunun baykuş şeklinde göğe yükseldiğine dair inanç da Eski Türk kültüründe yer almaktadır (İnan 1986).

Araştırma bölgemiz olan İslahiye’de, baykuşun uğurlu ya da koruyucu bir özelliğe sahip olduğuna dair herhangi bir halk inanışına rastlanmamıştır. Aksine, baykuş genellikle uğursuzlukla ilişkilendirilir. Baykuşun öttüğü yere en yakın evden birinin öleceğine inanılmaktadır (K5, K17, K36, K54). Aynı şekilde, baykuş sesi duyulduğunda yakın zamanda o bölgede uğursuz bir olayın meydana geleceği düşünölür (K19). Bununla birlikte, baykuşların kısmetinin açık olduğuna, bu yüzden avlarının kendi ayaklarına geldiğine de inanılmaktadır (K21, K38).

2.3.4. Yılan

Türk halk kültüründe önemli bir yere sahip olan hayvanlardan biri de yılan dır. Yılan, dünyanın hemen her yerinde yaşayabilen bir hayvan türü olması nedeniyle farklı toplumlar tarafından çeşitli anlamlarla yorumlanmış ve mitolojik özelliklerle donatılmıştır. Bu mitolojik anlatılarda yılan, kimi zaman güç, asalet ve şıfa kaynağı olarak olumludur. Kimi zaman ise korku, ölüm ve uğursuzluk sembolü olarak olumsuz biçimde değerlendirilmektedir (şimşek 2019). Türk mitolojisinde şeytan; insan, hayvan (kurbağa, yılan) ve cansız varlıklar şekline girmektedir. Tarihte tıp için kullanılan figürlerin başında yılan gelmektedir. Yılanın bazı özelliklerinin hekimlerde de

olması beklenmektedir (Erten 2020). Yılanın şifa ile ilişkilendirilmesi, günümüzde de etkisini sürdürmektedir. Nitekim Sağlık Bakanlığının resmî logosunda yer alan asaya sarılmış yılan motifi, tıbbın evrensel simgesi olarak kullanılmaktadır.

İslahiye’de bulunan Şahmaran köyünde, halk arasında yaygın olan bir inanca göre herkes tarafından bilinen yarı insan yarı yılan varlık olan Şahmaran’ın bu köyde yaşadığına inanılmaktadır. Bu nedenle yılanı zarar verilmesi hâlinde köyü kıtlık ve uğursuzlukların saracağı düşünülmektedir (K9, K37, K53). Köyde her evin temeli atıldıktan kısa bir süre sonra bir yılanın gelip oraya yuva yaptığına (K26, K33), evin altında ya da yakın çevresinde bir yılanın bulunmasının o evi koruduğuna (K9) ve yılanın bulunduğu tarlaların bereketli olacağına inanılır (K9, K18). Öte yandan, bir yılan öldürülüp ateşte yakılırsa yağmur yağacağına (K5, K18, K28), ayrıca Allah’ın yılanı cezalandırdığı için ayaksız olduğu ve bu yüzden hep sürünerek hareket etmek zorunda kaldığına inanılmaktadır (K26, K37).

2.3.5. Güvercin

Güvercin kısa vücut yapısına sahip, sık tüylü kuşlar grubunda yer alır. İnsanlık tarihinde evcilleştirilen ilk kuş türü olarak kabul edilmektedir. Türk kültüründe güvercin genellikle olumlu bir simge olarak değerlendirilmiştir. Türklerin İslamiyet’i kabul etmelerinin ardından, güvercin kutsal hayvanlar arasında sayılmaya başlanmıştır (Yılmaz 2012).

Araştırma bölgemizde genel kabul gören inanışlara göre bir güvercinin yuvasını bozan kişinin, kendi yuvasının da bozulacağına inanılır (K9, K26, K36). Güvercinin birinin üzerine pislemesi, o kişinin yakın zamanda müjdeli bir haber alacağına veya zenginlik gibi olumlu bir gelişmeyle karşılaşacağına işaret sayılır (K2, K17, K20). Güvercin eti yenmez (K4, K13). Evcil olmayan bir güvercin, hangi evin çatısına konarsa o evin halkının zengin olacağına inanılır (K5, K19). Ancak bazı inanışlara göre güvercin beslenen evde bereket olmayacağı düşünülür (K36, K44). Ayrıca güvercin bir eve yuva yaparsa o evde büyü olduğuna ve güvercinin bu büyüü bozduğuna inanılır (K2, K8, K29).

2.3.6. Örümcek

Örümcek eklem bacaklılar şubesine ait, sekiz bacağı ve genellikle sekiz gözü bulunan bir hayvan türüdür. Besinlerini çoğunlukla ağ örerek ve avlarını bu ağa yakalayarak elde eder. Zehrini, avını etkisiz hâle getirmek ya da kendini savunmak amacıyla kullanabilir.³¹

Örümceğin, Hz. Muhammed'in (sav) hicreti sırasında Sevr Mağarası'nda dinlenirken mağara girişine ağ ördüğüne inanıldığından ona zarar vermenin günah olduğu düşünülmektedir (K11, K22, K36, K44, K49, K53). Ev içinde ağ ören bir örümceğin yuvası zorunlu olarak bozulacaksa örümceğe zarar verilmeden dışarı bırakılması tercih edilir (K3, K8, K16, K52).

2.3.7. Kedi ve Köpek

İnsan hayatında önemli bir yere sahip olan hayvanların başında kedi ve köpek gelir. Köpek, sahibine olan sadakati ve onu ya da eşyalarını koruma içgüdüğü nedeniyle insanlar tarafından sevilerek beslenir. Kedi ise özellikle kırsal bölgelerde ev, ahır ve ambar gibi yerlerde fareleri avladığı için tercih edilir. Şehir merkezlerinde ve apartman yaşamında ise temizlik açısından evde beslenmeye en uygun hayvan olarak görülür. Ancak halk arasında yaygın olan inanışa göre kedi ve köpek genellikle aynı evde birlikte beslenmez.

İslahiye'de köpeklerle ilgili halk inanışları şu şekildedir: Köpeğin, insana en sadık hayvan olduğuna inanılır (K5, K14, K16, K28, K30, K38, K42, K49). Aynı zamanda köpeklerin melekleri görebildiğine (K6, K19, K22, K51) ve deprem olmadan önce yaklaşan tehlikeyi hissedebildiklerine (K23, K24, K36) inanılmaktadır.

Köpeğin ezan okunurken uluması bazı kişilerce uğursuzluk olarak değerlendirilirken (K3, K22, K29, K39, K45) bazıları ise bunun ezana eşlik etme anlamı taşıdığına inanır (K6, K18, K27, K36). Eğer köpek hiçbir sebep yokken ulursa o evden

³¹ TÜBİTAK, "Yeryüzü Türkiye'nin Zehirli Örümcekleri", Erişim 08 Şubat 2024

birinin öleceği ya da kötü bir olay yaşanacağı düşünülür (K3, K22, K34, K39, K40, K45, K50).

Ayrıca köpek beslenen eve meleklerin girmeyeceği (K20, K33, K47) ve köpeğin salyasının İslam dinine göre necis (pis) kabul edildiği için ibadetlere engel oluşturduğu (K26, K28, K39) inancı yaygındır.

Geleneksel tedavi inançları çerçevesinde, gözünde arpacık (it dirseği) çıkan kişinin gözünü köpeğin içtiği suyla yıkaması hâlinde iyileşeceğine de inanılmaktadır (K8, K17, K22, K36).

Kedi beslenen evde bereket olacağına inanılır (K2, K9, K15, K22, K39, K47, K50). Kedilerin melekleri görebildiği de halk arasında yaygın bir inanıştır (K26, K30). Bir kediyi bilerek öldüren kişinin, hacca gitmiş olsa bile günahının affedilme-yeceğine inanılır (K1, K12, K28).

Ayrıca halk inancına göre şeytan, kara kedi suretinde görünebilir. Bu nedenle kara kedi gören kişinin Euzu Besmele çekmesi gerektiği düşünülür (K11, K31, K44, K58). Rüya tabirlerinde ise köpek görmek genellikle kötüye, kedi görmek ise iyiye işaret olarak yorumlanır (K5, K20, K37).

2.3.8. Hayvanlarla İlgili Halk İnanışlarının Değerlendirilmesi

İnsanlık, varoluşundan bu yana hayvanlarla iç içe yaşamıştır. İnsanlar, kendilerinde bulunmayan ya da hayvanlarda daha fazla olduğunu düşündükleri bazı özellikler nedeniyle hayvanları kutsal kabul etmişlerdir. Hayvanlardaki duyu, sezgi ve hareket yeteneklerinin üstünlüğü, onların insanlar ile tanrı arasında aracılık yaptığına inanılmasına yol açmıştır. Ayrıca bazı hayvanların hareket ve davranışlarına bakılarak bunlar uğur, uğursuzluk ya da ölümün habercisi olarak değerlendirilmiştir (Güngör-Köylü 2017). Bazı hayvanlar bir toplum tarafından uğurlu kabul edilirken, aynı hayvan başka bir toplum tarafından uğursuz sayılabilir (Öztürk 2022).

Eski Türk inancında horoz, kötü ruhları kovduğu ve insanları koruduğu için kutsal sayılan hayvanlardan biridir (Kalafat 2010). Eski Türk inancında, güneşin doğuş anı kutsal kabul edildiğinden, bu vakitte öten horoz uğurlu sayılmıştır. Çünkü horozun ötmesi, günün ağardığını haber vermektedir. Ancak diğer zamanlarda öten horoz ise uğursuzluk alameti olarak değerlendirilmiştir. Namaz vakitlerinde öten

horozun uğurlu kabul edilmesi ise, İslam'ın temel ibadetlerinden biri olan namaz vaktini haber vermesiyle ilişkilendirilebilir.

Her ne kadar deve, Arap toplumu ile özdeşleşmiş bir hayvan olarak bilinse de, Eski Türklerde at, koyun ve keçiden sonra deveye büyük önem vermiştir. Türk inanışlarında deve, gücün ve kahramanlığın sembolü olarak kabul edilmiştir (Alptekin 2021). Câhiliye Dönemi'nde Araplar, tanrılara kurban ettikleri ya da adak olarak serbest bıraktıkları develerden hiçbir şekilde faydalanmazlardı. Kur'an-ı Kerim'de deveyle ilgili çeşitli ayetler yer almaktadır. Bu ayetlerden birinde, Hz. Salih'in (as) gönderildiği kavme bir dişi deve mucizesinin verildiği bildirilmekte ve insanların devenin nasıl yaratıldığına dikkat etmeleri istenmektedir (Gaşıye 88/17). Hz. Muhammed (sav) ticaret yaptığı dönemlerde, hicret sırasında, orduda ve hac yolculuklarında deve kullanmıştır (Önkal-Bozkurt 1994). Günümüzde ise ilçede deveyle ilgili inanışların ayette deveden bahsetmesi ve Hz. Muhammed'in (sav) deveyi kullanması sebebiyle İslami özellikler taşıdığı görülmektedir.

Yılan, hemen hemen bütün toplumların mitlerinde yer almaktadır. Türk mitolojisinde ise yerin sahibi olarak anılmaktadır. Aynı zamanda Erlik'in yasak meyveden yemesine yardımcı olur. Erlik, siyah yılanı kamçı olarak elinde taşır (İnan 2002). Eski Türk inançlarında, kam olacak kişi rüyasında daha önce ölmüş kamların ruhlarını yılan suretinde görür (Eliade 1999). Yılan, hekimlikte sağlık veren, şifa kaynağı bir varlık olarak anılmaktadır. Eski Türklerde ise birbirine sarılmış iki yılan figürü kullanılmıştır (Şimşek, 2019). Görüldüğü gibi, Eski Türk inanışlarında ve mitlerinde yılan olağanüstü bir güce sahip, şifa veren bir varlık olarak nitelendirilmektedir. İlçe-deki halk inanışlarının çoğu, bu Eski Türk inançlarından kaynaklanmaktadır.

Her toplumda olduğu gibi, Türk toplumunda da kuşların önemli bir yeri vardır. Türk mitolojisinde kuşlar, yaratılış efsanelerinde yer alır. Şamanizm inancında, ölen insanların ruhlarının kuş şeklinde göğe yükseldiğine inanılır. Uygurlarda kuşlarla ilgili anlatımlar Nuh Tufanı'na dayandırılır; burada güvercin, bolluk, bereket ve haberci kuş olarak betimlenmektedir (Öger-Köse 2014). Benzer bir anlatı Hristiyanlık (Kitabı Mukaddes - Eski ve Yeni Ahit, Sure 3, Ayet 16) ve Yahudilikte de (Tekvin 8) yer almaktadır. Bu inançlara göre, Hz. Nuh tufanın sona erip ermediğini öğ-

renmek üzere dört kuş gönderir. Diğer üç kuş leşe konarak görevlerini unutturken, güvercin ağzında bir zeytin dalı ile dönerek karada hayatın başladığını haber verir (Yılmaz vd. 2014). İslam inancında ise Hz. Muhammed (sav), Mekke'den Medine'ye hicreti sırasında Hz. Ebubekir ile birlikte müşriklerden saklanmak için Sevr Mağarası'na sığınır. Bu esnada bir güvercinin mağaranın girişine yuva yapıp yumurtladığına inanılır. Mağaranın önüne gelen müşrikler, güvercin yuvasını görünce içeride kimse- nin olmayacağına kanaat getirerek oradan uzaklaşırlar (Azimli 2008). İslahiye'deki güvercinle ilgili halk inanışlarının, hem Eski Türk inancındaki kutsal kuş figüründen hem de İslamî anlatılarda Hz. Muhammed'i (sav) koruduğuna dair inançtan etkilen- diği, bu iki geleneğin harmanlanmasıyla oluştuğu söylenebilir.

2.4. DİĞER İNANIŞ VE UYGULAMALAR

İslahiye'de yaygın olan çeşitli konulardaki diğer inanış ve uygulamalar ise kısaca şunlardır:

- Yere düşen ekmek baş etrafında üç kere döndürülür, temiz ise yenir temiz değilse yukarı bir yere konur (K2, K8, K14, K19, K26, K28, K30, K38, K45, K49, K53).
- Sofraya dökülen ekmek parçalarını kim yerse ileride zengin olur (K14, K20, K26, K33, K43).
- Ekmek, bıçak ile kesilirse eve bereketsizlik gelir. (K8, K44)
- Adetli kadın, adet kanını kocasına içirirse koca karısına bağlı olur (K11, K23).
- İyi ve güzel yerlere sağ ayak ile girilir, kötü ve pis yerlere sol ayak ile gi- rilir (K7, K16, K33).
- Ticari bir işletmeyi ilk açınca bereket getirmesi için yere metal para atılır (K11, K17, K29, K37).
- Kesilen saçların yakılması ya da toprağa gömülmesi gerektiğine inanılır. Eğer saç rastgele yere atılırsa ve ayak altında kalırsa saç sahibinin başının ağ- rıyacağı düşünülür (K7, K38).
- Gece tırnak kesmek günahtır (K1, K8, K15, K19, K22, K17, K33).
- Yolculuğa çıkan kişinin hızlı ve güvenli şekilde gidip gelmesi için arka- sından su dökülür (K3, K15, K26, K30, K39, K44).

- Kibleye karşı işenmez (K2, K12, K19, K25, K31, K47, K50, K56).
- Hac ibadetini yapıp gelenlerin sağ elinin içi ve gözleri öpülür (K23, K46).
- Sol el ile ve besmele çekmeden yemek yenirse şeytan doyurulmuş olur (K7, K14, K29, K37, K41, K50).
- Büyüden, hasetlikten ve cinlerden korunmak için evin dışında bir yere nazar boncuğu, iğde dalı, at, koyun ya da inek kafatası asılır (K3, K19, K22, K38).
- Eve gelen dilenci Hızır (as) olabileceği için boş çevrilmemelidir (K3, K14, K38, K42).
- Yanakta duran kirpiği tuttuğun zaman ne dilersen gerçekleşir (K40, K48).
- Kız çocuğunun çok olduğu evde bereket olur (K5, K16, K28, K37, K40, K48, K50).
- Kur'an okunan eve şeytan giremez (K10, K38, K46).
- Kafeste bir kuş beslenirse, kuş serbest kalıncaya kadar o ev halkına beddua eder (K13, K31, K48).
- Korkan kişiye kara tavadan (ateş üstünde uzun süre kullanılarak siyahlaşan tava) su içirilir (K24, K50).
- Korkan çocuğun damağına parmak ile sertçe bastırılır. (K2, K24, K29, K38, K40, K49)
- Kapı eşiğine oturulmaz çünkü cin çarpar. (K5, K41)
- Cin ve şeytan çöplükte yaşadıkları için gece çöp atılmaz. (K15, K29, K57)

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İnsanlık tarihi boyunca bireylerin ve toplumların inanma ihtiyacı süreklilik göstermiştir. Bu ihtiyaç insanları farklı inanç sistemlerine yönlendirmiştir. İnanç sistemlerinin oluşum ve gelişim sürecinde bireyler yalnızca dinî ritüelleri değil, aynı zamanda kendi kültürel değerlerini de kuşaklar boyunca aktarmaya devam etmişlerdir. Toplumlar yeni bir dinle karşılaştıklarında mevcut kültürel yapılarını ve geleneksel uygulamalarını bütünüyle terk etmek yerine bu unsurları yeni dinin inanç ve uygulamalarıyla uyumlu hâle getirerek yaşatmayı sürdürmüşlerdir. Bu durum din ve kültür arasındaki etkileşimin çift yönlü ve dinamik bir yapı arz ettiğini göstermektedir.

Geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Türkler, tarih boyunca çeşitli dinlere inanmış olmalarına rağmen, Eski Türk inanç sistemlerinden bütünüyle vazgeçmemişlerdir. Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan göç süreçlerinde, sahip oldukları inanç ve uygulamaları da beraberlerinde taşımışlardır. Bu inanç ve uygulamalar, büyük ölçüde sözlü gelenek aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarılmış ve zamanla değişime uğrasa da varlıklarını günümüze kadar sürdürebilmiştir. Bu durum, Türklerin dinî dönüşüm süreçlerinde kültürel sürekliliği koruma eğiliminde olduklarını ve yeni dinî yapılarla eski inanç unsurları arasında bir sentez geliştirdiklerini ortaya koymaktadır.

Orta Asya'daki Türk toplulukları ile Anadolu'daki Türkler üzerine yapılan halk inançları ve uygulamalarına dair araştırmalar, her iki coğrafyada da inanış ve uygulamaların büyük ölçüde benzerlik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu benzerlikler, Türklerin tarihsel süreç içerisinde dinlerine olduğu kadar örf, adet ve geleneklerine de güçlü bir bağlılık sergilediklerinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Söz konusu kültürel süreklilik, inanç sistemlerinin değişmesine rağmen geleneksel halk inanışlarının çeşitli formlarda yaşamaya devam ettiğini göstermektedir.

Bu çalışmada Gaziantep ili İslahiye ilçesinde hayatın her aşamasında görülen halk inanışları ve uygulamaları mümkün olduğunca tespit edilerek yazıya aktarılma ve değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu inanış ve uygulamaların bir kısmının hâlen sürdüğü, bir kısmının ise unutulmaya yüz tuttuğu gözlemlenmiştir. Bu durumun oluşmasında; hızlı yaşam temposu, geçim sıkıntısı, tıbbın gelişmesi ve eğitim düzeyinin artması gibi etkenler önemli rol oynamaktadır. Günümüzde bilgiye erişim ol-

dukça kolay olmasına rağmen, insanlar araştırma yapmadan bu tür uygulamalara yönelmektedir. Bilimsel olarak faydası ya da zararı kanıtlanmamış bazı inanış ve uygulamaların hâlâ varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Bunun en büyük nedeni, belirsizlikler karşısında insanların yaşadığı korku ve kaygılardır. Ayrıca, bu inanış ve uygulamaların genellikle 50 yaş ve üzeri kadınlar tarafından sürdürüldüğü de dikkat çekmiştir.

Günlük hayatta benimsediğimiz pek çok inanış ve uygulamanın mevcut dinî inançlardan kaynaklandığı sanılsa da bunların birçoğu geçmişte inanılan dinlerden ve kültürel yapılardan izler taşımaktadır. İnsanlar her ne kadar eski dinlerini terk etmiş görünseler de eski kültürler farklı biçimlerde yaşamaya devam etmiştir. Bu inanışlar zamanla İslami bir kisveye bürünerek günümüze kadar ulaşmıştır.

Anadolu'nun farklı bölgelerinde yapılan benzer çalışmalarda olduğu gibi, İslahiye halkının inanç ve uygulamaları da tespit edilmiştir. Ancak bu çalışmanın diğerlerinden ayrılan temel yönü, yalnızca söz konusu inanış ve uygulamaların derlenmesiyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda bu inanış ve uygulamaların kökenlerine inerek kaynaklarını araştırıp değerlendirmeye çalışmasıdır. Böylece halk inançlarının tarihsel ve kültürel arka planı ortaya konularak, yerel geleneklerin daha geniş bir bağlam içinde anlaşılmasına katkı sağlanmıştır.

Araştırma bölgemiz olan İslahiye'de halk için önemli bir kültürel ve inançsal değer taşıyan türbe ve yatırlar üzerine daha önce yapılmış kapsamlı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu durum, söz konusu alanın halk inançları ve yerel kültürel pratikler bağlamında yeterince incelenmediğini göstermektedir. Dolayısıyla bu çalışma hem mevcut boşluğu doldurmak hem de ileride yapılacak araştırmalara kaynaklık etmek açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda, türbe ve yatır kültürü üzerine yapılacak daha ayrıntılı ve disiplinlerarası çalışmalar, bölgenin inanç yapısını ve kültürel mirasını daha iyi anlamaya katkı sağlayacaktır.

Sonuç olarak, Türkiye'de halk inançları ve uygulamalarının yaygınlığı ile farklı bölgelerde benzerlikler göstermesi, büyük ölçüde Türk toplumunun gelenek, görenek ve dinî değerlere olan bağlılığından kaynaklanmaktadır. Araştırma alanı olarak seçilen Gaziantep ili İslahiye ilçesinde de halk arasında benimsenmiş inanç ve uygulamaların, Anadolu'nun diğer bölgelerindeki halk inanışlarıyla önemli ölçüde benzerlik taşıdığı gözlemlenmiştir. Söz konusu inanış ve uygulamaların büyük bir

kısmı, Eski Türk inanç ve pratikleriyle doğrudan ya da dolaylı olarak benzerlik göstermekte; bazıları ise dinî nitelik taşımaktan ziyade, geleneksel ya da folklorik unsurlar olarak varlığını sürdürmektedir. Bu durum, kültürel sürekliliğin ve inançların sosyo-kültürel yapılar içerisindeki dönüşümünün somut bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

KAYNAK KİŞİLER

K1: Zeynep YILMAZTEKİN, 48 Yaşında, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı, Türkbahçe Köyü

K2: Ahmet YEŞİL, 52 yaşında, ilkokul mezunu, işçi, Hürriyet Mahallesi

K3: Kemal YALÇIN, 58 yaşında, ilkokul mezunu, çiftçi, Yeşilyurt Köyü

K4: Gülsüm DOĞAN, 47 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Tandır Köyü

K5: Hacer TİKEN, 50 yaşında, ortaokul mezunu, ev hanımı, Yeşilyurt Köyü

K6: Elif GÖÇMEN, 62 yaşında, okur-yazar, ev hanımı, Esenler Köyü

K7: Süleyman UÇAR, 49 yaşında, ilkokul mezunu, işçi, Atatürk Mahallesi

K8: Mustafa POLAT, 42 yaşında, lise mezunu, şoför, Altınüzüm Köyü

K9: Rukiye KAYALI, 51 yaşında, okur-yazar, ev hanımı, Şahmaran Köyü

K10: Hacer YAMAÇ, 56 yaşında, okur-yazar, ev hanımı, Dervişpaşa Mahallesi

K11: Şerife BOZKURT, 54 yaşında, ilkokul mezunu, çiftçi, Yeşilyurt Köyü

K12: Zeynep ASYA, 44 yaşında, lise mezunu, ev hanımı, Atatürk Mahallesi

K13: Ökkeş AYDIN, 67 yaşında, ilkokul mezunu, emekli, Hürriyet Mahallesi

K14: Ali ÇETİNKAYA, 72 yaşında, emekli, Boğaziçi Köyü

K15: Ayşe YILDIRIM, 69 yaşında, okur-yazar değil, Hanağzı Köyü

K16: Cuma BOZKURT, 57 yaşında, Ortaokul mezunu, Çamlıca Mahallesi

K17: Recep KAYA, 61 yaşında, Lise Mezunu, çiftçi, Kabaklar Köyü

K18: Emine YALÇIN, 71 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Hacı Ali ÖZTÜRK Mahallesi

K19: İsmail YILDIZ, 53 yaşında, lise mezunu, çiftçi, Güllühöyük Köyü

K20: Fatma ÖZDEMİR, 67 yaşında, okur-yazar değil, ev hanımı, Ortaklı Köyü

K21: Emre YAŞAR, 74 yaşında, ilkokul mezunu, çiftçi, Fevzipaşa Köyü,

K22: Yasemin SEZER, 52 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Altınüzüm Köyü

K23: Recep UYGUN, 62 yaşında, lisans mezunu, emekli, Kayabaşı Köyü

K24: Zeynep YILMAZ, 68 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Bahçelievler Mahallesi

- K25:** Ali YÜKSEK, 57 yaşında, ortaokul mezunu, çiftçi, Aşağıbilenler Köyü
- K26:** Güllü AKDOĞAN, 47 yaşında, ortaokulu mezunu, ev hanımı, Cevdetpaşa Mahallesi
- K27:** Emine DÜZGÜN, 72 yaşında, okur-yazar değil, ev hanımı, Kayabaşı Köyü
- K28:** Bekir ERDOĞDU, 60 yaşında, ilkokul mezunu, esnaf, Beyler Mahallesi
- K29:** Mehmet DEVECİ, 51 yaşında, lise mezunu, esnaf, Dervişpaşa Mahallesi
- K30:** Murat GÜRGÜR, 64 yaşında, lise mezunu, emekli, Koçcağz Köyü
- K31:** Ayşe TEKİN, 49 yaşında, ortaokul mezunu, ev hanımı, Köklü Köyü
- K32:** Zeki EĞLENEN, 53 yaşında, ortaokul mezunu, memur, Beyler Mahallesi
- K33:** Betül AKSOY, 49 yaşında, lisans mezunu, öğretmen, Pınarbaşı Mahallesi
- K34:** Mehmet KARABULUT, 57 yaşında, ilkokul mezunu, çiftçi, Yeşilyurt Köyü
- K35:** Ayşe ÇETİN, 67 yaşında, okur-yazar değil, ev hanımı, Tandır Köyü
- K36:** Mehmet ÇAĞLAR, 54 yaşında, ortaokul mezunu, çiftçi, Köklü Köyü
- K37:** Hasan SARI, 59 yaşında, ilkokul mezunu, çiftçi, İdilli Köyü
- K38:** Sultan YAVAŞ, 76 yaşında, okur-yazar değil, Kayabaşı Köyü
- K39:** İbrahim KENDİRCİ, 47 yaşında, lise mezunu, Cumhuriyet Mahallesi
- K40:** Nermin YAMAÇ, 67 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Cevdet Paşa Mahallesi
- K41:** Esmâ KÖŞKAR, 63 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Çerçili Köyü
- K42:** Sultan KOYUNCU, 70 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Hasanlök Köyü
- K43:** Raziye KOŞAR, 74 yaşında, okur-yazar değil, ev hanımı, Beyler Mahallesi
- K44:** Hatice KORKMAZ, 60 yaşında, ortaokul mezunu, ev hanımı, Kabaklar Köyü
- K45:** Esmâ PALTA, 47 yaşında, ortaokul mezunu, ev hanımı, Fevzipaşa Köyü

K46: Hatice UYSAL, 66 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Hacı Ali Öztürk Mahallesi

K47: Emine GÜROCAK, 69 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Çamlıca Mahallesi

K48: Yusuf YILDIRIM, 48 yaşında, lise mezunu, çiftçi, Tandır Köyü

K49: Songül DUMAN, 56 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Esenler Köyü

K50: Uğur KARATAŞ, 60 yaşında, ilkokul mezunu, çiftçi, Telli Köyü

K51: Meryem KILINÇ, 42 yaşında, lise mezunu, ev hanımı, Koçcağz Köyü

K52: Osman YILMAZ, 55 yaşında, ortaokul mezunu, çiftçi, Çerçili Köyü

K53: İbrahim DURSUN, 44 yaşında, ortaokul mezunu, çiftçi, Arpalı Köyü

K54: Zeynep KURTİNİ, 69 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı. Çerçili Köyü

K55: Ayşe YILDIRIM, 70 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Boğaziçi Köyü

K56: Hakan ARSLAN, 50 yaşında, lise mezunu, esnaf, Cevdetpaşa Mahallesi

K57: Leyla DURMAZ, 57 yaşında, ortaokul mezunu, ev hanımı, Telli Köyü

K58: Zeliha KORKMAZ, 66 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Cumhuriyet Mahallesi

K59: Hasan VURAL, 59 yaşında, lise mezunu, memur, Hürriyet Mahallesi

K60: Mikail YAMAN, 70 yaşında, ortaokul mezunu, çiftçi, Altınüzüm Köyü

K61: Fetiye ÖZTÜRK, 68 yaşında, okur-yazar değil, ev hanımı, Zembilli Mahallesi, Karaman

KAYNAKLAR

- Acıpayamlı, O., 1961. Untersuchungen Überal und Al-Frau in der Türkischen Volk-litertur. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Cografya Fakültesi Dergisi, 19/3-4 165-176.
- Aça, M., 2005. Türk İnanış ve Düşünüş Sistemlerinde Meyve. Kanyılmaz Matbaası, 13, İzmir.
- Alptekin, M., 2021. Türk Mitolojisinde Hayvan Sembolizmi Çerçevesinde “Deve”. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 6 /2, 236-244.
- Altier, S., 2022. Anadolu Türk Kültüründe Buğday/Başak ve Görsel Dile Aktarımı, Kültür Araştırmaları Dergisi.
- Arık, D.-Eroğlu, A. H. (Ed.). 2017. Halk İnanışları El Kitabı. Grafiker Yayınları, 504, Ankara.
- Arslan, M. (ed.), 2017. Öğretim Yöntem ve İlkeleri. Anı Yayınları, 248, Ankara.
- Artun, E., 2007. Türklerde İslamiyet Öncesi İnanç Sistemleri – Öğretiler - Dinler. Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırma Merkezi, Adana.
- AOÇ, Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü. 2024. “Meşe”, <https://www.aoc.gov.tr/Portal/BitkiselUretimler/mese/> (08 Şubat 2024).
- Avcıoğlu, İ., Sonbahar 2023. Türk Kültüründe Doğacak Çocuğun Cinsiyetinin Tahmin Edilmesine Yönelik İnanışlar. Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 15/29 636-649.
- Azimli, M., 2008. Olağanüstü Olaylar Örgüsünde Hz. Peygamber’in Hicreti, İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi, 5/3, 51-79.
- Başçetinçelik, A., 1998. Adana Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri, Doğum- Evlenme-Ölüm. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Boratav, P. N., 1984. 100 Soruda Türk Folkloru. Gerçek Yayınevi, 272, İstanbul.
- Bozkurt Kaymakamlığı. “Çınar Ağacı”. <http://www.bozkurt.gov.tr/cinar-agaci> (04 Temmuz 2024)
- Büyükcın Sayılır, Ş., Temmuz 2021. Türklerin Ağaç ile Mitolojik ve Tarihî Bağları Üzerine Bir Değerlendirme. Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi, 3/6, 187-198.
- Büyüköztürk Ş. (ed.), 2016. Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Pegem Akademi Yayıncılık, 258, Ankara.
- Çelik, M. A., 2012. İslâhiye İlçesi Arazi Kullanımı Üzerinde Yükselti, Eğitim ve Toprak Faktörlerinin Etkisi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 2/4, 173-186.
- Çıblak, N., 2002. Anadolu’da Ölüm Sonrası Mezarlıklar Çevresinde Oluşan İnanç ve Pratikler, Türk Kültürü, XL/474, 605-614.

- Çinpolat, S., 2009. Karaçay Halk İnanışları ve Uygulamalarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi (Tokat Örneği). Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Çinpolat, S., 2017. Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'da Çocukluk Dönemi ile İlgili İnanç ve Uygulamalar (Fenomenolojik Bir Yaklaşım). Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Demircan, A., 2013. Cahiliye ve Hz. Peygamber Dönemi Uygulamalarıyla Nikâh” Diyanet İlmi Dergi, 49/3, 21-42.
- Dikme, N., 2018. Pülümür ve Çevresindeki Halk İnanışları. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Doğan, Ü., 2010. Develi İlçesi, Zile Kasabası Halk İnanışlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Durumlu, A., 2018. Bingöl İli Adaklı İlçesi Halk İnanışları. Yüksek Lisans Tezi, Elazığ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Eliade, M. (çev. İsmet Birkan), 1999. Şamanizm İlk El Esime Teknikleri. İmge Kitabevi Yayınları, 561, Ankara.
- Elpe, E., 2018. Türk İnanç ve Sanatında Gök Cisimleri”, Kesit Akademi Dergisi, 4/17, 109-130.
- Engin, G., Aralık 2021. Bozkır Türk Kültüründe Mitolojik Demir ve Kutsal Efendileri (Demirciler), Ortaçağ Araştırmaları Dergisi, 4/2, 235-243.
- Ercan, N. G., 2024. Türk Halk Kültüründe Baykuş, Artuklu Hümanities, 16, 65-75.
- Erdemci, B., 2010. Eruh ve Pervari Yöresinde Kutsal Mekan Anlayışı ve Yaygın Halk İnançları. Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Erdentuğ, N., 1977. Sosyal Adet ve Gelenekler. Kültür Bakanlığı Yayınları, 200, Ankara.
- Ergun, P., Aralık 2010. Türk Gelininin Mitolojik Göç. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13/24, 275-290.
- Eroğlu. T.-Kılıç H., 2005. Türk İnançlar ve İnanışlar. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 0/49, 749-770.
- Erten. R., 2020 Türk Halk İnanışlarında Şifa. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Eşmeli, İ., 2015. Halk İnanışları ve Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma (Muğla-Yatağan Örneği). Gece Kitaplığı Yayınevi, 204, Ankara.
- Gökbel, A., 1996. Anadolu'da Yaşayan Halk İnanışlarından Çaput Bağlama ve Nazar. Sivas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1, 173-186.
- Gömeç, S., 1998. Şamanizm ve Eski Türk Dini. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 4, 38-50.

- Güç, A., 2001. Yahudilik'te Defin ve Sonrasına Ait Gelenekler. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 10, 63-78.
- Günay, Ü. ve Güngör, H., 2015. Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi. Berikan Yayınevi, 552, Kayseri.
- Güngör, H. ve Köylü, B., 2017. Türk Halk İnanışları Üzerine Notlar. Kimlik Yayınları, 160, Kayseri.
- Gürsoy, Ü., 2012. Türk Kültüründe Ağaç Kültü ve Dut Ağacı. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, 61, 43-54.
- Işık, S., 2019. Hayat Ağacı ve Kutsal Ağaçlar: Türk ve Çin Mitolojisi Üzerine Bir Karşılaştırma. Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi (İjhe), 5/11, 546-566.
- İltar, G., 2003. Eski Türklerde Mezar Kültü ve Günümüze Yansımaları. Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 27, 11-19.
- İnan, A., Ağustos 1963. Nazarlıklar. Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, 8/169, 3138.
- İnan, A., 1998. Makaleler ve İncelemeler I Cilt 1998. Türk Tarih Kurumu (TTK), 712, Ankara.
- İnan, A., 2020. Tarihte ve Bugün Şamanizm-Materyaller ve Araştırmalar. Altınordu Yayınları, 246, Ankara.
- İslahiye Belediyesi. "Kültürel. <https://www.islahiye.bel.tr/kulturel/hicaz-demir-yolu>". (03 Nisan 2019)
- İslahiye Belediyesi. "Tarihçesi", <http://www.islahiye.gov.tr/tarihcesi> (01 Nisan 2019).
- İslahiye Belediyesi, "Turizm", <http://www.islahiye.gov.tr/turizmi> (01 Nisan 2019).
- İSTO, İslahiye Ticaret Odası. "Ekonomik Durum", <http://www.islahiyeto.org.tr/%C4%B0slahiye/EkonomikDurum/tabid/1734/Default.aspx> (03 Nisan 2019).
- Kabak, T., 2011. Derinkuyu Yöresi Halk İnanışları. Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Kabataş, F., 2006. Rize ve Çevresindeki Yaygın Halk İnanışları. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Kalafat, Y. Karşılaştırmalı Bayır-Bucak Türkmen Halk İnançları. Ankara: Bayır Bucak Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği, 1996.
- Kalafat, Y., 2010. Doğu Anadolu'da Eski Türk İncancının İzleri. Berikan Yayınevi, 552, Ankara.
- Kalafat, Y., 2012. Türk Halk İnançlarında Tabu. Berikan Yayınevi, 148, Ankara.
- KGM, Karayolları Genel Müdürlüğü. "Mesafe Sorgulama", <http://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Uzakliklar/ilcedenIlceyeMesafe.aspx> (03 Nisan 2019)

- Kılıç, S., 2012. Sivas İli Ulaş İlçesi Halk İnanışları. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Kırcı, E., Türk Kültüründe Ateşle İlgili İnanışlar, Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı, 1998, 398-407.
- Kıyak, A., 2010. İslamiyetten Önce Türklerde Güneş ve Ay İle İlgili İnanışlar. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 6, 133-143.
- Kıyak, A., 2011/2. Geleneksel Türk Dininde Ağaç Kültü, Elazığ Örneği. Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 13, 91-104.
- Kolot, B., 2017. Geçiş Dönemi Âdetlerinde Mitolojik Unsurlar / Demirci (Trabzon-Akçaabat) Köyü Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- KTB, Kültür ve Turizm Bakanlığı. “Diş Hedîgi Geleneği”, <https://aregem.ktb.gov.tr/TR-131410/dis-hedigi-gelenegi.html> (09 Eylül 2019).
- Köprülü, O. F., Köprülü, “Bayrak”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992), 5/247-254.
- Kurt, A. A., 2013. Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Anadolu Üniversitesi Yayınları, 190, Eskişehir.
- Küçüktuncer, M., 2020. Türk Mitolojisi Ve Şamanizm'de Tabiat Olayları. Akra Kültür Sanat Ve Edebiyat Dergisi, 8, 95-108.
- MGM, Meteoroloji Genel Müdürlüğü. “Şimşek ve Yıldırım”, <https://www.mgm.gov.tr/genel/ss.aspx?s=simsekyildirim> (25 Ocak 2024).
- Ögel, B., 1988. İslamiyet’ten Önce Türk Kültür Tarihi. Türk Tarih Kurumu, 401, Ankara.
- Öger, A., Köse, S., 2014. Uygur Kültüründe Tufan’ın Kuşları: Kırlangıç ve Güvercin. Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi, 3, 165-173.
- Öğüt Eker, G., 1998. Türk Kültürü İçinde Geleneksel Bolu Evlenme Âdetlerinin Yeri. Millî Folklor, c. V, yıl: 10, s. 40, 15-30.
- Öğüt Eker, G., 2000. Türk Düğün Geleneği İçinde Karakeçili Türk Düğününün Ritüel Açısından Değerlendirilmesi. Millî Folklor 46, 92-100.
- Örnek, S.V., 1979. Anadolu Folklorunda Ölüm. Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları, 149, Ankara.
- Örnek, S. V., 2016. Türk Halkbilimi. BilgeSu Yayınları, 352, Ankara.
- Öztürk, D. C., 2022. Hayvanlarla İlgili İnanışlar ve Toplum Etkileşimi: Anadolu Örneği. Kadim Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 6/2, 201-211.
- Öztürk, V. E. 2023. Eski Türk İnançlarında Ateş Kültü ve Günümüze Yansımaları. Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi, 6/2, 285-302.
- Polat, K., 2008. Beşikten Mezara Kırgız Türklerinde Gelenek ve İnanışlar. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 278. Ankara.

- Salman, H. 2021. Söğüt (Salix Alba L.) Odun ve Kabuğunun Kimyasal Yapısı. Türkiye Ormancılık Dergisi, 22/1, 38-42.
- Sarıkçıoğlu, E., 2002. Din Fenomenolojisi, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, 328, Isparta.
- Selçuk, A., 2004. Tahtacılar. Yeditepe Yayınevi, 379, İstanbul.
- Sümbüllü, Y.Z., 2004. Eski Türklerde Defin Şekilleri Üzerine Bir İnceleme. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4, 61-72.
- Şahbaz Mehabe. “Türk İnanç ve Düşünce Sisteminde Sevri/Selvi ve Kayın Ağacının Yeri ve Önemi”. 2. Uluslararası El Ruha Sosyal Bilimler Kongresi. ed. Mehabe Şahbaz-Damezhan Sadykova, 349-358. Şanlıurfa: İKSAD Yayınevi, 9-11 Şubat 2018.
- Şener, M., 1993. Cenaze. TDV İslâm Ansiklopedisi. Diyanet Vakfı Yayınları. İstanbul, 354-357.
- Şimşek, E. 2019. Türk Halk Kültüründe Yılan ve “Yılan Kale” (Ceyhan/Adana) Anlatıları Üzerine Değerlendirmeler. Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi 7/19, 13-33.
- Tanyu, H., 1968. Türklerde Taşla İlgili İnançlar. Ankara Üniversitesi Basımevi, 302, Ankara.
- TDK, Türk Dil Kurumu, “Türk Dil Kurumu Sözlükleri”, Erişim 05 Temmuz 2024. <https://sozluk.gov.tr/>
- TMK, Türk Medeni Kanunu, Resmi Gazete 24607 (08 Aralık 2001). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf> (14 Kasım 2019).
- Tire, M., 2012. Tarsus Tahtacılarında Halk İnançlarının Dinler Tarihi Açısından İncelenmesi (Çamalan ve Kaburgediği Köyleri Örneği). Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Toraman, A., Eylül 2022. Türk Mitolojisinde Ateş Kültü ve Amasya İzleri. Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Özel Sayısı, 11-26.
- TUİK, Türkiye İstatistik Kurumu, “Merkezi Dağıtım Sistemi”, Erişim 12 Temmuz 2024. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>
- TUİK, Türkiye İstatistik Kurumu, “Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları”, Erişim 24 Ağustos 2025. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2024-53783>
- Turan, S. (Ed.). 2020. Kutsal ve Hayvan –Dinlerin Hayvanlara Bakışı-. Nobel Akademik Yayıncılık, 472, Ankara.
- TÜBİTAK, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu. “Güneş ve Ay Tutulması Nasıl Gerçekleşir”. <https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/gunes-ve-ay-tutulmalari-nasil-gerceklesir> (29 Ocak 2024).
- Türkyılmaz, A., 2013. İslamiyet Öncesi Türklerde Su Kültü ve Günümüze Yansımaları. Bilim ve Kültür-Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi, 4, 83-100.

- Türkyılmaz, D. Haziran 2019. Eşik Altı Boş Değildir: “Eşik” Kavramının Türk Düşüncesine Yansımaları. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7/17, 151-162.
- Uca, A. 2004. Türk Toplumunda Ad Verme Geleneği. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 23, 145-150.
- Uçar, H., 2020. Bir Kültün Özellikleri: Türklerde Su Kültü. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, 7, 24-47.
- Uğurlu, S., 2012. Eski Türklerin Dini. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 323-335.
- Yıldırım, H., 2013. Erzincan Kemaliye İlçesi Yaygın Halk İnanışları. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Yılmaz, O., Coşkun, F., Ertuğrul M., 2014. Kutsal Bir Fenomen Olarak Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet’te Güvercin. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/2, 129-140.